

SAD u BH

štampi (do početka Velikog rata

USA in B&H

Press (until the beginning of the Great War

Број I.

у Сарајеву, 16. Децембра 1885.

Година I.

BOŠNJIJAK

List za politiku, pouku i zabavu.

Uredništvo i administracija nalaze se na Bendbaši kućni broj 6.

Oglasi računae se od svakog retka prvi put 10 nč., drugi put 5 nč., i za svaki put 30 nč. biljegovine.

Neplaćena pisma se ne primaju.

Rukopisi se ne vraćaju.

Cijena jednoga broja 10 nč.

1885

један број
вилајетско

God. I.

SARAJEVO četvrtak, dne 2. Jula 1891.

SAD u BH štampi (do početka Velikog rata)
USA in BH print (Until the beginning of the Great war)

Izdavač:
Media Centar Sarajevo

Za izdavača:
Boro Kontić

Urednik:
Dragan Golubović

Prijevod na engleski:
Kanita Halilović

Fotografije:
Arhiva Media Centra

Tiraž:
300 primjeraka

Štamparija:
Cober d.o.o.

Funding provided by the United States Government

**UNITED STATES EMBASSY
BOSNIA AND HERZEGOVINA**

“Objavlјivanje ovog teksta je finansirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.”

“This article was funded by a grant from the United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the author[s] and do not necessarily reflect those of the United States Department of State”.

SAD u BH
štampi (do početka

Velikog rata

USA in B&H
Press (until the beginning
of the Great war

Alma Lazarevska

OTKRIVANJE AMERIKE

U novinskim dopisima koje je 1867. g., sa putovanja po Evropi i Bliskom Istoku slao u Ameriku¹, Mark Twain ne pominje Bosnu. Ali pominje boravak u Carigradu čijeg je carstva Bosna u to vrijeme bila najzapadnija pokrajina. Twain je bio novinar čije je putovanje finansirao lokalni list, te nije slučajno da se jedna od bitnih carigradskih impresija tiče novina. Amerikanac ne krije dječaku zloradost kad na carigradskim ulicama ugleda prodavače novina. Ne skriva superiorno podsmješljiv odnos prema Turcima i Grcima koji se *igraju prodavača novina ovdje u ovoj tajanstvenoj zemlji*.

Twain američkom čitaocu objašnjava da je prodaja novina u Carigradu započela prije godinu dana (dakle 1866. g.) a bilo je čedo prusko-austrijskog rata, odnosno turske zainteresiranosti za njegov ishod. Za prve novine štampane u Bosni (1866. g.) niko ne tvrdi da su bile čedo pomenutog rata, ali je sigurno da je turbulentnost vremena kojoj i taj rat pripada, požurila potrebu za njima.

Jedan od najznačajnijih događaja 1866. godine bila je finalizacija i aktiviranje transatlantskog telegrafskog kabla koji je nakon neuspješnog pokušaja iz 1858. godine Ameriku konačno približio Evropi na način o kojem se sanjalo. Da bi vijest iz Amerike stigla do Evrope morala je putovati deset dana koliko traje putovanje brodom. Od 1866. godine osam riječi u minuti se može poslati preko Atlantika a da se pošiljalac i primalac poruke sa svog mjesta ne pomaknu!

Vremenska sinhroniziranost ova dva događaja (pokretanje bosanske štampe i transatlantski kabl) je značajan za prisutnost Amerike u bosanskoj štampi. Istina, vijesti koje su stizale preko Atlantika su se uglavnom naknadno prepisivale iz turskih i evropskih novina.

U prvom broju prvih novina štampanih u Bosni (*Bosanski vjestnik* 7. aprila 1866. g.) Amerika se ne pominje. Pominje se Evropa čije stanje uvodničar sažima u sliku *usiđelice koju muči kostobolja*.

Amerika se pominje u drugom broju. Usred velikog feljtona o svjetskoj trgovini iskrsnula je rečenica "A 1492. godine je Amerika ot-

¹ *Riječ Amerika u ovom tekstu podrazumijeva Sjedinjene američke države*

krivena." Iza ovakve formulacije podrazumijeva se da: "poslije ništa nije bilo isto".

Ako slijedimo alegoriju o kostobolnoj Evropi, na nju će se dok prelistavamo ovdašnje novine iz tog vremena, simpatično (i simptomatično) nadovezati jedna novinska reklama. Ona preporučuje kremu koja, između ostalog, liječi i kostobolju. Naziv joj je *amerikanska krema*. Atribut *amerikanski* je, dakle, prihvaćen kao validna preporuka. Već 1866. godine se u jednom tekstu pominju *amerikanske* puške koje se mogu nabaviti u Hamburgu. Međutim, u novinama iz 1870. godine čitamo da je pruski kralj odbio posredovanje Amerike u francusko-pruskom sporu. Atribut *amerikanski* koji je odlična preporuka za proizvode razne vrste, očito još nije prihvaćen u svijetu politike ogrezle u evropskim monarhističkim slagalicama i smicalicama. 1871. godine njemački car je od strane Amerike bio prihvaćen kao posrednik u rješavanju teritorijalnih razgraničenja Amerike i Engleske na ostrvima San Juan. To je isti onaj pruski kralj koji je odbio *amerikansko* posredovanje. U međuvremenu je postao njemački car Wilhelm I. Valjalo se bosanskom čitaocu koji se tek navikavao na novine navikavati i na političke pretumbacije.

Zapravo, u ovdašnjim novinama iz tog vremena Amerika se uopće ne tretira kao ozbiljan učesnik svjetske, što u ono vrijeme znači - evropske političke scene. Jedini eksplicitno iskazan odnos nalazimo u uvodniku iz augusta 1866. g. Izrazito je negativan. Američka flota je tog ljeta spektakularno uplovila u ruske vode. Povodeći se za centrima iz kojih se formiralo njeno mišljenje, bosanske novine su objavile: "Izgledi su, kao da hoće Amerikanci da se svojski u evropske stvari miješaju, i u slozi s Rusijom poglavito u istočnom pitanju da rade".

Bosna je u to vrijeme dio otomanske imperije te po zadatku zainteresirana za *istočno pitanje*.

Bosanska novina citira ovaj put i ugarsku novinu: "Poslije svečanosti udruženja Amerikanaca i Rusa u Petrogradu i Moskvi, nastase dogovori s Portom radi ustupljenja jednog ostrva na Grčkom moru. Postojeća oskudica u novcu i ustanak Kričana bijahu dvije stvari, koje se Amerikancima činjahu, da im na ruku idu. Porta se mogaše jednim udarom od zapleta osloboditi, koji je iz ustanka u Kandiji snaći mogu, i da svoje povjerovatelje zadovolji. Mi ovde nećemo

Alma Lazarevska DISCOVERING AMERICA

In newspaper items sent to America from travels in Europe and the Middle East in 1867¹, Mark Twain does not mention Bosnia. But he does mention his stay in Constantinople, in whose empire Bosnia in that period was the westernmost province. Twain was a journalist whose travels were funded by a local newspaper and it is no coincidence that one of his important Constantinople impressions has to do with newspapers. The American does not hide his boyish malice when he sees newspaper vendors in the streets of Constantinople. He does not conceal a superior derisive attitude toward Turks and Greeks who are *playing newspaper vendors here in this mysterious land*.

Twain explains to the American reader that sale of newspapers in Constantinople started a year ago (thus in 1866) and was the *child* of the Prussian-Austrian war, i.e. of Turkish interest in its outcome. As for the first newspaper printed in Bosnia (1866), no one claims it was a *child* of the aforementioned war, but it is certain that the turbulence of the period, which that war belongs to, rushed the need for it.

One of the most significant events in 1866 was the finalization and activation of the transatlantic telegraph cable, which after an unsuccessful attempt from 1858 finally brought America closer to Europe in a way that had been dreamed of. For news to arrive from America in Europe, it had to travel ten days, the duration of a ship ride. As of 1866, eight words per minute can be sent across the Atlantic without the message sender and receiver moving from their seats!

The time synchronization of these two events (launch of Bosnian press and transatlantic cable) is important for the presence of America in the Bosnian press. True, news coming across the Atlantic was usually subsequently copied from Turkish and European papers.

In the first issue of the first newspaper printed in Bosnia (*Bosanski vjestnik*, 7 April 1866), America is not mentioned. Europe is mentioned, whose situation is summarized by the editorialist in the image of a *spinster tormented by arthritis*.

¹ The word *America* in this article stands for *United States of America*

America is mentioned in the second issue. In the middle of a big feature on world trade, the following sentence popped up: "And in 1492 America was discovered." It goes without saying after such a phrase that "nothing was the same after that."

If we follow the allegory of arthritic Europe while we leaf through local papers from that time, a newspaper advertisement adds to it in a charming (and symptomatic) way. It recommends a cream which, among other things, cures arthritis. Its name is *American cream*. The attribute American, therefore, is accepted as a valid recommendation. Already in 1866 an article mentions American rifles that can be obtained in Hamburg. However, in a paper from 1870 we read that the Prussian king rejected America's mediation in the Franco-Prussian dispute. The attribute American, an excellent recommendation for products of various kinds, evidently is not yet accepted in the world of politics, wallowed in European monarchist jigsaw puzzles and ruses. In 1871, the German emperor was accepted by America as a mediator in settling territorial demarcations between America and England on the San Juan Islands. It is that same Prussian king who had refused American mediation. In the meantime, he had become German Emperor Wilhelm I. The Bosnian reader who was just getting used to newspapers also had to get used to political shifts.

Actually, in newspapers here from that time, America is not treated at all as a serious participant on the international, which at that time means - European, political stage. We find the only explicitly expressed stand in an editorial from August 1866. It is extremely negative. The American fleet that summer had spectacularly sailed into Russian waters. Following the lead from centers from which its opinion was created, the Bosnian paper wrote: "It seems as if Americans thoroughly want to interfere in European affairs, and to work in harmony with Russia particularly on the eastern issue."

Bosnia is part of the Ottoman Empire in that period and follows the call of duty in its interest in the *Eastern issue*.

The Bosnian paper this time also quotes a Hungarian paper: "After the ceremony of association of Americans and Russians in Petrograd and Moscow, agreements were made with the Porte for relinquishing an island in the Greek Sea.

БОСАНСКИ ВЈЕСТНИК.

Босански Вјестник издава се сваког Четвртка. Цјена му је за цјелу годину 60 гроша турских ван поштарине. Поп данска такса у овом вилаету износи за цјелу годину 8 гроша. Предбројницима у Аустрији или Србији стане овај лист 8 фор. у банкнотама заједно с поштарином, но без штемпла.

Број 1.

Предплату прима Сегрнова Печатња у Сарајеву за сву Босну, Херцеговину и Стару Србију. За Бугарску, Влашку и Аустријску царевину: Сопронова Печатња у Земуну. За Србију: књижара гг. Велимира Валожића и А. Добривојевића. Оглаше примају се и на турском језику по 1 грош од стубног реда.

da procjenjujemo koristi koje Amerika od ostrva na Grčkom moru imati može. Na svaki način ima još prostora na zapadu za kulturu dovoljnog, da ga ne traži Amerika na istoku. Ne radi se ovde ni o sačuvanju pravijeh amerikanskih interesa nego o intrigama. Amerika se miješa u stvari na istoku, da daleko mašajuće se težnje Rusije podpomaže, i da se osveti Engleskoj i Francuskoj za njihovo ponašanje u amerikan-sko-građanskom ratu. Na istoku je Amerika neprijatelj civilizacije, i ništa drugo, nego sajuznik ruskog varvarstva. Prijeka je dužnost zapadnijeh sila da Ameriku na njezin pravi zadatak opomenu”.

Citiramo ovaj veliki pasus kao rijedak primjer izrazito žučnog i borbenog stava prema američkoj politici a kao ilustraciju bosanskih tekstova nastalih po principu podobnog prepisivanja. Mora da su i od čitaoca onog vremena ovakav stil i ovakve formulacije zahtijevale punu napregnutost moždanih vijuga. Ovakvi su se tekstovi morali čitati s olovkom u ruci. Od svega je čitalac najlakše mogao shvatiti ono što mu je već bilo poznato kao staro pravilo: novog igrača u političkoj igri treba primiti s podozrenjem. Ljeta 1866. godine bosanskom novinskom pretplatniku je rečeno: “Oдношaji Amerike i Rusije pojavljuju se kao nešto novo i puno značenja”. Olovka je ovo sigurno podvukla. A i lako se pamtilo. Do sljedeće političke pretumbacije.

Novinski uvodnici koji su sažimali sedmičnu političku scenu bili su skloni aluzijama, alegoriji, nečitljivim metaforama. Bili su stilizirani u skladu sa ceremonijalnošću evropskog i otomanskog saopštavanja mišljenja. Na snazi je bila uglađenost iza koje se, zapravo, skrivao politički osinjak. Danas se prosječnom čitaocu u takvim tekstovima nije lako snaći bez dodatnog zavirivanja u istorijske knjige. Možda je

zato ovdje korisno citirati novinarski direktnijeg Amerikanca. U dopisima što ih je 1867. g. iz Carigrada slao u Ameriku, Mark Twain je nedvojben: *Levant Herald - carigradske novine koje izlaze na engleskom a koje previše vole pohvalno govoriti o Amerikancima pa ne uživaju sultanovu naklonost. Sultanu ne prija ni naša naklonost prema Krećanima,*

Uzgred, ovdašnje novine će objavljivati Twaina (doduše u austrougarskom periodu) ali će se taj interes zadržati na prevodjenju njegovih humorističkih priča s benignom tematikom. Primjerice: kijavica se viskijem liječi.

Naravno, u politici se stvari mijenjaju do nevjerovatnih i neočekivanih obrta te ni početno podozrenje prema Americi kao političkom subjektu nije bilo duga vijeka. Nadvladano je interesom za Ameriku kao prostorom iz kojeg stižu mnogo zanimljivije teme nego je politika. Nakon prelistavanja ovih novina čini mi se da je predodžba o temama interesantnijim od politike ovamo stigla zahvaljujući interesu za Ameriku! Neka i griješim, ali tako mi se čini.

Naravno, novine ne mogu odustati od politike. Amerika je u tom smislu i dalje bila ovdašnja tema. Ali mlako i sporadično prisutna.

Prisutnost američkih poslanika i konzula u Evropi i turskoj imperiji ovdašnje novine registrovale su bez naročitog interesa. S vremena na vrijeme objavljivano je telegrafski kratko obavještenje da je Amerika negdje zatvorila poslanstvo. Interesantno je da nema informacija da ih je prethodno otvorila.

1871. godine objavljena je informacija da američki konzul u Rumuniji zastupa prava Jevreja. 1889. godine je objavljeno da je opozvan američki konzul iz Pešte. Navodno je u američkoj štampi objavio tekst koji se ticao odnosa Pešte i Beča. Bosanski urednik je tim

БОСНА.

МУХАРЕМ 13. ГОДИНЕ 1283.

БРОЈ 1.

У ПОНЕДЕЉАК 16. и 28. МАЈА 1866.

Ове новине излазе у недељи дана једанпут и стају годишње 40 гр., на шест мјесеци 30 гр., на три мјесеца 20 гр. и један број грош ван поштарине. Предплатници ван Сарајева имају још и поштанску таксу платити. Предплата прима се у овој вилајетској печатњи. Научне и друге обште полезне чланке за печатање у овом листу примају се радосно.

The existing shortage in cash and uprising of Cretans were two things that appeared to Americans to be in their favor. The Porte could be freed with one strike from the entanglements that could befall it from the uprising in Crete and it could satisfy its creditors. We will not assess here what benefits America might have from an island in the Greek Sea. In every way, there is enough space for culture in the west for America not to have to seek it in the east. This is not about protecting true American interests, but about intrigues. America is interfering in affairs in the east, reaching far to support Russia's aspirations, to take revenge on England and France for their conduct in the American civil war. In the east America is an enemy to civilization and nothing but an ally to Russian barbarianism. It is the imperative duty of western forces to warn America about its real mission."

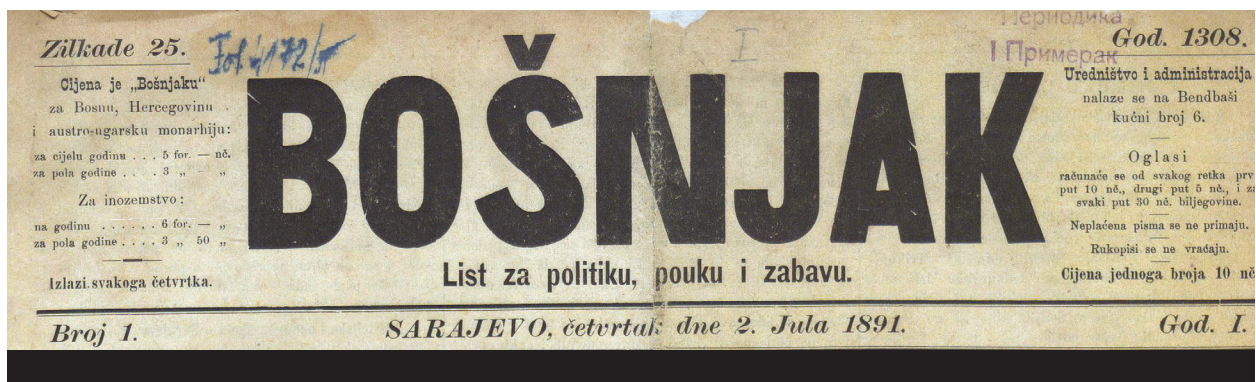
We quote this big paragraph as a rare example of an extremely bitter and combative stand on American policy and as an illustration of Bosnian articles created on the principle of appropriate copying. This style and this wording must have demanded total exertion of brain cells from the reader in that period too. Such articles had to be read with a pen in one's hand. Out of everything, the easiest thing the reader could understand was what they were already familiar with as an old rule: a new player in the political game should be received with suspicion. In the summer of 1866, the Bosnian newspaper subscriber was told: "Relations of America and Russia are appearing as something new and full of meaning." The pen must have underlined this. And it was easy to remember too. Until the next political turnaround.

Newspaper editorials summarizing the week's political landscape tended to use allusions, allegories, illegible metaphors. They were stylized in line with the ceremoniousness of European and Ottoman announcements of opinions. What was present was a courteousness behind which a political bee-nest was actually hiding. It is not easy for the average reader today to comprehend such articles without additionally looking into history books. Perhaps it is therefore more useful here to quote an American who is more direct journalism-style. In letters from Constantinople to America in 1867, Mark Twain was unequivocal: *Levant Herald - a Constantinople-based paper published in English which likes to talk about Americans with too much praise and thus does not enjoy the Sultan's grace. Out sympathy for the Cretans is not too agreeable to the Sultan either.*

By the way, newspapers here went on to publish Twain (true, in the Austro-Hungarian period), but that interest will stick to translations of his humoristic stories with benign subject matter. For example: whiskey cures the cold.

Of course, things change in politics with inconceivable and unexpected twists and thus the initial suspicion of America as a political subject did not last long. It was overpowered by an interest in America as a region from which topics far more interesting than politics were arriving. After leafing through these papers, it appears that the idea of topics more interesting than politics came here thanks to interest in America! I might be wrong, but it seems that way to me.

Of course, newspapers cannot abandon politics. America in that regard was still a topic here. But lukewarmly and sporadically present.

povodom koristio karakterističnu formulaciju: “Konsul Sjedinjenih Država u Budimpešti Josip Black ne imavši druga posla poslao je članak u neke novine u New-Yorku”. Formulacija *ne imavši druga posla* u bosanskom parakodu znači *ne imavši pametnija posla*. Ilustracija je preporuke o šutnji i nemiješanju.

Ima primjera i kada se američki diplomata citirao kao osoba do čijeg se mišljenja drži. U augustu 1866. godine prva bosanska novina objavljuje: “Evropa pati od pokvarena stomaka, reče neki američki diplomat nekom prilikom kad se iz Evrope vratio i kad su ga upitali kako stoje stvari u starom svijetu”. Osim ranije pomenute evropske kostobolje, evo i pokvarenog stomaka kao dijela dijagnoze. Uočljiva je upotreba neodređene zamjenice: *neki, nekom*. Ništa nam ne garantira da je u pitanju stvarni konzul i da je to stvarno rekao. Kome je rekao? Sve je moglo nastati po principu: kad nema informacija, a potrebne su, onda fabuliraj. U tom je trenutku bilo potrebno otkriti da je: “stomak Evrope Germanija, i da još od četrdesetih godina nije mogao svariti pravijeh američkih interesa”. Ovo nas vraća onom odnosu prema Americi koje bismo mogli sažeti u formulu: *američkom oružju i američkoj pomade* – DA, *američkim interesima* – NE. Ovaj put bosanski komentar naginje *američkim interesima* jer su protivni germanskim.

Naviknuti na sultane, kraljeve, careve, vezire i njihove namjesnike, ovdašnji urednici u početku kao da nemaju obavezu prema instituciji američkog predsjednika. Predsjednik Sjedinjenih država čiji je izbor danas od prvorazrednog značaja za sve krajeve svijeta, u vrijeme početaka bosanske štampe je sporedna figura. Vremenom se odnos prema instituciji američkog predsjednika mijenja pa bosanski čitalac saznaje i način na koji se bira američki predsjednik. Pojavljivao se s vremena na vri-

jeme i poneki komentar. Vrijedna je citiranja osmansko-evropska slatkorječivost u komplimentiranju američkom predsjedniku Andrew Johnsonu kao i njegovoj domovini: “Jakoga je on karakter, te se neće odvratiti od načela kojima njegova otadžbina blagodariti ima veličinu i slavu svoju”.

U jednom od tekstova edukativne prirode (prve godine austro-ugarskog protektorata nad Bosnom kada se sve uvodilo u katastar, registar itd.) telegrafski su pobrojani svi dotadašnji američki predsjednici. Zapravo, već je za osmanskog perioda (1869. godine) iskazan interes za izbor jednog predsjednika. Objavljeni su čak dijelovi njegovog inauguralnog govora. Osmansko carstvo je bilo osjetljivo na velike vojskovođe. Ovaj je predsjednik bio čuveni general Grant čija je slava postignuta na vojnom polju. Ali, kada je sad već bivši američki predsjednik, Ulysses Grant, (u međuvremenu je stekao slavu pisca vojnih memoara), 1878. godine privatno doputovao u Evropu, objavljene su tek dvije rečenice. Bosna je u tom trenutku brojala prve dane austrougarske uprave. Vijest da je general Grant “došao na mineralnu vodu Išlu” zvuči kao usputna reklama austrijskog odmarališta. Poređenja radi, treba zamisliti kakav bi odjek u Evropi pa i kod nas proizvela vijest da se gospodin Obama ili Clinton odmaraju u istom mjestu.

O učešću američkih građana u evropskim ratovima saznajemo iz informacija koje ilustriraju da američki *melting pot* još uvijek nije dovršio proces. Ovdašnje su novine telegrafski obavijestile da su potomci francuskih doseljenika učestvovali na strani Francuza, a potomci pruskih na strani Prusa u francusko-pruskom ratu 1870-1871. g.

Američki građanski rat je okončan prije nego je u Bosni pokrenuta štampa. Ipak je naknadno evociran u prenesenom tekstu koji je

The presence of American ambassadors and consuls in Europe and the Turkish Empire was registered by papers here without particular interest. From time to time, a telegraphically brief notice was published that America had closed an embassy somewhere. It is interesting that there is no information that it had previously opened them. In 1871, the information was published that the American consul in Romania was representing the rights of Jews. In 1889, it was reported that the American consul from Pest was recalled. An article had supposedly been published in the American press regarding relations between Pest and Vienna. The Bosnian editor on that occasion used characteristic wording: "The consul of the United States in Budapest, Josip Black, having nothing else to do, sent an article to some newspaper in New York." The phrase *having nothing else to do* in the Bosnian paradox means *having nothing better to do*. It is an illustration of the recommendation of silence and non-interference.

There are also examples of an American diplomat being quoted as a person whose opinion is valued. In August 1866, the first Bosnian newspaper reported: "Europe is suffering from an upset stomach, said some American diplomat on some occasion when he returned from Europe and was asked how things were in the old world." Along with the earlier mentioned European arthritis, here is also an upset stomach as part of the diagnosis. Use of the indefinite pronoun *some* is evident. Nothing guarantees us that it was a real consul and that he really said that. Who did he say it to? Everything could have occurred along the following principle: when there is no information, and it is needed, then fabricate. At that moment, it needed to be revealed that the "stomach of Europe is Germany, and that since the 40s it could not digest real American interests." This brings us back to that stand on America, which we might summarize in the following formula: YES to American weapons and American creams, NO to American interests. This time the Bosnian commentary leans toward American interests because they are opposed to German ones.

Accustomed to sultans, kings, emperors, viziers and their governors, the editors here at first did not seem to have an obligation to the institution of the American president. The president of the United States, whose election

today is of first-class importance for all parts of the world, in the beginning of the Bosnian press was a sporadic figure. Over time, the attitude toward the institution of the American president changes and the Bosnian reader finds out how the American president is elected. A commentary would also appear from time to time. It is worth quoting Ottoman-European sweet-talk in complementing American President Andrew Johnson, as well as his homeland: "He has a strong character and will not be discouraged from the principles which his homeland can thank for its greatness and glory."

In an article of an educational nature (in the first year of the Austro-Hungarian protectorate over Bosnia when everything was being entered in the cadaster, register, etc.), all former American presidents were telegraphically listed. Actually, already during the Ottoman period (1869), interest was displayed in the election of one president. Even parts of his inaugural speech were published. The Ottoman Empire was sensitive to great army leaders. That president was the famous General Grant, whose glory was achieved in the battlefield. But when the then already former American president, Ulysses Grant (in the meantime acquired fame as a writer of military memoirs), in 1878 privately traveled to Europe, only two sentences were reported. Bosnia at that moment was counting the first days of Austro-Hungarian rule. The news that General Grant "came for Ischl mineral water" sounds like a casual advertisement for the Austrian resort. For comparison's sake, we should imagine what would be the echo in Europe and also in our country of the news that Mr. Obama or Clinton were vacationing at that same spot.

We find out about the participation of American citizens in European wars from information illustrating that the American melting pot has still not completed the process. The newspaper here telegraphically reported that descendants of French settlers had participated on the side of the French and descendants of Prussian ones on the side of Prussians in the Franco-Prussian war of 1870-1871.

The American Civil War ended before the press was launched in Bosnia. Nevertheless, it was subsequently evoked in an article carried from another source, which expressed the price of the war in human lives. I am not sure that the local man had found out ever before how many people had died in some war, unless

cijenu ratovanja iskazao u ljudskim životima. Nisam sigurna da je ovdašnji čovjek i prije saznavao koliko je ljudi poginulo u nekom od ratova, osim ako poginule osobe nisu bile iz njegovog bliskog okruženja. Ako je i nastao iz američke sklonosti da se sve iskaže brojevima i statističkim okvirima, ovaj izvještaj je mogao pozitivno pobuditi svijest o užasu ratovanja ili, ovaj put, (rat zagovornika robovlasništva i protivnika robovlasništva) o veličini žrtve koja je učinjene da se postigne veliki cilj.

Amerika je kao tema u ovdašnje novinske tekstove donijela velike brojeve, fascinaciju količinom, veličinom, ambicijom. Amerika se uklapala u pomalo malaksali evropski mit o progresu, opasno poljuljan učestalim evropskim ratovima.

Sa Amerikom kao temom u bosanskoj štampi je sve prisutnija riječ *milijun* a naročito *milijunaš*. Objavljivani su tekstovi o *milijunašima*, njihovim sklonostima, načinu na koji su se obogatili, filantropiji i posrnućima. Nailazimo i na tekst o tome da i liliputanac (dakle, osoba koja od rođenja trpi nepravdu prirode) u Americi može postati *milijunaš*.

Objavljivani su veliki tekstovi o velikim gradovima, o velikim poduhvatima, o velikim građevinama... Čak i kad su gostovali na berlinskoj izložbi ribolovca, Amerikanci su imali najfascinativniji štand.

Amerika je kao tema ovdašnjeg čitaoca novina, makar kroz tek otkrivena vrata, uvela u

svijet inovacija. Druga polovina XIX vijeka je u Americi obilježena ogromnim brojem pronalazaka. Ovo je vrijeme kada su u Americi patenti nicali kao gljive poslije kiše. Mora da je tadašnjem čitaocu izuzetno zanimljivo bilo čitati opise izuma, makar ih dijelom jedva shvatao. Nepromočivo odijelo, pumpa čijem je evropskom demonstriranju u Beču prisustvovao sam car, tehnologija proizvodnje jaja u prahu, električni kućanski aparati, fonograf, kinemagraf itd. I zainteresiranost za oružje zadovoljena je informacijom o novoj vrsti mitraljeza. Čak mu se i ime navodi - Gatling puška (Gatling gun). Patenti koji se rađaju u Americi na granici su nevjerovatnog. Interesantan je način na koji su se ovdašnji urednici trudili da prenesu informacije te vrste. Dovoljno je pomenuti da je prva novina štampana u Bosni 1866. godine a da je, recimo, američki specijalistički žurnal *Scientific American* pokrenut još 1845. godine. Sedmičnik koji je osnovao slavni Rufus M. Porter, i sam pronalazač, izvještavao je redovno i ambiciozno o patentima iz svih oblasti. Iz takvog žurnala bosanskom je čitaocu, međutim, ponuđen tekst o statistici najstarijih osoba na svijetu. Očito je da su urednici bosanskih novina do ovakvih časopisa dolazili neredovno, slučajno, iz druge ili ko zna koje ruke. Ostaje nam da nagađamo.

Ipak se u okviru američke teme broj tekstova o izumima izdvaja kao jedan od dominan-

КАЛЕНДАР ПРОСВЈЕТА

the casualties were from his immediate surroundings. Even if it resulted from the American tendency to express everything through figures and statistical frames, this report might have positively raised awareness of the horrors of warfare or, this time (war between advocates of slavery and opponents of slavery), of the enormousness of the sacrifice made to achieve the great goal.

America as a topic brought to local newspaper articles big numbers, a fascination with quantity, size, ambition. America fit into a somewhat exhausted European myth about progress, dangerously shaken by frequent European wars.

With America as a topic, the words *million* and especially *millionaire* become increasingly present in the Bosnian press. Articles were published about *millionaires*, their affinities, how they became rich, philanthropy and downfalls. We also find an article on how even a Lilliputian (i.e. a person who suffers an injustice of nature since birth) can become a *millionaire* in America.

Big articles were also published about big cities, big undertakings, big buildings... Even as guests at the Berlin Fishing Show, Americans had the most fascinating booth.

America as a topic took the local newspaper reader, even if it was through a door that was still only slightly open, into a world of innovations. The second half of the 19th century in America was characterized by a huge number of inventions. This is a period when patents were springing up like mushrooms after rain in America. It must have been extremely interesting for the reader in that period to read descriptions of inventions, even if they barely

understood some parts of them. Waterproof suit, pump whose European demonstration in Vienna was attended by the emperor himself, technology for producing powdered eggs, electrical home appliances, phonograph, cinematograph, etc. Interest in weapons was satisfied as well with information about a new kind of machine-gun. Even its name is given - Gatling gun. Patents being born in America are on the verge of unbelievable. The way in which editors here tried to present information of that kind is interesting. Suffice to say that the first newspaper was printed in Bosnia in 1866 and that, for instance, the American specialized journal *Scientific American* was launched back in 1845. The weekly founded by the famous Rufus M. Porter, an inventor himself, reported regularly and ambitiously about patents from all fields. What the Bosnian reader was offered from that journal, however, was an article containing statistics on the oldest people in the world. Evidently, editors of the Bosnian paper got such magazines irregularly, randomly, from the second or who knows which hand. We are left to guess.

Nevertheless, within the American topic, the number of articles about inventions sets them apart as one of the more dominant ones. Insistence on these articles sometimes reaches the limit that surpasses the average reader's comprehension skills. If you try to read, for instance, an article about the use of the phonograph for medical purposes, it crosses your mind that not even the translator or editor understood anything. But I assume that with such articles they became important in their own eyes. The same way that, for example, someone believes they are important when they

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu 6 for.
na po godinu 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi
i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

tnih. Insistiranje na ovim tekstovima ponekad stiže do granice koja prevazilazi sposobnost razumijevanja prosječnog čitaoca. Pokušate li pročitati, recimo, tekst o primjeni fonografa u medicinske svrhe, pomišljate da ni sam prevodilac ni urednik ništa nije shvatio. Ali, pretpostavljam da je povodom takvih tekstova sam u svojim očima postajao značajan. Onako kako, recimo, sam sebi biva značajan neko kada posredstvom društvenih mreža "šeruje" velike misli velikih ljudi.

Sa informacijama o američkim izumima i dostignućima bosanski čitaoc je postepeno sticao predodžbu o značajnim i velikim osobama koje nisu obavezno iz roda krunisanih glava i sultana. Nailazimo, recimo, primjer gdje urednik čitaocima poklanja *velike misli šest velikana* i gdje su dvojica od njih Amerikanci. Theodore Roosevelt i Benjamin Franklin. A povodom impresioniranosti Edisonovim likom i djelom se nije štedilo na tada veoma ograničenom novinskom prostoru.

Ipak se s vremena na vrijeme javljao pomalo podsmješljiv ton svojstven ovdašnjem čovjeku naviknutom da novosti i promjene prima s pozorenjem. To je onaj odnos svojstven osobama koje misle da im sama činjenica da su duže na ovom svijetu daje prioritet. Amerika je, nai-

me, mlađa. I luđa? Bizarni američki događaji i likovi stizali su takođe, ko zna kojim putem, do stranica bosanske štampe. Bosanski čitalac se postepeno uvodio u osjećaj da je život *show*.

Crna hronika je oduvijek bila dobra hrana štampi te bosanske novine nisu propuštale da prenesu informacije o željezničkim nesrećama, požarima, eksplozijama, elementarnim nepogodama s onu stranu okeana. U podtekstu kao da se podrazumijevalo da je to jedna od cijena ogromnog i naglog progressa. Bila je i informacija o prvom pogubljenju električnom stolicom prema kojem je urednik, pozivajući se na detaljan opis postupka, iskazao skepsu "kao Evropejac". Izdvajani su slučajevi strašnih zločina čijim su se prepričavanjem mogli skratiti časovi čamotinje i dokolice. Novinski pretplatnici su vjerovatno sticali status osoba koje vrijedi saslušati.

Vremenske odrednice koje su se koristile u ovim tekstovima su najčešće bile: skoro, najnovije, jedne nedjelje, prošle nedjelje, ovih dana, prošlog mjeseca. Izvor informacije nije obavezno naveden. Vjerovatno je ponekad radila i urednikova pripovjedačka ambicija.

Jedna od američkih tema koje su bile stalne u baš svim bosanskim novinama je američka žena. Iz primjeraka novina koje su preostale

SARAJEVSKI

САРАЈЕВСКИ

Uredništvo,
administracija i ekspedicija
nalaze se na Filipovičevom trgu
broj 2.
Originalni prilozi svake vrste, ako
su sposobni, pripremaju se i po
okolnosti nagrađuju. — Rukopisi
se ne vraćaju.
Izdati
srijedom, petkom i nedjeljom.

LIST

PRETPLATA
za dostavljanje: četiri god. 2 f.,
polovici god. 4 f., na god. 8 f.
Jedan broj 8 nč.

OBJAVE
naplaćuju se za štampani redak
u stupcu 10 nč., izvan toga bilje-
govna pristojbe za svaki uredbu
30 nč.

Уредништво,
администрација и експедиција
налазе се на Филиповићевом тргу
број 2.

Оригинални прилози свих врста,
ако су способни, употребљују се и
по околности награђују. — Руко-
писи се не враћају.
Издање
сриједом, петком и недјељом.

ЛИСТ

ПРЕПЛАТА
са достављањем: четврт год. 2 ф.,
половину год. 4 ф., на год. 8 ф.
Један број 8 нч.

ОБЈАВЕ
наплаћују се за штампани редак
у ступцу 10 нч., изван тога биле-
говне пристојбе за сваку uredbu
30 нч.

“share” great thoughts of great people on social networks.

With information about American inventions and achievements, the Bosnian reader gradually got an idea about important and great people who are not necessarily from the ranks of crowned heads and sultans. We find, for instance, an example where the editor gives readers *great thoughts of six great people*, two of whom are Americans. Theodore Roosevelt and Benjamin Franklin. As for being impressed with Edison’s character and work, newspaper space that was limited at the time was not spared.

Nevertheless, from time to time a somewhat mocking tone appeared, characteristic of the local man who is used to viewing novelties and changes with suspicion. It is that attitude which characterizes people who think the very fact that they have been longer in this world gives them priority. America, namely, is younger. And crazier? Bizarre American events and characters also arrived, who knows which way, on the pages of the Bosnian press. The Bosnian reader was gradually introduced to the feeling that life is a show.

Crimes have always been good fodder for the press and Bosnian papers did not fail to convey information on railway accidents, fires, explosions and natural disasters on the other side of the ocean. As if it went without saying that this is the price of huge and sudden progress. There was information about the first execution by electric chair, toward which the editor, referring to a detailed description of the procedure, expressed skepticism “as a European.” Cases of horrible crimes were singled out, whose telling could shorten hours of bleakness and idleness. Newspaper subscribers probably gained the status of people worth listening to.

Time references mostly used in these articles were: recently, latest, one Sunday, last week, these days, last month. The source of information was not necessarily provided. The

editor’s storytelling ambition was probably sometimes active as well.

An American topic that was constant in absolutely all Bosnian newspapers is the American woman. From copies of newspapers remaining from that period, I could not argue that when writing about America the editors helped themselves to the already very well-known book *Democracy in America*. It was published back in 1835. The author is Frenchman Alexis de Tocqueville. It might have been available to the reader here as it was translated and published in Belgrade in 1872. This is a book that was widely read and quoted in European progressive circles and served as a guidepost and inspiration (Herzen, the “father of Russian socialism,” mentions it as his early inspiring reading). Perhaps it had not found its way to Bosnian newspaper publishers. If it had, they would have been prepared for the topic of “American woman.” Tocqueville writes with unconcealed admiration after a visit to America: “I have nowhere seen women occupying a loftier position; if I were asked, to what the singular prosperity and growing strength of that people ought mainly to be attributed, I should reply: To the superiority of their women.”

Regarding the American woman, the editor, despite obvious fascination and admiration, sometimes gives advantage to Balkan stereotypes; after listing professions conquered by American women (in 1870 there were 35 women journalists, in 1890 already 888!), he comments mockingly: who then in America cooks, sews and washes? This attitude is supported by the publication of a translation of a story by an American author, who is totally unknown today. The main female character there has no time to receive a suitor because “she has just sat down to write a long article about the position of women in society.”

A third obsessive topic, along with inventions and women, is the press. Actually, that is the most obsessive topic. The American press

BOŠNJK

KALENDAR

iz tog perioda ne bih mogla tvrditi da su se u pisanju o Americi urednici pomagali tada već uveliko poznatom knjigom *O demokratiji u Americi*. Objavljena je još 1835. g. Autor je Francuz Alexis de Tocqueville. Ovdašnjem čitaocu je mogla biti dostupna jer je prevedena i objavljena u Beogradu 1872. godine. Ovo je knjiga koja se uveliko čitala i citirala u evropskim progresivnim krugovima, služila kao putokaz i inspiracija (Herzen "otac ruskog socijalizma" je pominje kao svoje rano inspirativno štivo). Možda nije našla puta do bosanskih izdavača novina. Da jeste, bili bi pripremljeni za temu "američka žena". Tocqueville nakon puta u Ameriku s neskrivenim divljenjem piše: "Nigdje nisam vidio žene koje su zauzele čvršće mjesto; i ako me pitaju na što se pojedinačni prosperitet i rastuća snaga tih ljudi trebaju prvenstveno pripisati, trebam odgovoriti - nadmoći njihovih žena".

I u odnosu na američku ženu bosanski urednik pored očite fascinacije i zadivljenosti ponekad daje prednost balkanskim stereotipima te nakon što je prepisao zanimanja koja su osvojile američke žene (1870. godine bilo je 35 novinarki, 1890. godine već 888!) podsmješljivo komentira: a ko onda u Americi kuha, šije i pere? Takvom stavu ide u prilog i objavljivanje prevoda priče američkog autora, danas sasvim nepoznatog. Tamo glavna junakinja nema vremena da u vizitu primi prosca jer "je upravo sjela da napiše jedan duži tekst o položaju žena u društvu".

Treća opsesivna tema, uz pronalasku i žene, je štampa. Zapravo je to najopsesivnija tema. Američka štampa je iznenadila i Engleza Dickensa te se može pretpostaviti kako je na podatke o njenoj razgranatosti reagovao ovdašnji urednik.

Niti jedne ovdašnje novine nisu propuštale priliku da pomenu američku štampu. Tekstovi o američkoj štampi iskazuju impresioniranost. Nabrajaju se listovi, tiraži pa i bogatstvo koje se u tom poslu može steći. Ispod bajkovitog naslova *Putujuće novine* iz 1869. godine je tekst o prvim novinama na parobrodu. Štampa se propagirala kao sredstvo prosvjećivanja koje nadmašuje čak i obrazovanje stečeno u školama i na univerzitetima. Čitalac je 1870. godine saznao da je broj novina u Americi ravan broju novina u svemu ostalom civilizovanom svijetu. Ovdašnjem čitaocu nije bila poznata ona opaska Marka Twaina o novinama u Carigradu. Inače bi nakon ovih podataka vjerovatno bio spreman primiti bez negodovanja Twainovu neskrivenu ironiju. Prema američkom novinarstvu tog vremena carigradsko je, pa i evropsko novinarstvo *dječija igra*.

Ni ovdje ne izostaje podsmješljiv odnos pa se u tekstu s naslovom *Težak posao* (1869. g) prenosi priča o jednom uredniku koji je "i urednik, slugar i štampar i kapetan broda i propovjednik... i opet ima vremena ispunjavati dužnost prema svojoj ženi i šesnaestoro djece". Vjerovatno je u pitanju tekst nekog američkog urednika koji se odnosi na konkurentskog ured-

surprised even Englishman Dickens, so we can just assume how the editor here reacted to information about its expansion.

Not a single newspaper here missed an opportunity to mention the American press. Articles about the American press show they are impressed. Newspapers and circulations are counted, even wealth that can be acquired in this business. Under a fairytale headline, *The Traveling Paper*, from 1869 is an article about the first steamship newspaper. The press was propagated as a means of identification which surpasses even education acquired at schools and universities. The reader learned in 1870 that the number of newspapers in America is equal to the number of newspapers in the whole remaining civilized world. The reader here was not familiar with Mark Twain's remark about newspapers in Constantinople. Otherwise, after these data he would probably have been ready to accept Twain's unconcealed irony without displeasure. Compared to American journalism of that time, Constantinople and even European journalism is *child's play*.

There is no shortage of a mocking attitude here either, and thus an article titled *Hard Work* (1869) brings the story of an editor who is "an editor, a typesetter, a printer and a ship captain and preacher... and still has time to fulfill duties to his wife and 16 children." This is probably an article by some American editor referring to a competing editor, but our editor took it *for granted*.

Along with the myth about the American press, awareness was somewhat raised here about the existence of false news. Unfortunately, it would take time and experience for the editors here to start recognizing it. Indicative in this regard is an article about a marriage between a white woman and a "redskin." It was carried from American sources with an ironically intoned headline, *American Advertisement*. The *mixed* marriage was portrayed as an advertising trick of the young lady, who was planning to write a novel about life with a *redskin*. The American editor even suggests a title for the novel - it should contain the attribute "Red." The editor here took it *for granted* again. Today, there are ways to investigate this case. I did not spare time and internet surfing. After that, I realized (one could have guessed it too) that it was an almost tragic story. It was a marriage between an extremely educated

and interesting woman and an extremely educated *redskin*. The American press covered it from the start using the most disgusting racist and sexist comments. They were even offered to perform as museum exhibits and circus freaks! That, of course, is the dark side of America, which the reader here did not know much about. After all, at the same time when the first newspaper came out here (1866), *The Liberator* shut down in America because it had completed its mission launched in 1831. The editor was William Lloyd Garrison, prominent abolitionist, journalist, suffragist, social reformist. In 1866, the Civil Rights Act was passed. The act defines citizenship and affirms equality before the law guaranteed by the Constitution. The law stated that all people born in the United States were citizens of that country. It declared discrimination based on race and color illegal. It is interesting that President Andrew Johnson (acclaimed in newspapers here) tried to veto the act, but Congress overcame it. Today, the Civil Rights Act of 1866 is referred to in Supreme Court cases related to discrimination. We did not find a trace of such information in the press here. Or about the role of Congress and President Johnson. An insight into the Bosnian press from that period requires pointing out not only what was written about, but also what was not written about. Efforts of then editors to present America's scientific achievements to the man here are extraordinary. But it is a real pity that events such as this one were not covered more thoroughly. After all, the first Ku Klux Klan was created as a negative reaction to positive achievements in civil rights in 1866. These facts are not covered in newspapers here either. And that persecution against a *mixed* marriage happened after the Civil Rights Act was enacted. If only all that had been covered more thoroughly here rather than the unfortunate phonograph in the service of medicine.

As an optional part of leafing through what was left of Bosnian newspapers from the Ottoman and Austro-Hungarian periods, it is worth pointing out sentences that seem like some sort of definitions, related to America and Americans:

America is a country of equality. America is a land for all kinds of speculation. No trader in the world risks as much as the American one. People in California often dress sloppily like all Americans. They are often adorned like horsemen in circuses. Settlers already in the

nika ali je to naš urednik primio *zdravo za gotovo*.

Sa mitom o američkoj štampi ovdje se pomalo formirala i svijest o postojanju lažnih vijesti. Na žalost, trebaće vremena i iskustva da ih ovdašnji urednici počnu prepoznavati. U tom je smislu ilustrativan tekst o braku bjelkinje i "crvenokožca". Prenesen je iz američkih izvora s ironično intoniranim naslovom *Amerikanska reklama*. *Mješoviti* je brak predstavljen kao reklamni trik gospođice koja je naumila napisati roman o životu sa *crvenokošcem*. Američki urednik čak sugeriše naslov romanu - trebao bi sadržavati atribut "Red" (crveni). Ovdašnji urednik je i ovdje reagovao *zdravo za gotovo*. Danas postoje načini da se istraži ovaj slučaj. Nisam žalila vremena i internetskog *surfanja*. Nakon toga sam shvatila (dalo se i naslutiti) da je u pitanju jedna skoro pa tragična priča. Bio je to brak jedne izuzetno obrazovane i zanimljive žene i jednog izuzetno obrazovanog *crvenokožca*. Američka štampa ga je u startu tretirala sa najodvratnijim rasističkim i seksističkim primjedbama. Nuđeno im je čak da nastupaju kao eksponati u muzeju i kao nakaze u cirkusu! To je, naravno, tamna strana Amerike o kojoj ovdašnji čitalac nije mnogo znao. Uostalom, u vrijeme kada su ovdje izašle prve novine (1866. g.) u Americi je ugašen list *The Liberator* jer je izvršio svoju misiju pokrenutu 1831. g. Urednik je bio Williama Lloyd Garrisona, čuveni abolicionist, novinar, sufražist, socijalni reformator. 1866. godine je izglasan Zakon o građanskim pravima (The Civil Rights Act of 1866). Ovaj zakon definiše državljanstvo i potvrđuje Ustavom jednakosti po zakonu. Zakon je utvrdio da su sve osobe rođene u Sjedinjenim Državama građani ove zemlje. Proglasio je nezakonitost diskriminacije na temelju rase i boje. Interesantno je da je predsjednik Andrew Johnson (u ovdašnjim novinama slatkorječivo pomenut) pokušao nametnuti veto ali ga je Kongres nadvladao. Danas se Zakon o građanskim pravima iz 1866. godine navodi u slučajevima Vrhovnog suda koji se bave diskriminacijom. Nismo u ovdašnjoj štampi pronašli traga ovim informacijama. Niti o ulozi Kongresa i predsjednika Johnsona. Uvid u bosansku štampu iz tog vremena nameće potrebu da se istakne ne samo ono o čemu se pisalo nego i ono o čemu se nije pisalo. Izuzetni su naponi tadašnjih urednika da približe ovdašnjem čovjeku naučna dostignuća Amerike. Ali je prava šteta što se

nije temeljitije pisalo o događajima kao što je ovaj. Uostalom, kao negativna reakcija na pozitivna dostignuća na polju građanskih prava 1866. godine nastao je i prvi Ku Klux Klan. Ni ove činjenice nisu zabilježene u ovdašnjim novinama. I ona hajka na jedan *mješoviti* brak je bila u vremenu nakon izglasavanja onog Zakona o građanskim pravima. Kamo sreće da se o svemu tome ovdje podrobno pisalo više nego o onom nesretnom fonografu u službi medicine.

Kao neobavezujući dio prelistavanja onoga što je preostalo od bosanskih novina iz osmanskog i austro-ugarskog perioda vrijedi izdvojiti rečenice koje djeluju kao svojevrsne definicije, a odnose se na Ameriku i Amerikance:

Amerika je zemlja jednakosti. Amerika je zemljište za svakakvu špekulaciju. Nijedan trgovac na svijetu ne reskira toliko kao američki. Ljudi su u Kaliforniji često aljkavo obučeni kao svi Amerikanci. Često su nakičeni kao konjanici po cirkusima. Dospeljenici već u drugom pojasu postaju Amerikanci. Amerikanci ne spadaju među one ljude koji misle da imaju svoje mišljenje ako su pročitali jedan članak u novinama. U odvažnim zamišljajima Amerikanci su prevazišli sve ostale narode na svijetu. Praktični Amerikanci. Amerikanac ubraja novine u svoje životne namirnice. Amerikanac sve dublje u pustinje zapada prodire i pretvara ih u kulturna mjesta. Ali Amerikanac ne dolazi na zapad, da usred pradrevne šume živi samotno i odvojeno od ostaloga svijeta, kao Španjolci na svojim stanovima; on dolazi, da stvori nešto, da iz zemlje izvuče novac i novčanu vrijednost; jer njemu je cilj života da steče novaca. Amerikanac radi jer mu je rad prešao u krv, a ne za to, da se u starosti odmara. Svaki je Amerikanac nešto i stvara nešto. Pravi Amerikanac ima veliko pouzdanje u samog sebe. Sebi prepušten, vazda radin iz sve snage, neraznježen nikakvim obzirima i udobnostima, svaki Amerikanac zna da je muško od glave do pete, pa hoće kao takav da bude i uvažen. Amerikanac u poslu hoće da uradi toliko, koliko je moguće. Amerikanac osjeća oštar trgovački nagon u sebi; on zna, da je korisno pošteno poslužiti svoje mušterije. Pravi je Amerikanac tvrd na riječi; dosta je, ako da ruku. Amerikanac se ponaša prema ženskinju savršeno, sa nesebičnim strahopoštovanjem. Amerikanci vrlo mnogo polažu na čitanje novina. Itd...

Mora da je mladom i ambicioznom čitaocu ondašnjih novina ponekad naumpalo da bi bilo

second belt are becoming Americans. Americans are not among those people who think they have their own opinion if they read one newspaper article. In bold imaginations, Americans have surpassed all other people in the world. Practical Americans. The American considers the newspaper one of his life provisions. The American is penetrating deeper and deeper into deserts of the west and turning them into cultural sites. But the American does not come to the west, to live in the middle of an ancient forest alone and separated from the rest of the world, like the Spanish in their apartments; he comes, to create something, to extract money and monetary value from land; for his goal in life is to gain money. The American works because work is in his blood, not so he can rest in old age. Every American is something and creates something. A true American has a lot of confidence in himself. Left to his own devices, always hardworking, not coddled by any considerations or comforts, every American knows he is a man from head to toe, and wants to be respected as such. The American at work wants to do as much as possible. The American feels a strong tradesmanship impulse; he knows honestly serving his customers is beneficial. A true American is a man of few words; it is enough if he gives his hand. The American behaves perfectly toward women, with unselfish awe. Americans think highly of reading newspapers. And so on...

It must have occurred now and then to the young and ambitious reader of then newspapers that it would be good to become an American. We do not find information about that in the Bosnian press. Or about local emigration to America. We have available an article about two brothers, one of whom is in Zenica and the other in New York. They carried out inheritance proceedings thanks to that transatlantic telegraph cable. Neither did the first one move from Zenica, nor the second one from New York. Everything ended with everyone staying where they were!

But perhaps it is best to illustrate how much the spirit of America was still far from the spirit here by comparing two articles published in the same issue.

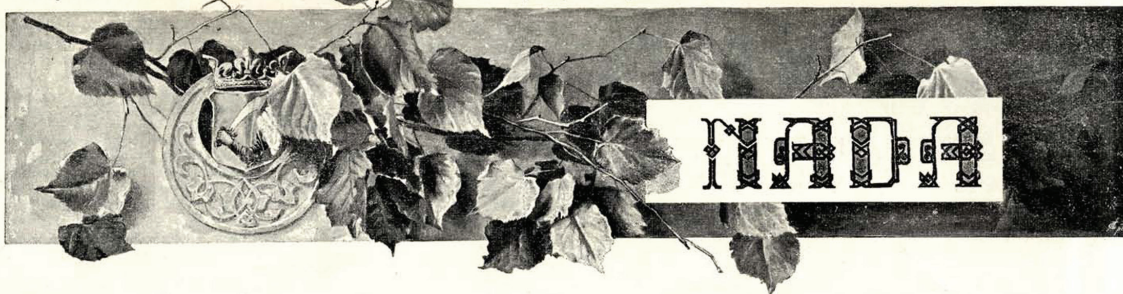
The first one is an article about employees being fired as a result of austerity measures in America and the second one is news about the outcome of a terrible famine in Ankara (Tur-

key). The first article reports complex activities, describes efforts to alleviate the crisis, mentions the nearly tragic consequences, etc. And the famine is only talked about briefly and fatalistically: *Constantinople papers report that with God's mercy famine has stopped in Ankara and its surroundings.*

At the end of this casual stroll through what is left of the Bosnian press between the Ottoman and Austro-Hungarian periods, let us stop at the last issue of the official newspaper printed during the Ottoman rule. It is the last year of Ottoman rule and the last year of the official newspaper.

Here is America in that issue too. The Bosnian reader is informed that the construction of the Panama Canal is getting ready. Several lines about the Panama Canal are followed by an equal number of lines about Siamese twins born in the Czech state. Meanwhile, the Paris World Fair, where numerous achievements were shown that year including the telephone, was presented in this newspaper only in an extensive report about three gemstones. Two diamonds and one sapphire were recommended to the attention of the Bosnian reader. On the same page is information about someone falling off a bridge into the Fojnica River, about three houses catching fire somewhere in Bosnia, about someone receiving a valuable watch as a gift during an audience with the Sultan...

From this point in time, we notice that the Panama Canal was opened the same year a shot echoed in Sarajevo sparking the First World War. And the newspaper that covered the Panama Canal with the same interest as diamonds and a sapphire, as well as Czech Siamese twins, was printed just a few days before the further fate of Bosnia was sealed in Berlin, at the Berlin Congress. It is hard here to escape the temptation to not quote the American Mark Twain who (true, not from Sarajevo, but from Constantinople) sent an article to America in 1867 with the following sentence: *It was unusual seeing vendors selling newspapers in such a sleepy country.*

dobro postati Amerikanac. O tome u bosanskoj štampi ne nalazimo podatke. Kao ni o ovdašnjem iseljavanju u Ameriku. Dostupan nam je tekst o dvojici braće od kojih je jedan u Zenici a drugi u New Yorku. Ostavinski spor obavili su zahvaljujući onom transatlantskom telegrafskom kablju. Niti se onaj prvi pomakao iz Zenice, niti onaj drugi iz New Yorka. Sve se svršilo a da je svako na svom mjestu ostao!

Ali, koliko je duh Amerike još uvijek bio dalek ovdašnjem duhu, možda je dobro ilustrirati poređenjem dva teksta objavljena u istom broju.

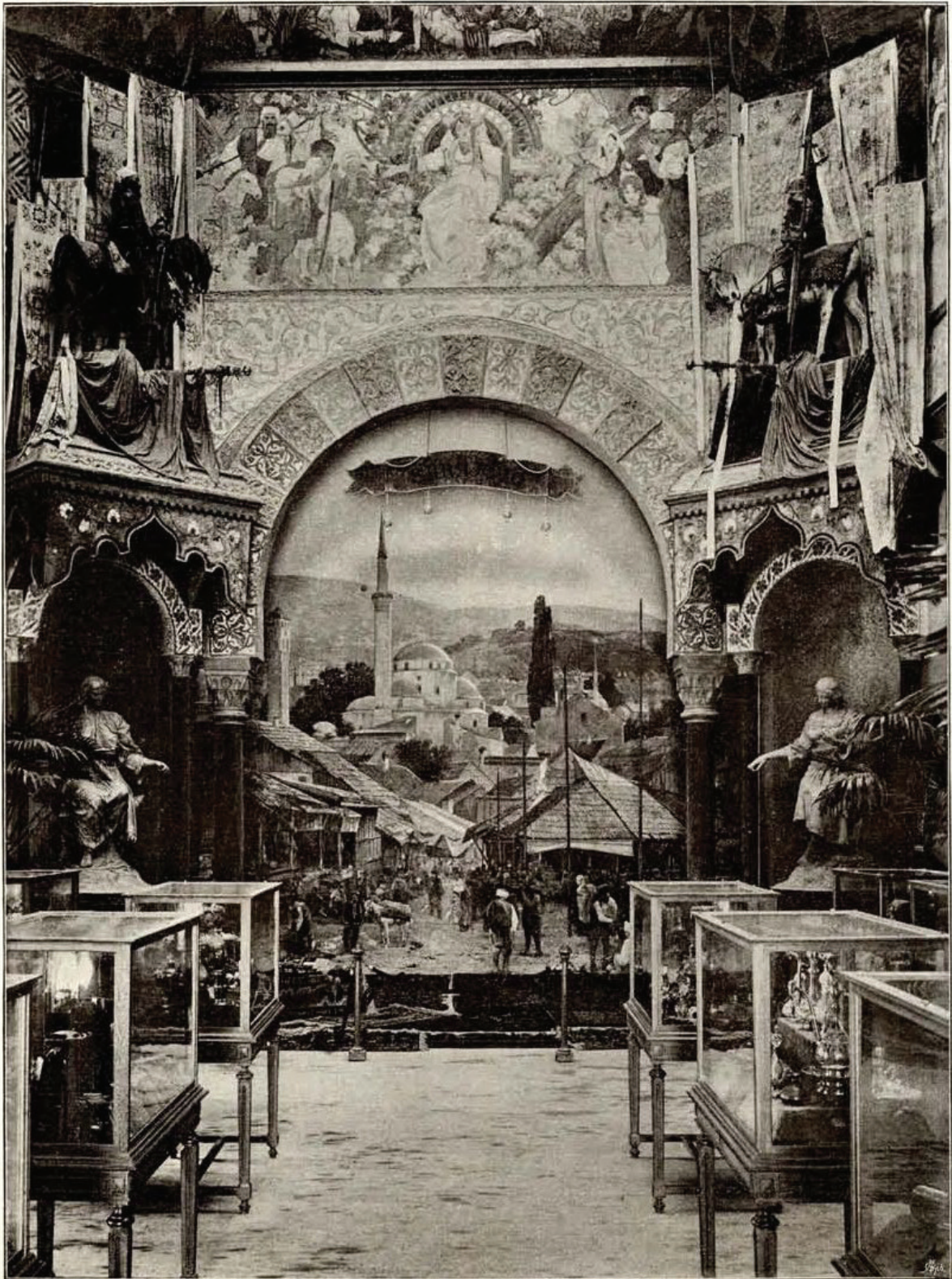
Prvi je tekst o otpuštanju uposlenika zbog mjera štednje u Americi a drugi vijest o ishodu strašne gladi u Ankari (Turskoj). U prvom se tekstu navode složene radnje, opisuju se pokušaji da se kriza amortizira, navode se skoro pa tragične posljedice itd. A o onoj gladi samo lapidarno i fatalistički: *Carigradski listovi javljaju da je po božijoj milosti prestala glad u Ankari i okolini.*

Za kraj ove neobavezujuće šetnje kroz ono što je preostalo od bosanske štampe između osmanskog i austro-ugarskog perioda zaustavimo se na posljednjem broju zvaničnog lista štampanog za vrijeme otomanske uprave. Posljednja je godina otomanske uprave, posljednji je broj zvaničnog lista.

Evo u tom broju i Amerike. Bosanski čitalac je obaviješten da se sprema gradnja Panamskog kanala. Iza nekoliko redaka o Panamskom kanalu slijedi jednak broj redaka o sijamskim blizancima rođenim u Češkoj. A pariška svjetska izložba na kojoj su te godine bila silna dostignuća među kojima je i telefon, u ovim je novinama predstavljena tek u iscrpnom izvještaju o tri draga kamena. Dva dijamanta i jedan safir su

preporučeni pažnji bosanskog čitaoca. Na istoj je stranici informacija o tome da je neko pao s mosta u rijeku Fojnicu, da su negdje u Bosni planule tri kuće, da je neko na audijenciji kod Sultana na poklon dobio vrijedan sat...

Sa ove vremenske distance uočavamo da je Panamski kanal otvoren iste godine kada je u Sarajevu odjeknuo pucanj koji će biti povodom prvom svjetskom ratu. A list koji se s istim interesovanjem pozabavio Panamskim kanalom kao i dijamantima i safirom, te češkim sijamskim blizancima, štampan je samo nekoliko dana prije nego je u Berlinu, na Berlinskom kongresu, zapečaćena daljnja sudbina Bosne. Teško je ovdje oteti se iskušenju pa ne citirati Amerikanca Marka Twaina koji je (doduše, ne iz Sarajeva, već iz Carigrada) u Ameriku 1867. godine poslao tekst u kojem je rečenica: *Bilo mi je neobično što vidim prodavače kako prodaju novine u tako pospanoj zemlji.*

Sa svjetske izložbe u Parizu god. 1900.: Diorama Sarajeva u bos.-herceg. paviljonu.

Izbori u Americi

Sarajevski list, 11 decembra 1892.

U svjema državama sa predstavničkim sistemom vladavine, pri izborima za narodne poslanike, pored svijeh zakonskih ograda, ipak, skoro redovno, biva raznih kajiša i šeretluka. Razlika je samo u tome, što su negdje češći negdje ređi, što negdje same državne vlasti izigravaju izborni zakon, a negdje opozicija. Među tim, izgleda da ni u Americi, sa javnim moralom u tome pogledu ne stoji baš mnogo bolje no u nas. Istina, ondje se ne pribjegava još falsifikovanju biračkih spiskova i krađi kuglica, ali ima jedan drugi nedug, koji kao kakva mora pritiskuje slobodan izraz narodne volje i kome se još nikako ne mogu da podsijeku krila. To je potkupljivost samih birača. U američkom mjesečnom časopisu "The Century" izašao je tu skoro o tome jedan veoma interesantan članak pod naslovom: "Novac u praktičnoj politici." Mi ćemo ovdje pribilježiti iz toga članka najinteresantnije momente. Prije svega da vidimo kakav je sadanji izborni sistem ondje i šta rade američki političari te da prodru na izboru. Prvi uslov za uspješnu izbornu borbu to je partijska organizacija. U to ime vode partija otvaraju naročite knjige (Pollbooks) koje u nekoliko liče na naše biračke liste. U te knjige zavode se imena birača dotične države, n.pr. države Nju Jork, po azbuci i kod svakoga imena treba da se ispune nekoje sporedne rubrike kao: republikanac, demokrata, član narodne stranke, sumnjiv glas, adresa, zanimanje itd. Tada je na dan izbora, onima koji te knjige svoje stranke vode lako, da na biralištu obilježe svakog birača, koji da svoj glas, tako da pred svršetak izbora tačno znaju, koliko od njihovih birača i koji poimence još nijesu odgovorili svojoj građanskoj dužnosti. I tada, ako se pokaže potreba, šalje se "Worker" da ih dovede. (Amerikanac nazivlje agitatore koji na taj način zarađuju svoj nasušni hljeb "radnicima".) Sa sumnjivim biračima postupa se na razne načine. Po podacima u "Pollbook"-u zna se, koji se od sumnjivih birača može zadobiti lijepim riječima – u kojem ga slučaju uzme na svoju ruku onaj član stranke, koji na nj ima najveći uticaj – ili da li spada u tako zvane "Floater-e" i "Commercial-e", kao što tehničkim terminom zovu one, koji se ne mogu dobiti samo lijepim riječima, već se moraju novcem platiti. Ako je broj ova-

kvih birača suviše veliki, a da bi se svakom ponaosob mogao dodati po jedan "Worker" onda se oni kupuju, odnosno "cjenkaju" u grupama od pet do deset lica, ili se kupuju na množinu, kao klubovi ili cijela udruženja. Pokašto, naročito tamo, gdje se prodaja glasova još nije sa svijem "uživjela", potrebno je mnogo vještine i takta, te da se ti "trgovci" zadobiju za stranku, jer su to često puta osjetljivi, gordi, pa čak do izvjesne mjere i patriotični ljudi.

Desi se, da je neko od tih "Floatera" voljan, da primjera radi glasa za svoju stranku, kao što i priliči časnom čovjeku. Ali ako se uspije u tome da se on ubijedi, kako "Worker" i njegove rođene partije ne vjeruju, i kako su ga u njihovom "Rollbook"-u zaveli pod sumnjive – onda se on izvjesno može privući u protivnički logor. A drugi će opet, na protiv, da izjavi, da će ostati svojoj stranci samo tada vjeran, ako mu plati onoliko, koliko mu daje protivnička partija. Ali običan "Floater" nije ni najmanje osjetljiv i možeš ga bez ikakva okolišenja pitati za cijenu glasa. Svakom izboru u Americi prethodi skupljanje izbornih fondova. Samo se po sebi razumije, da ima mnogo zakonitih izbornih izdataka, ali najveći dio tih fondova upotrebljava se za posrednu ili neposrednu kupovinu glasova. Glavni prihod fonda sačinjava taksa koja se nametne kandidata i koja se određuje prema prilika. Kako su zvanja koja kandidati žele postići uvijek plaćena mjesta u državnoj službi, to "praktični" Amerikanac određuje kandidatsku taksu za izborne fondove na najprostiji način na svijetu; procentulnim prirezom godišnje plate. Kandiduje li se neko za jedno zvanje koje nosi godišnje plate, recimo 5000 dolara, to on mora, još dok je zec u šumi, uplatiti u izborni fond pet ili i više na sto od plate, za kojom se jagmi. No desi se pokašto da je kandidat, koji se stranci čini najpodesniji, čovjek sirotnog, ili osrednjeg stanja. U takvom slučaju on se ili sa svijem oslobađa od takse, idi mu se ostavi da plati onoliko, koliko može. A dešava se i to, da poneki bogati kandidat mora dublje zagrabit u džep i više priložiti, no što iznosi "taksa" i na taj se način onda stvar prilično izravna. Osim toga, izborni fondovi znatno se pojačavaju i dobrovoljnim prilozima pojedinaca i čitavih gradova. O samoj kupovini i prodaji glasova pričaju se u spomenutome članku interesantni podaci. Vrlo se često dešava, da se čitavi čopori "glasačke stoke", koji

se na kratko vrijeme pred izbor mogu kupiti, drže zatvoreni do posljednjeg časa, te na taj način "čuvaju" od protivničkih agitatora. Ima mnogo "korteša", inače vrlo časnih ljudi, koji cio taj sistem osuđuju, ali koji vele, da ne mogu mirno sjedjeti i gledati, kako protivnik, primenjujući taj metod, odnosi pobjedu. Oni su po svom ubjeđenju protivnici te vrste korupcije, ali u praksi "povodeći se prema nuždi, a ne prema svojim sopstvenim nagonima", i sami su njeni pomagači. U okruzima, koji su skroz demokratski ili republikanski, gdje je dakle opasnost poraza nevjerovatna, skoro nikako i nema kupovine glasova. Tako je na pr. u jednoj varoši od skoro 15.000 stanovnika, za vrijeme izborne borbe 1888. g., potrošeno za kupovinu glasova svega 125 dinara. No za to ima opet i takvih varoši, gdje među biračima ne ćete naći ni jednog, koga ne bi mogli kupiti. Prosječno podleže uticaju novca deset do petnaest procenata birača. Cijena glasa koleba se između 2-5 dolara. Ni farmeri nijesu manje pokvareni od varošana i o svakom izboru dolaze u masama u varoš, gdje ih prosto licitiraju. U Kaliforniji je jedan čovjek formalno "oferirao" 50 glasača, koji su se povjerali njegovom vođenju. Ta "trgovina" tako je već pokvarila niže klase birača, da ljudi prosto nemaju nikakva pojma o tome, koliko je to nemoralno šta oni čine. Oni osjećaju samo da imaju nešto za prodaju, što za kandidata ima vrijednosti i prodaju mu svoje glasove, isto onako kao što bi mu prodavali svoj krompir, ali ma šta drugo. Biva i ovakvih slučajeva, da neko ko ne bi protivničkoj stranca ni pošto prodao svojega glasa, ipak traži od svoje stranke da mu naknadi "izborne troškove". On je ubijeđen da ne prodaje svojega glasa, i glasaće svakako za svoju stranku. Ali u toku vremena izgubio je sa svijem iz vida pravi cilj izbora i izbor mu ne izgleda više kao nešto, što biva poradi zemlje, već kao neki akt u korist kandidata. Kad kandidat izvlači koristi iz izbora, za što da mu za tu korist ne plati? A drugi opet kada vide, koliko novaca zgrću "Floater"-i vele: "Kad ima toliko para, za što da sve dobiju ovi nitkovi? A što da i mi poštenu partizani ne dobijemo naš udio? I naši glasovi vrijede za kandidata isto onoliko, kao i njihovi." Druga jedna okolnost, što ide na ruku toj korupciji, nalazi se u neznatnoj razlici između tako zvanih "načela" pojedinih stranaka. U vrijeme građanskoga rata, kad su mase osjećale, da od pobjede njihove stran-

ke zavisi dobro ili zlo zemlje, ove sadašnje "trgovine" nije skoro nikako bilo. Ali kad se pomenuta "načela" ne razmimoilaze mnogo među sobom, kad birač osjeti da je najzad skoro sve jedno, koja će partija pobijediti, tad je kud i kamo lakše kupiti njegov glas, i tako ga korumpirati. I još nešto dolazi ovdje na kantar: inteligencija. Inteligentan birač bira iz načela, a neinteligentan glasa za svoju sopstvenu korist, pošto je i suviše neobrazovan te da bi mogao shvatiti razliku između cilja, kojima stranke teže. Da bi se stalo na put ovoj nedostojnoj trgovini, nekoje su države u savezu zavele sistem tajnoga glasanja, ali tijekom ipak nijesu to zlo sasvijem iskorijenile. "Floater" i prodaju se isto onako kao i prije, no većinom su još toliko poštenu, te glasaju za onu stranku, koja ih kupi. Kako je u sadanjim prilikama teško oteti se uticaju opšte korupcije najbolje pokazuje ovaj slučaj: Prije nedavnog vremena u jednoj se varoši u oči izbora dogovore obje stranke, da ne upotrebljavaju novca. Odbori doista izdadu u tom smielu instrukciju svojim "Worker"-ima. Ali kad na izmaku izbora, redovi "Commercaill"-a, koji su čekali da ih ko podmiti, počnu sve većma rasti, jedan od "Worker"-a ne moga više odoljeti iskušenju. Novac nije smio upotrebljavati, ali o zabrani rakije nije mu niko ništa kazao. S toga uze nekoliko boca rakije i otpoče utjecati sa tijekom agitationim sredstvom na birače. Za pola sahata svi agitatori obje partije radili su sa rakijom. Pisac pomenutog članka predlaže neke reforme, kojima misli da bi se mogla iskorijeniti ova grješna trgovina. Između ostaloga on predlaže, da se uzakoni, da se novac smije izdavati samo na zakonite izborne ciljeve, kojim bi pod zakletvom rukovali upravnici izbornih fondova i po izvršenom izboru o svakoj pari polagali javan račun. Broj plaćenih agitatora imao bi se ograničiti i tačno opredijeliti sume, koje im se za njihov rad daju. Najzad imali bi se najstrožnje zabraniti sva načini potkupljivanja, obećavanja služaba, kao i svi izdaci za "izvjesne ciljeve." No kao da se i on sam slabom uspjehu otud nada, jer na završetku članka veli: "Lombrozo kaže u svom velikom djelu o zločinima, da svaka država ima ovakve zakone, uredbe, blagostanje i neduge, kakve zaslužuje. Mnogi od naših najboljih sugrađana gnušavaju se sadašnje izborne korupcije; ali kad se uzme naš narod u opšte, ovakav kakav je, onda izlazi, da on ima ono što želi, pa ma njegova želja potje-

cala i iz gluposti. Ako nam pođe za rukom, da naš narod u toliko prosvjetimo, da sam zatraža da se izborni sistem popravi, onda će se te popravke lako naći.” (“Vid.”)

Elections in America

Sarajevski list, 11 December 1892

...True, they do not yet resort over there to falsification of voter registers and theft of ballots, but there is another ailment, which like a nightmare weighs on free expression of the people's will and whose wings cannot be clipped yet. That is the bribability of voters themselves. In the American monthly magazine "The Century," a very interesting article was recently published about this under the title: "Money in Practical Politics." We will note here the most interesting points from that article. First of all to see what the current election system there is like and what American politicians are doing to get ahead in elections. The first requirement for a successful election battle is partisan organization. For that purpose, party leaders open special books (Pollbooks), which in some ways resemble our voter registers. In these books the names of voters from the state in question, e.g. from the state of New York, are entered in alphabetical order and some secondary columns need to be filled out next to each name, such as: republican, democrat, member of people's party, doubtful vote, address, profession, etc. Then, on election day, it is easy at the polls for those who keep their parties' books this way to mark each voter who casts their vote and thus, before the elections are over, they know exactly how many of their voters and which ones by name had not yet fulfilled their civic duty.

And then, if the need arises, a "worker" is sent to bring them in. (The American man calls agitators who earn their livelihood this way "workers"). Doubtful voters are treated in various ways. According to data in the pollbook, it is known which of the doubtful voters can be won over using nice words - in which case the party member who has the biggest influence on him takes him - or if they are a so-called "floater" and "commercial," technical terms for those who cannot be won only with nice words, but must be paid money. If the number of such

voters is too big to assign one worker to each, then they are bought, that is they "bargain" in groups of five to ten people, or are bought in plural, as clubs or entire associations...

Strava u pozorištu

Sarajevski list, 15 decembar 1889.

U jednom pozorištu u Johnstovnu (Pennsylvania-Amerika) urodila je strava među publikom kobnijem posljedicama. Predstavljala se poznata drama "Čiča Tomina koliba" i malešno pozorište bješe dupkom puno žena i djece. Pri koncu predstave začu se glas; "vatra!" Sva publika oko 600 duša polete na dvor i u strašnoj žurbi i stisci je trideset duša ubijeno na mjestu stotina povrijegjena, mnogi čak i opasno. Strava je ponikla otud, što je neko s ulice viknuo "vatra!"

Strašan događaj na staru godinu

List Bošnjak, 09 januar 1896.

Iz Newyorka brzojavljaju u Denveru u sjevernoj Americi došlo je na stani godinu do užasna sukoba. U glazbenoj dvorani bio je koncert, a neki mladi ljudi bacali su praskave bombe, koje su silno plašile općinstvo. Glazba je opetovano morala prestati svirati. Ravnatelj zavoda prišao je k hrpi mladih ljudi i zamolio ih, da miruju, a na to je jedan od njih povukao revolver i opalio ga na ravnatelja. Zatim je opalio više hitaca na općinstvo i ozledio nekoliko osoba. Ravnatelj je jošte imao toliko snage, da svog napadača ustrijeli, a zatim je sam pao mrtav na zemlju. U silnoj gunguli počeli su glumci s pozorišta pucati u općinstvo, a pridružili su im se i glazbenici i djevojke. Duskora je čitava dvorana bila podijeljena na dva tabora, od kojih je jedan pristao uz ravnatelja a drugi uz izgrednike. Na nesreću još je neko utrnou električnu rasvjetu, pa je u dvorani nastala tmina, koju su osvjetljivali samo hici iz revolve-ra. Općinstvo je bježalo k izlazu, gdje se je upravo silno guralo. Više od 20 osoba usmrćeno je, a do 100 je ranjeno. Megju mrtvima nalazi se i plesačica Gitty Lyle, glasovita pjevačica, oteta gostioničaru iznosi 100.000 dolara.

Dvije žene su od straha poludile. Newyorški listovi donose o događaju ogromne izvještaje.

Vihor u Americi

Sarajevski list, 29 novembar 1891.

Žestok vihor s jakim kišama počinio je ovih dana mnogo štete u gradovima Washingtonu i Baltimoru (Sjev. Amerika), te je neko vrijeme bila prekinuta sveza s ovijem gradovima. Šteta u Washingtonu cijeni se na nekoliko milijuna; stradali su i ljudi svojim životom, ali se na zna koliko. I u Baltimoru je vihor počinio veliku štetu. U New Yorku je silna kiša pokvarila Brooklinski vodovod. Mnoge radionice s parom morale su s toga napustiti rad, te je mnogo hiljada radnika ostalo bez hljeba.

Izgorjeo zvjerinjak

Sarajevski list 30 novembar 1887.

Kako javljaju iz Newyorka, izgorio je 20. o. m. u Bridgeforty (Conecticutu) veliki zvjerinjak poznatoga Barinuma. Vatra opažena je istom, kad su lavovi i tigrovi počeli već rikati, a slonovi kušati da potrgaju lance. Strah od zvjerova, koji su bjesnili odvrtao je svakoga, da im se približi, te je zvjerinjak izgorio za po sata do temelja. U požaru zaglavila su tri slona, megju njima i sveti bijeli slon, 36 slonova, istrгнуvši se sa lanaca, trčahu po zgarištu, ričući strahovito, dočim šest slonova i veliki afrikanski vodeni konj otrčaše u grad. Ostalih 30 slonova i jedan lav pobjegoše u obližnje selo, gdje zadadoše stanovnicima grozan strah. Stanovnici zapadnoga dijela grada Bridgeforta pozatvaraše sva vrata i prozore svojih kuća. Lav nagjen je kasno u noći u suši, gdje je proždrio jednu kravu. Garnum je u tom štetovao do 700.000 dolara.

Zoo Burns Down

Sarajevski list, 30 November 1887

As they have reported from New York, the well-known Barnum great zoo burned down on the 20th day of this month in Bridgeforty, Connecticut. The fire was noticed when lions and tigers star-

ted roaring and elephants tried to break free from chains. Fear of the raging beasts prevented everyone from coming close to them and the zoo burned to the ground in half an hour.

Velika nesreća na željeznici

Sarajevski list, 23 mart 1888.

Iz New-Yorka, 18. marta brzojavlja se "Mont.-Rev.": Nadomak Savane dogodila se jučer strahovita nesreća na željeznici. Dok je brzi voz koji je vozio iz New-Yorka u Jacksonvillu, prelazio preko jedne ćuprije prolomi se ova pod teretom voza; lokomotiva i vagoni ispreturaše se i zdruzgaše u koritu. Sedamnaest osoba odmah je poginulo; deset lica poumiralo je nakon sata, ušljed zadobivenijeh teškijeh rana. Osim ovijeh poumiralo je kasnije još mnogo nesrećnika, na broju do blizu sto i pedeset osoba. Grozno!

Novinar među milijunašima (Historija "New York Herald")

Sarajevski list, 20 decembar 1892.

Kao sedmi u redu američkih milijunaša broji se čuveni Gordon Benet, izdavatelj "New York Herald". Život toga čovjeka, koji je sam sobom stvorio sebi imanje i veoma ga umnožio, isto je tako čudnovat kao i historija njegovog poduzetka. On nam jasno iznosi na vidik čovjeka uporne durašnosti i odvažnog pouzdanja, a ujedno pokazuje ono začudno prilagođivanje uz okolnosti, što se pri postanku svakog velikog američkog imanja nalazi.

Pa ipak Džems Gordon Benet nije bio porijeklom Amerikanac. Rođen kao katolik u Škotskoj, njegovi roditelji odredili su ga za manastir i u jednom seminaru vaspitali. No on je otišao iz svoje otađbine, odrekao se svoga sumnjivog poziva, otumario u Sjedinjene države i postao novinar, jer ga je sopstveni životopis Benjamina Franklina a tada su mladići njegovih godina najradije čitala ovu knjigu obuzeo i otuđio od pravog poziva. Pošto se odlučio treći mjesec iza toga ukrcao se u Helifeksu, oklen je dospio

u Portland, a za tijeM u Boston. Tada pisaše: bijah samotan mlad i oduševljen. Progutao sam onu zamamnu knjigu, u kojoj je Benjamin Franklin ispričao svoj život, pa mi se Boston, gdje je moj uzor živio, učinio kao boravište kakvog dragog prijatelja. Oduševio sam se događajima rata za nezavisnost, te mi se visovi od Dorčestra učiniše kao sveta zemlja, a u dalekom zraku pričinjahu mi se blještava zvona bostonska kao svjetolnice slobode. Ova groznica oduševljenja trajala je nekoliko sedmica ali u tijeM sanjarijama svojijem budući milijunaš ipak nije smetnuo s uma, da pomisli na kraj svoje skromne gotovine. Kao kalfa i korektor stupio je u jednu štampariju, prve je napunio svoju praznu kesu, te onda pošao u Nju-Jork, gdje se nadao širem polju za svoj rad. Pokušavao je sreću čas kao profesor, čas kao dopisnik za nar. privredu, a prilikom i kao spisatelj, ali nije puno uspio u tome. Tada je novinarstvo istom bilo u začetku. Osoblje nekih njujorških listova sastojalo bi se od izdavatelja, vlasnika, urednika, dva do tri rđavo plaćena pisca, i ponekad, ali veoma rijetko, imali bi za vrijeme kongresa u Vašingtonu svojega dopisnika, koji bi vanredno naplatio na sedmicu 25–40 franaka sve skupa zajedno s putnim troškovima. Onda se još nije pomišljalo na 75.000–100.000 franaka što se od tada na godinu plaća dvojici naročitih dopisnika iz američke prijestolnice. Benet je na trošak “New York Enquirer-a” pošao u Uešington. U knjižnici kongresa naše slučajno pisma Horasa Uelpola. Pikantne anekdote, pobliza opisivanja i lične pojedinosti o junacima tadašnjeg doba kojima je ovaj dopisnik izatkaio svoje dopise, oduševio ga i podsjetio na to, da se i sam lati istog srestva, te da tako bolje osnaži i začini svoje izvještaje o političkim raspravama u kongresu. Misao je bila dobra, njegov se list tijeM proslavi i podiže, ali pisac ostade nepoznat, i kraj nešto umješnosti, mogao je sa svijem lijepo da živi od toga. 1835. je od svojih godišnjih 300 dolara već uštedio bio 1500 franaka. Pošto se dobro razmislio, potražio je jednog mladog korektora, koji će kao i on da bude docnije jedan od najslavnijih novinara u Nju-Jorku. Horas Grilij, vlasnik “Njujorške Tribune” pričao je ovako o tom razgovoru među njima: “Benet dođe k meni, baš kad sam udešavao svoj sлагаčki orman. Ne govoreći ni riječi, turi ruku u džep i izvadi punu šaku srebrnjaka, što je sa nešto zlatna novca i banknotom od 50 dolara preda mnom razastro. Na to mi reče,

da ima tu oko 200–300 dolara i ponudi mi, da se udružimo, pa da osnujemo list, on da bude izdavač, a ja štampar. Ja mu rekoh da ta svota nije dovoljna; on ode ne rekavši više ništa a naskoro za tijeM čujem ja, da je u Nju-Jorku osnovao “New York Herald”. Pisarnica ovoga sada tako rasprostranjenog lista bješe tada više no skromna. Jedan podrum u nekom sokaku u podrumu drvena stolica, dvije prazne bačve, preko njih jelova trenaca, u isti mah kao raf i kao sto za glačinje to bješe sve. Benet je sam rasprodavao svoj list primjerak za jedan su (2 ½ novčića). On je bio izdavač, vlasnik, dopisnik, knjigovostva, saradnik, trčkalo i prodavač, sve on sam sobom, osim toga je sastavljao i oglase za one mušterije, koje ne bi znale pisati. Prihodi bjehu skromni i vlasnik “New York Herald-a” bi se sam zapitao, eda li će u subotu imati toliko da namiri štampariju i hartiju, pa da mu u ponedjeljak list opet uzmože izići. On sam priča, da često pri zaključku sedmice, ne bi imao više u džepu od 25 santa (1 fr. 25) pa bi ipak dnevno radio 18 sati, a bližio se svojoj 40 godini. Od prirode bješe malo druževan i neobično umjeren čovjek, te ne bi znao da stiče prijatelja i pobuđuje simpatije. Išao je pravcem ne umarajući se, ne gubeći odvažnosti i tražio neka naslona: Arhimedovu polugu za sebe. Slučajno ga nanese sreća na nekog apotekara, koji beše pro našao nekakve pilule, kao univerzalan lijek, od kojih je odista vremenom milijune stekao. Apotekar instinktivno slutijaše kakva je pomoć u oglasu reklami. Potraži Beneta i ponudi mu stalnu svotu pa da mu redovno oglašava njegove pilule u svom listu. Izvjesna svota, platežna svake sedmice, to je tamam ono, što je Benet uzaman tražio: redovan prihod da namiri štampu i hartiju, pa da nestane one brige svake subote. Benet primi ponudu i “New York Herald” se stade dizati. Godinu dana docnije udvostručio je veličinu i prodajnu cijenu lista, štampao je oko 20.000 primjeraka, koji su sedmično donosili 5.000 Franaka srećnom izdavatelju. Dne 23. aprila 1838. ukrcao se prvi jevropski parobrod, koji bješe izaslan u Sjedinjene države, “Sirius” u pristanište New Jorka. “Great Western” dođe za njim poslije nekoliko sati i tijeM svečano otvori eru brze sveze. Benet se ukrcao u “Sirius” te pohodi Francesku i Inglesku, ugovori za redovne dopisnike, pa vrativši se u Nju-Jork, iznajmi lađicu, koja plovila je na susret velikim brodovima iz Jevrope za Nju-Jork te mu osiguravaše prve novosti iz Jevrope.

Njemu nije bilo ništa skupo, kad je trebalo da nadmaši svoje konkurente. Dušom i tijelom bješe odan svome listu, negleduši izdavaše novac samo da umakne naprijed za nekoliko sati ili minuta, riječju, sijao je u ogromnoj mjeri, a isto tako žnjeo. U njegovim rukama postao je "Herald" neka sila, najpoučniji i najčitaniji list u Sjedinjenim državama. Ovaj hladnokrvni Šot sa svojom vatrenom uobraziljom upotrijebio je pozitivnu i praktičnu stranu svojih izabranih zemljaka, njihovu potrebu, da znaju tačne činjenice, da se obavijeste podrobno i opširno. Amerikanci ne spadaju među one ljude, koji misle da imaju svoje mnijenje, ako su pročitali jedan članak u novinama. Oni traže od svojih listova materijala, pomoću kojeg mogu sebi da sastave mnijenje o nečemu, a "New York Herald" je odgovarao ovakvim željama. Benetov uspjeh ogorčio je njegove suparnike, no on je uživao ne malu slavu, kad je 1840. na napadanje devet prvih listova u Nju-Jorku, na njihove uvrede morao da odgovori s brojevima u ruci, upoređujući njihovu nakladu skupa, njihovih 36.550 primjeraka, prema njegovoj od 51.000. Tijem je razdražio nemoćne napore svojih zakašnjeh konkurenata a glasno izrekao svoju namjeru da hoće da preobrazi sve novinarstvo u Americi.

Što je rekao, to je i učinio. Vjerna engleskim predanjima štampa u Sjedinjenim državama našljedila je i sve njezine pogreške. Benet je bez oklijevanja istrijebio onaj stari način pisanja u teškim i jezgrovitim člancima od sve samih razloga, on se oduševljavao načinom Franceskim, te je u štampu Amerike uveo odjako dvostruke odsjeke, kratke i jasne rečenice, slobodan i lahak način u prepiranju i kratke članke franceskih novinara. Sve te vrline on je udvostručio i otvorio svoje stupce svijem iz najpouzdanija izvora crpljevim člancema o trgovini, financiji, politici i književnosti. Izvanredno se razumijevao u tome, da potpiri oglašivanje u listu, a tijekom je osigurao svoje listu sve veće i veće prihode. Ne bi nikad zaboravio kako mu je onaj apotekar s njegovim pilulama u dobru čas došao, te je od tada naročito pazio na ovu važnu stvar u koliko je preradio staru sistem, uveo naročitu uredbu i smanjio cijene oglasima. Tijem je tako povećao svoj glas da je "Herald" od 13. aprila 1869. imao već 96 stubaca u jednom broju, od kojih su 50 oglasima bili ispunjeni. Izrada bi stala dnevno 2.000 Fr. a za štampanje bi trebalo preko 11 tona hartije. Metanje podmorskog kabela

za telegrafisanje, građanski rat, borba između Pruske i Austrije, Francesko-njemački rat – sve je to podiglo glas "New York Herald" Za vrijeme građanskog rata u Americi odredio je Benet blizu 2 ½ milijuna za svoje ratne dopisnike. Besjeda pruskog kralja poslije Sadove, u kojoj je objavio mir s Austrijom, stala ga je na 36.500 fr. Njegov sin Džems Gordon Benet mlađi, sadašnji vlasnik "Heralda" sa kojim se stari Benet 1866. uortačio, izašiljao bi nekolicinu prvih ljudi, koji bi omogućili, da predvari čak informacije ministarstva, suviše čak i one londoskog "Tajmsa"; na taj način mogao je on da javi engleskoj vladi za pobjedu njezinih četa u srcu Afrike pod vođenjem generala Napjera u 1888., kad vlada nije o tome ništa ni slutila. Poznato je kako Gordon Benet izaslao dopisnika svoga lista Stanlija u Afriku da nađe Livingstona i dade vijest o njemu. Stanli je svoju misiju izvršio. Gordon Benet nije pitao za troškove.

Osnovatelj "N.Y. Herald" umr'o je 1. juna 1872. a ostavio za sobom golemo imanje i list, kojemu je sin još više glasa pribavio. Kad je Stanli jednoga dana pitao Beneta, je li istina da hoće da proda svoj list, odgovorio je on: "To nije istina. U cijelom Nju-Jorku nema toliko novaca, da bi se mogao platiti "Herald".

Journalist among Millionaires (History of New York Herald)

Sarajevski List, 20 December 1892

...The seventh American millionaire is the famous Gordon Bennett, publisher of the "New York Herald." The life of this man, who created his own fortune and vastly multiplied it, is just as intriguing as the history of his enterprise. It clearly presents to us a man of persistent diligence and bold confidence and at the same time shows that peculiar adaptability to circumstances which can be found at the creation of every great American fortune... He was a publisher, owner, reporter, bookkeeper, collaborator, errand boy and salesman, all by himself, and in addition to that he composed advertisements for those customers who did not know how to write. Income was modest and the owner of the "New York Herald" would wonder

if he would have enough on Saturday to cover the printing house and newsprint so that the paper could come out again on Monday... By lucky chance, he came upon a pharmacist who had discovered some pills, as a universal cure, which over time actually made him millions. The pharmacist instinctively predicted of how much help an advertisement could be. He sought out Bennett and offered him a steady amount to regularly advertise the pills in his paper. A certain amount, payable each week, is exactly what Bennett was looking for: regular income to cover printing and newsprint, so that the worries of every Saturday would go away. Bennett accepted the offer and the "New York Herald" started rising. A year later, he doubled the paper's size and selling price and he printed around 20,000 copies, which brought the lucky publisher 5,000 Francs a week... Bennett without hesitation eradicated the old way of writing in heavy and concise articles, consisting entirely of reasons, he was delighted with the French way, and introduced to American press double columns, short and clear sentences, a light and easy manner in arguing and short articles by French journalists. He doubled all these virtues and opened his columns to everyone from the most reliable sources for articles on trade, finance, politics and literature... The laying of the undersea telegraph cable, civil war, battle between Prussia and Austria, Franco-German war - all that raised the voice of the "New York Herald."

Novinarsko putovanje oko svijeta

Sarajevski list, 21 oktobra 1885.

Koji od vas ne čita bar jedne novine, ali koji od vas koji čitate, poznaje neizbrojni broj periodičnih listova, kojima se svaki dan hrane stanovnici obiju hemisfera? Ako ste voljni steći koliko toliko pojma o tome, budite tako dobri, pa pogjite za jedan časak za nama. Treba da znate, čitatelji moji, da na cijeloj zemlji izlaze više od 35.000 periodičnih publikacija; vi ste dobro pročitali 35.000! To znači, kad uzmemo da na cijeloj zemlji ima milijarda stanovnika, da na svakih 28.600 duša dolazi po jedan žurnal. Evo vam prvo Jevrope, stare Jevrope, sa svojih dvadeset hiljada journala, sa

Njemačkom kao kolovogjom na čelu i Rusijom kao zavrčkolom jevropske žunalistike. Njemačka izdaje nešto malo više od 5.500 periodičnih listova, megju kojima ima 800, koje svaki dan izlaze. U ovom velikom kroju publikacija, u kome kipte journali religioznih dogama, škola, naučnih teorija, putovanja, lova, zanata, seljaka, bez sumnje su najbolji naučni i literarni časopisi. Po njima plovi sa razapetim jedrilima duboki i filozofski duh njemački; u ovim listovima ugledaju svjetlost najneobičnije ideje u nauci i religiji, najnenadnije teorije, najčudnovatiji sistemi, kao i najzobiljnije teze u svima granama čovječanskih nauka. Najstariji je journal u Njemačkoj "Frankfurter Post-Zeitung", osnovan 1616; a najviše se čita "Berliner Tageblatt", koji se rastura samo u 55.000 egzemplara. Ovdje da primjetimo, da novinarstvo u Njemačkoj nije tako centralizovano kao u Francuskoj; u Njemačkoj svaka važnija varoš ima svojih journala velikoga glasa. Za tim dolazi Ingleska sa svojih 4.000 periodičnih listova, megju kojima ima 800 koji svaki dan izlaze. Važniji su "Telegraph" koji se rastura u 350.000 egzemplara; "Standard", u 242.000; "Daily News", u 160.000; "Times", u 100.000. Dolazi Francuska sa gotovo tolikim istim brojem. Od njenih journala 1586 izlaze u Parizu, a 2506 u provinciji, 360 njih izlaze svaki dan. Italija je četvrta na redu; ima 1400 journala: 200 izlaze u Rimu, 140 u Milanu, 120 u Napolju, 94 u Turinu, 79 u Firenci; 160 njih izlaze svaki dan. 1200 journala izlaze u Austro-Ugarskoj; 150 izlaze svaki dan. Jedan od najzanamljivijih i najčudnijih listova ove zemlje jesu "Actacomparationis litteratorum universarum", časopis uporedne literature; njeni su urednici rasuti po cijelom svijetu, a članci su u njoj na svakojakim jezicima. To je pravi polignotni i naj-univerzalniji journal. U Španiji ima od prilike 8.50 periodičnih listova; trećina je politična. Oni se u opšte vrlo dobro štampaju, a nemaju pretplatnika u pravom smislu te riječi: oni se prodaju na pojedine brojeve. U Španiji su u prvom početku bili raznosaci listova slijepci. Ovo bilježimo samo kao jedan kuriozan fakat iz istorije španjolske žurnalistike i istorije španjolskih slijepaca. Novine koje se tada zvahu "Relaciones", izlazile su neperiodično; često su uzimali formu romance, koje su slijepci prodavali i pjevali po ulicama. Rusija ima samo 880 journala, od kojih 200 izlazi u Petrogradu a 75 u Moskvi. Više od ovih listo-

va izlaze na nekoliko jezika jedan izlazi na ruskom, njemačkom i francuskom; dva na njemačkom i ruskom. Bezbrojno mnogo jezika ima svoje predstavnike u ruskoj štampi: mi znamo za 13 publikacija na njemačkom, 4 na francuskom, 2 na latinskom, 2 na jevrejskom, 1 na engleskom, 1 na poljskom, 1 na finskom, 1 na jermenskom, 11 na litavskom, 4 na estlandskom, 4 na tatarskom, 3 na gjurgjijanskom itd. Najveći broj rasturanja jednog journala popeo se na 71.000 egzemplara. U Grčkoj su journali srazmjerno bezbrojni. Svaka palančica ima po jedan ili više od jednog; sama Atina ima 54 journala, koji izlaze svaki dan. U Švajcarskoj izlazi 450 journala; nekoliko je njih vrlo važnih. Zanimljiv je podatak ovaj na sve se ove listove možete pretplatiti od prilike za 3000 dinara. To znači da listovi švajcarski (megju kojima, kao što rekospo ima i od jevrejske važnosti a od kojih većina izlazi svaki dan) staju jedno na drugo samo nešto malo više od 6 dinara godišnje. Belgija i Holandska imaju približno jedan isti broj novina: 300 od prilike. U Švedskoj, Norveškoj i Portugalskoj štampa nije tako važna ipak je ona u one dvije prve zemlje slobodna. Pokreti turskog novinarstva dosta su živi. Sama prijestonica, Carigrad, broji na pedeset listova, na turskom, francuskom, engleskom, jermenskom i grčkom jeziku. Iz Jevrope, ako pristajete, da pregjemo u Aziju. U Aziji ćemo naći oko 3000 periodičnih publikacija. Požurimo se da dodamo da većina izlazi u Japanu i Indiji. Indija se naročito trudi, da u tom pogledu održava konkurenciju sa svojom prijestonicom. Kina nije bogata journalima: nama su poznati samo "King Pau", organ vladin, koji izlazi u Pekingu u tri izdanja u raznim bojama; dalje dva journala "Čien-Pao" i "Hu-Pao", koji izlaze u Šangaju i vladin list u Koreji. Pojava ovog posljednjeg journala 1884. godine, bila je uzrok užasnoj diskusiji. Pitalo se na kome će se jeziku izdavati. Tako je prvo izašao na kineskom, pa kad se protiv toga digoše mnogobrojni protesti, riješiše da se izdaje na kineskom, korejskom i jednom jeziku jevrejskom. Japan! Slavna zemlja koja džinovskim koracima ide putem napretka: 2000 journala; malo! Hoćete da vam kažem melodična imena glavnih organa japanske štampe? Navešću ih vam samo četiri, jer se bojim da bi daljim nabranjanjem čisto i prosto zloupotrebjavao vašu dobrotu i strpljenje. Ta četiri imena navodim redom; Hočišimbun, Ničiničiširabun, Čajašimbun, Mauničišimbun. Ovaj posljed-

nji to vam je skladni organ japanske radikalne partije. Ako vam slučajno dogje do ruku kakav japanski list – šimbun – ne zaboravite da ga valja čitati odozgo na niže. Pozdravimo uzgred tri francuska journala koji izlaze u Kočinčini i Indiji i poželimo dobrodošlicu prvom journalu tonkiškom, "Budućnosti Tonkinškoj". Sad ću vam navesti nekoliko imena indijskih journala. Ako nekad uzaželite biti urednikom pa mučnim razmišljanjem o imenu vašeg lista uzrazbijate svoju uredničku glavu imaćete u mojoj listi nekoliko obrazaca koji će vas bar uputiti kako treba tražiti imena valjanim i sjajnim journalima. Da počnem: "Ogledalo svjetlosti", "Svijetla brda", "Sjajno sunce", "Ragjanje puna mjeseca", "Svjetlost morala", "Čudnovato drvo", "Ocean mudrosti", "More medicinskih nauka", itd. U Beludžistanu i Afganistanu nema žurnala. U Persiji megju tim ima šest periodičnih listova: "Krčan" vladin organ, "Itila", "Ruz", "Namen-Elči", "Mirih", "Tebriz" i "Farhaig". Afrika je vrlo siromašna novinama. U Africi izlazi manje 200 listova; trideset izlazi u Misiru, a ono ostalo po jevrejskim naseobinama. Kontrast u Africi je u punom smislu Amerika. Same Ujedinjene Države imaju 12.500 journala, megju kojima hiljadu izlazi svaki dan. Prvi list američki izišao je 1704. u Bostonu pod imenom Boston News. Do 1800 napredovala je žurnalistika Ujedinjenih Država vrlo slabo, ali u naknadu za to, korača ona od početka ovoga vijeka džinovskim koracima. 1840. brojala je ona već na 1630 listova, a 1860. bilo ih je već četiri hiljade. A od toga vremena, vidjeli smo već, broj je journala narastao više no tri put toliko. Da zabilježimo ovdje da je 1883. pokrenut u New-Yorku journal na latinskom jeziku pod imenom "Latin" cjelj je ovom journalu da populariše ovaj klasični jezik. Još ćemo za naše radoznaliije čitatelje pomenuti da u Ujedinjenim Državama ima 120 listova koje administruju izdaju i uregjuju Crnci. Najstariji je od tih listova "Elevator" koji prije 18 godina ugleda svijeta u San-Francisku. Osim Mehike i Brazilije u kojima izlazi dosta veliki broj listova, imamo još da pomenemo da u Argentinskoj republici ima oko šezdeset periodičnih novina. Najzad Okeanija – ima dosta listova. Australija ima oko 700 (gotovo sve na engleskom jeziku), a Sandvička ostrva (razumije se njihova glavna varoš Honolulu) imaju 8 journala: pet na engleskom, a 3 na urogjeničkom jeziku. Još, radi potpunosti, da navedemo ove cifre: journala na

ingleskom jeziku ima svega 16.500; na njemačkom 7800; na francuskom, 6850 i na španjolskom 1600. Mogao bih ti, čitatelju, navoditi još puno cifara, ali mislim da je i ovo dosta.

Journalistic Travel around World

Sarajevski List, 21 October 1885

The United States itself has 12,500 journals, among which thousands come out every day. The first American newspaper came out in 1704 in Boston under the name Boston News. By 1800, journalism in the United States made very slow progress, but to compensate for that, it has been taking giant strides since the beginning of this century. In 1840 it consisted of 1630 newspapers and in 1860 there were already four thousand. And since that time, we have already seen, the number of journals grew more than three times. We will note here that in 1883 a journal was launched in New York in the Latin language under the name "Latin" and the goal of the journal is to popularize the classical language. We will also mention for our more curious readers that there are 120 newspapers in the United States that are administered, published and edited by Negroes. The oldest of these papers is "Elevator," which first saw the world 18 years ago in San Francisco.

Osvjetljenje atlanskog okeana

Sarajevski List, 11 avgust 1897.

U odvažnim zamišljajima Amerikanci su prevažili sve ostale narode na svijeta. Oni su veći dio svojih zamišljaju i ostvarili, ali ovo, što sad zamišljaju da ostvare, teško da će im ispasti za rukom. Pomislite samo, šta su sad naumili da ostvare! Da osvijetle atlanski okean električnom svjetlošću! Oni misle da naprave osvjetljen put preko atlanskog okeana, od američke do jevropske obale, i to na ovaj način: na svakih 200 morskih milja, da dogje po jedna lagja na otvoreno more; takih lagja bilo bi 10; svaka lagja bi bila za svoj lenger (sidro, kotvu) tako utvrgjena, da bi se oko njega sa svijem slobodno kretala. Lagje ove izmegju sebe

i sa jednom i dragom obalom, bile bi skopčane jakim telegrafskim žicama, koje bi sprovodile struju, ne samo za osvjetljenje, nego i za otpravljanje telegrafskih depeša. Da li će ti čudni preduzimači i ovo ostvariti, pokazaće budućnost.

Lighting up Atlantic Ocean

Sarajevski List, 11 August 1897

In bold ideas, Americans have surpassed all other people in the world. They have realized most of their ideas, but what they imagine to achieve now, they will hardly be able to do. Just imagine what they are now planning to achieve! To light up the Atlantic Ocean with electrical light!

Chicago

Sarajevski List, 9 juni 1893.

Jedna franceska lagja pristala je 1670. na jugo-zapadnom kraju Michiganskog jezera u plitkom zalijevu, u koji uvire mala rijeka Chicago su dva rukavca. Prvašnji začetci jednog franjevačkog samostana, koji se 1812. zbog rata s Ingleskom pretvorio u tvrgjavu, bjehu prva naseobina, koja se dokončala predajom tvrgjave crvenim Indijancima. Ovo je predhodna povijest toga ravnog, močvarnog mjesta, na kojemu se početkom tridesetih godina u našem stoleću – kad je država Illinois počela da razvija svoju plodovitost i da gradi željeznice naselila šaka trgovaca i počela da trguje žitom, sušenim mesom i gragjom (japijom). To bijahu vrijedni ljudi, ovi pioniri Chicaga, i njihova radinost, posvjedočila se brzo u razvitku krasnog grada koji se istim pravom naziva "čudom američkog duha", kao vodopagja Niagare čudom američke prirode. Mjesto ne bijaše tako probitačno, kao ostala pristaništa na Michiganskom jezeru. Ovo divno, bistro, 560 kilometara dugo i 96 kilometara široko jezero zapljuskuje ovdje na svojem jugo-zapadnom kraju pustu šljunkovitu zemlju sa nedoglednom sitom. Za lagje nije bilo u rijeci ulaska. Glavni rukav morao se najprije načiniti da bude brodljiv za brodove od svake dubine, a za to se htjelo umjetničko

djelo u vodenoj gradnji prvoga reda. Radi sveze grada sa rijekom Mississippi morao se sagraditi sto milja dugačak kanal do rijeke Illinois, koja je kod Lassalla brodljiva, a korito kanala tako izdubiti i regulisati, da parobrodi u svako doba bez prekidanja mogu dalje voziti; tijekom se svezala najsilnija američka rijeka sa pet Kanadskih jezera i sa rijekom Lorenzom. Jevropski parobrodi voze sada uz rijeku sv. Lorenza do vodopagje Niagare, obilaze ju kroz Welland-kanal, izlaze iz njega u Erie-jezero, pa voze dalje kroz velika jezera do ušća rijeke Chicago, na kojoj dospiju u središte grada. Kakav ogroman značaj imaju željeznice za razvitak jednog mjesta, to najbolje svjedoči Chicago, kao možda nigdje inače na svijetu. Zastupstvo u državi Illinois izdalo je naime zakon, da se ni jedna željeznica ne smije potegnuti kroz ovu državu, a da ne dodirne Chicaga, i tako sada utiču 27 željezničkih sveza u 14 glavnih pruga u grad, te dan i noć, svaka tri minuta, dolazi i odlazi po jedan voz. Kao najveće željezničko središte na svijetu postao je Chicago naravno i središte cijele trgovine na jezerima. Zanimljivo je zamisliti, kako je značaj grada uporedo koračao s rastenjem željeznica. 1831. još je stari farmer John Kinzin usamljeno sijao svoj kukuruz na jezerskoj livadi. 1836. bješe naseobina još trgovačka stanica od nekoliko baraka i magazaa; 1840. već bješe grada sa 4800 žitelja. 1850. naraslo je stanovništvo na 29.963, 1860. na 110.973 ljudi, a 1870. brojelo je oko 700.000 ljudi. Među tijekom i država Illinois je nečuvano napredovala, a uporedo s njom koračao je i grad, razvijajući se sve više u bogaštini i ljepoti. Mjesto drveta i bijelih cigalja iz Milwaukee upotrijebiše za palače na glavnim ulicama krasan mermer, koji se nalazi u neiscrpnim kamenolomima u preriji. Kao gljive rasla su zdanja iz zemlje, i u svijem pravcima gradile su se ulice na milje daleko u stepu. Vrtovi okružavahu kuće, krasni drvoredi potezahu se ulicama, te Chicago dobi ime "baštenski grad." No u najboljem jeku umalo što grad ne propade. U pravom smislu riječi izmicao mu se temelj ispod nogu; jer grdne kamenite kuće i palače spuštahu se sve dublje u močvaru, na kojoj bjehu gragjene, a pri sjevernim vjetrovima unigjoše jezero i rijeka u magazine, podrume i ulice. Groznica i ostale bolesti sa poplave zastrašiše nove naseljenike. Chicago bude usljed toga razglašen kao najnezdaviji grad u Americi.

U ovom očajnom položaju gragjani Chicaga ipak ne klonuše duhom. Nijesu se obratili za pomoć vladi, ni kongresu niti predstavništvu, već držeći se ove zlatne riječi: "Pregaocu Bog pomaže!" krepko pristupiše k djelu. Gradsko vijeće zaključilo, da se Chicago o gradskom trošku podigne 10 stopa visoko iznad svoje sadašnje površine. Pod glavne zidove kuće podmetnuše rešetke, pa se najveća zdanja i gradske četvrti, tereti od 25.000 tona, podigoše pomoću hidrauličke prese tako lako i bezopasno u vis, da se poslovi mogahu mirno nastaviti.

Isto se tako doskočilo i drugoj velikoj nezgodi: oskudici u dobroj pijaćoj vodi. Dotlen su se gragjani spomagali cisternama i mutnom vodom iz rijeke i jezera, koja bješe otrovan a nečistoćom grada. Na to zaključilo gradsko vijeće, da izvede novo orijaško djelo vodovod za milijune ljudi i bistru, skoknu vodu u svakom katu kuće. Po genijalnom napatku jednog njemačkog tehničara, iskopan je podrov od nekoliko milja ispod jezerskog dna do onog mjesta, gdje je voda usljed dubokog položaja cijele godine 5 R. studena, i doklen nije dopirala nečist gradska u jezero. Chicago je na taj način dobio najbolju vodu na svijetu.

No nije ostalo na tome. Da bi se jezerska voda, opoganjena gradskim odvodnim kanalima, brzo odlivala, iskopano je na vodomegji izmegju rijeke Illinois i Chicaga tako duboko korito, da je potonja rijeka promijenila svoj pravac, od izvora postade uvor, a njim otiče opoganjena jezerska voda u Illinois, pa s ovom rijekom u golemi Mississippi. Sad kao da se navršila mjera ljepote i krasote. Chicago bješe velik, lijep, bogat i zdrav grad; u njemu življaše veselo do 300.000 duša. U tome bukne 9. oktobra 1871. vatra. Priča se, da je jedna krava nogom oborila lampu petroleja; petrolej se zapali, vatra se raširi naglo, zahvati štalu i šupu, a vjetar brzo rasnese plamove s jednog drvenog krova na drugi – Chicago stojaše u plamenu. Veći dio grada bješe od drveta sagragjen; ulice bjehu kaldrmsane katranisanim drvenim kockama, a i staze za pješake bjehu većim dijelom od drvenih ploča. Nije ni čudo, što se požar, podgrijan strašnjim orkanom, strahovito rasprostreo. Plamovi su brzo zahvatili brodove u pristaništu i mostove na rijekama sa svijem onijem, što u blizini bješe; ni kamen ni željezo ne mogaše da se odupre strašnoj vrelini. Gorjela je drvena kaldrma, te niko ne mogaše da kroči preko nje; gorjelo je veliko zdanje za vodovod, te

štrcaljke ne dobiše vode, a od razvaljivanja barutom bješe još gore, jer plamovi skakahu silovito s jednog mjesta na drugo. Sjeverni dio grada bješe do dna izgorio, kada se vjetar naglo okrenu i nagna plamove u dotle sačuvani južni dio. Trideset i šest sati bez prestanka trajao je požar. Tek sutradan stao je vjetar, a bujna kiša je dokončala ovaj stravični prizor. Magazini, grdni elevatori i tovarna zdanja bjehu do dna izgorjela, lagje, mostovi i vodeni strojevi bjehu razrušeni, sve imanje stotina hiljada ljudi upropašteno. Chicago se pretvorio u prah i pepeo. Šteta bješe na trista milijuna dolara, te i najveća društva za osiguranje mogahu samo deset na sto platiti. Sve bješe propalo, samo ne energija žitelja. Naskoro za tijem procvjetao je iz ruševina nov život. Danas je "kraljica zapada" četiri puta tako velika, kao 1871. U njoj živi 1,200.000 žitelja, pa ne samo da je po broju, već i po značaju drugi grad u Americi, suparnica New-Yorka. Ko nije deset godina bio u Chicagu, ne bi ga poznao. Pregalački gragjani Chicaga odmah se poslije požara latiše posla, i duž širokih ulica ponikoše kitnjaste kuće, krasna javna zdanja, lijepe ville i mramorne palače, crkve, škole, samostani, magazini, tovarna zdanja; elevatori s ogromnim prostorom digoše se iz ruševina i u čitavim kolonama prodirahu prema istoku, jugu i zapadu, pa kao da im je zemlja tijesna, i prema vlažnom jezerskom tlu. Gusta željeznička mreža vezuje s dalekim zapadom, jugom i istokom. Sa svijeh strana svijeta dovoze željeznice robe, naročito žita i suha mesa.

Kao stožeru za žito nema ovom gradu ravna. Već 1885. imao je dvadeset i dva grdna hamba- ra sa najsavršenijom strojnom uredbom. Pomoću pare pokreću se ventilatori, strojevi za dizanje i prenašanje; na ovaj način se savlagjuje na godinu silesija žita od svojih stotinu milijuna hektolitara. 1873., dvije godine poslije požara, bješe cjelokupan promet, primanje i razošiljanje 67 milijuna hektolitara a 1881. porastao je promet na 115 milijuna. Po tome dolazi u Chicago više žita, nego što ga prosijekom rodi u svoj Rumuniji. Danas je Chicago prvo mjesto i za konzerve od svinjetine. Ugrdnijem parnim klanicama "upakuju se" na godinu šest milijuna svinja, dakle skoro toliko, koliko ih imade u Austro-Ugarskoj. Chicago propisuje cijenu žitu i svinjetini za cijelu zemlju. Pono- sno gleda ovaj orijaški grad na bistro jezero, na kojemu se lepršaju zastave svijeh naroda na

svijetu, na šumu od kataraka i dimnjaka svojih brodova, koji nose hljeba i mesa za milijune ljudi, ponosan je, kao prava kraljica svjetske trgovine".

Chicago, History of World City

Sarajevski List, 9 June 1893

...The first houses built in that marshland were on stilts and the local residents ate almost exclusively oysters, clams and snails. They still love oysters today and nowhere in the world are as many oysters consumed daily as in Chicago... The first serf election was on 2 December 1825, when John Celnsley was unanimously elected. There were only 35 voters. Today's Chicago, which has 1,200,000 residents, had only 536 people then. The first hotel in Chicago was built in 1841. The city already had 20,000 residents then... The city built the first railroad in 1850. The railroad was 45 miles long. Since that year, the population has grown rapidly. In the year 1854, there were 65,872, three years later 90,000, in 1861 already 120,000 and in 1871 there were 334,270 residents according to the census... The most horrifying misfortune that befell Chicago was a big fire on 7, 8 and 9 October 1871. In the Lake Michigan area, not a drop of rain had fallen for a full 14 weeks and the wooden houses in town were just right for a fire. And suitable western and southern winds came at that moment too. How the fire started is not known to this day. All that is known is that on Saturday evening big rows of stacked wood caught fire at the southern channel of the city river and 300 houses burned down already that night. On Monday evening, out of 60,000 city houses, only 150 were left... Chicago has become so big that it is the eighth city in the world by population size. Germans are most numerous (400,000), then Irish (260,000), Czechs (50,000), Polish (50,000), Hungarians (4000); there are now 1,090,850 residents altogether. In 60 years, the population tripled in size.

Elektrizovana zemaljska kugla (najveći pronalazak Teslin)

Sarajevski List, 26 novembar 1897.

Duhoviti je pronalazak Đuljijema Markonija praćen burom odobravanja i ako su naućnici na koncu konstatovali e je taj pronalazak Markonijev telegrafisanje bez žice – istom u zanetku svojem i da će trebati dugo i dugo vremena dok se taj pronalazak privede potpunoj praktiĉnoj upotrebi. No, gotovo u isto vrijeme javljaju Amerikanski listovi o naućnome demonstrovanju Teslinu koje je pred sazvanim stručnjacima 3. augusta o.g. senzaciju proizvelo. Ameriĉki listovi pišu: Nikola Tesla objavio je jućer da je dovršio svoj najnoviji pronalazak simultanu trasmisiju signala pomoću elektriĉnih struja zemaljske kugle to jest trenučano telegrafiranje bez žica s jedne taćke svijeta k svakoj drugoj. Tesla drži ovo za svoj najveći pronalazak, koji će naskoro staviti pred znanstveni svijet. Jućer je demonstrovao pred nekoliko stručnjaka, kako se mogu elektrićne struje zemlje i vode upotrijebiti i kontrolovati. Njegov zadnji pronalazak ili otkriće je produkcija strujanja elektriciteta zemlje, koje se može osjetiti u svijem dijelovima zemaljske kugle. Teslin laboratorijum u Huston-ulici (Nju-Jork) bude zamraćen. U jednoj od dvornice u kojoj je on i njegovi pohodioći stajao, pograniĉnoj sobi bude navijena elektriĉna struja. Crna kocka oko osam stopa u promjeru, bješe na stijenu (zid) prićvršćena, a iz kocke je izlazio na polje jedan elektrod u promjeru od sedam palaca. Nakon što je grupa ovo pregledala zaću se najednom gruhanje, koje je sve jasnije bivalo, dok se ne izjednaći s pušćanim metkom. Plamenovi prodriješee iz elektroda napolje ali ne od pola k polu, kao kod obiĉnijeh demonstracija, već kao plamene zmije, koje su se u gracioznim linijama obavile oko kocke. Neke su od varnica bile osam stopa dugaćke, prije nego što su išćezle. Ove su varnice bile najduće, što ih je dosad svijet vidio. “Šta je to?” zapitašee ga. “Ja produciram”, reće Tesla, “elektriĉno strujanje od neizimerne velićine, koje se kroz cijelu zemlju nastavlja.” “I rezultat?” “Ah, to se daje jedva razumjeti. Elektriĉno strujanje može se u svijem dijelovima svijeta u isti ćas razabrati. Na ovaj naćin mogu se depeše bez

žice na sve krajeve slati.” “A jaćina volata?” “Izraćunati se jedva može. Cijela je struja išla kroz moje tijelo, i ja ne osjetih nikakav neugrdan osjećaj.” “Opasno?” “Jest, i ja ne ću eksperimenat drugi put probati, jer je krv izloženaa pri tom užasnoj tenziji. Kad bi ovi živi plamenovi dodirnuli arteriju, koja bi pukla, ostalo bi tijelo bez krvi i života.” “Ako bi dakle kraljica Viktorija umrla, to bi se tijekom instrumentom cijelom svijetu u jedan isti trenutak smrt objavila?” “Jest potres bi se taj osjetio na cijeloj kugli. To je moj najveći i najzamenitiji pronalazak koji ću naućnom svijetu demonstrovati ćim pojedine taćke dokaza u red dovedem.”

Electrified Globe (Tesla's Greatest Invention)

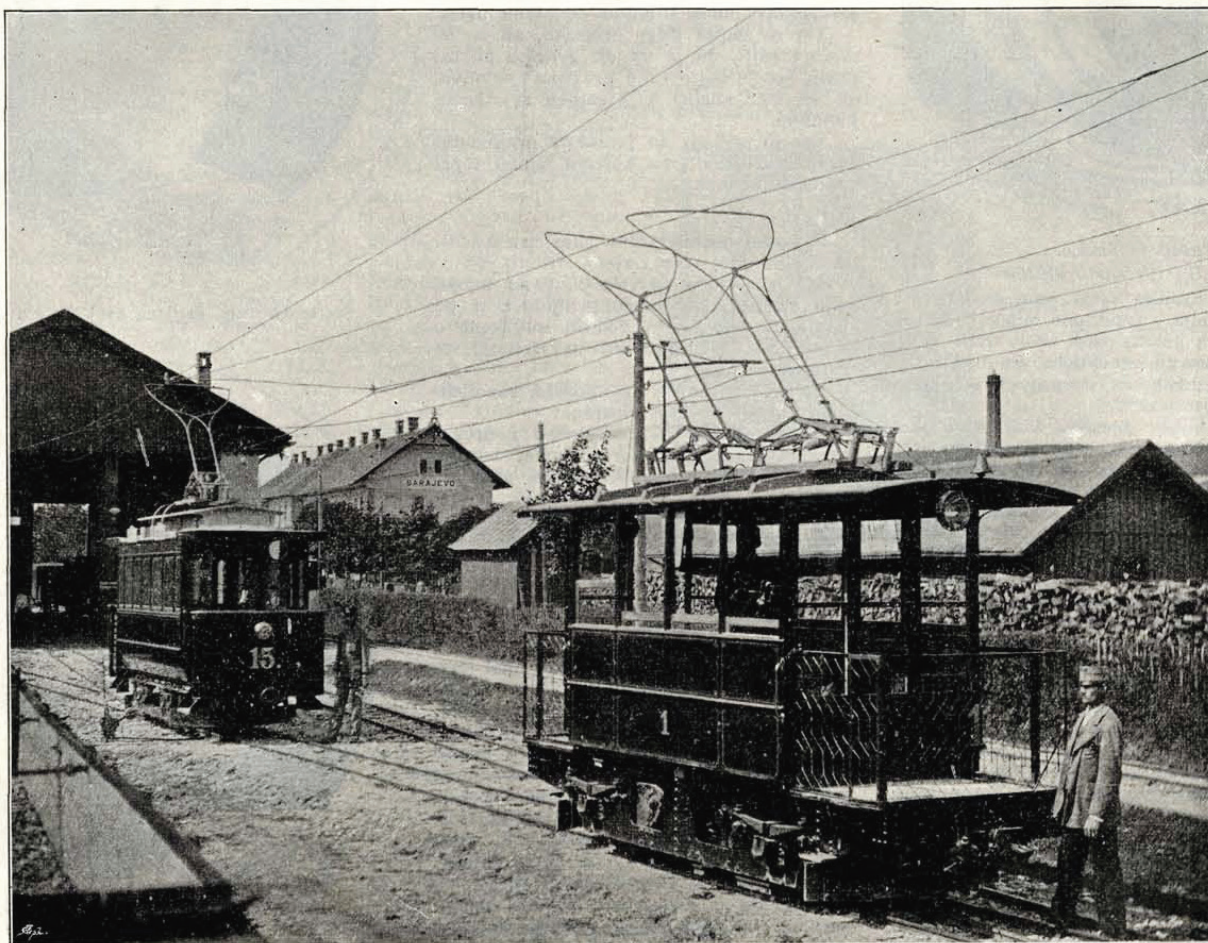
Sarajevski List, 26 November 1897

...American papers report about Tesla's scientific demonstration which made a sensation before experts convened on 3 August this year. American papers write: Nikola Tesla announced yesterday that he had completed his latest invention, simultaneous transmission of signals using the Earth's electrical currents, that is to say instantaneous telegraphing without wires from one point in the world to all others. Tesla considers this his greatest invention, which he will soon present before the scientific world.

Kinetograf

Sarajevski List, 30 oktobra 1892.

Slavni uzumitelj Edison toliko je puta već iznenadio svijet svojim izumima. Ovi su izumi sve zanimiviji i jedan veći od drugoga. Još nedavno cijeli se obrazovani svijet divio, a i danas se divi njegovu izumu fonografa to je sprava kojom se mogu reproducirati glasovi ljudski upravo onako kako ih ćovjek govori tako da se svaki poznati glas koje lićnosti na dlaku može raspoznati. Istina, jedva da će od ovoga velikog izuma biti kakove praktiĉne vrijednosti ali fonograf ostaće i vrijedeće mnogo kao stvar ali sprava srca i nauke. Mnogi smo osje-

Električni vagoni za tovarni i osobni promet.

tili već gubitak koga maloga pokojnika pa kao amanet čuvamo pismo ili bilo kakovu prekladnu uspomenu. Da nas uvijek na njega sjeća. A kako bi nam bila najdraža uspomena da smo mogli ušćuvati njihov glas koji bi nam srce razdragao i tako nas za časak ugodno u njihovo društvo prenio. To bi doista bila najljepša uspomena koja bi nas mnogo puta razveselila a i do suza ganula. Nauka je fonografom bez sumnje mnogo dobila. Kao što je u opće cijela priroda velika tajna, tako i u glasovima životinja leži mnogo tajinstvenosti, koje će se donekle moći riješiti ovom spravom. U tom nas utvrđuju pokušaji, koji su nedavno sa majmunima preduzeti, a broj tih pokušaja bez sumnje da će se sve više umnožavati u naučenjačkim krugovima. No još se nije svijet potpuno sa fonografom ni upoznao, a već javljaju o novom izumu velikoga Edisona, a to je kinetograf. To je sprava kojom se zbivši događaj tako vjerno pred nama ponavlja da možemo sva lica a šta više njihove kretanje i njihov glas najtačnije raspoznati. Ova

sprava osniva se na fizikalnom načelu da utisak u oku ostaje još neko vrijeme i onda kada je prijedmeta ispred njega već nestalo. Mi vidimo munju kao isprekidanu crtu a ona je ipak samo jedna iskra. Djeca se rado u večer kod ognjišta igraju tako da zapale štapić na vrhu i njime po mraku mašu, te im se od one zapaljene tačke pričinjaju kojekakove vatrene crte. Na tom se osniva i igračka, koju zovu stroboskop. Tu su postavljene slike koje predstavljaju kakav prijedmet u raznim položajima, kako slijede jedan za drugim, pa se to vrlo brzo pred očima okreće, a tijekom se dobiva od svijeh jedna jedinstvena jasna slika. Tako je u bitnosti složen i kinetograf koji je uz to spojen još sa fonografom, da slike daju i svoj glas. Naravno, da su te slike vanredno tačno izvedene a to je moguće bilo postići samo sa najnovijim fotografskim aparatima. Edison je na takovom fotografskom aparatu pomoću okretavih bubnjića na osjetljivoj pločici snimio na 40 slika u jednoj sekundi od prijedmeta, koji se vrlo

brzo okretao. Ojedinjenje ovijeh slika u živi prizor biva u malom aparatu, koji nije veći od sandučića sa od metra dužine i visine. U ovom aparatu pomiče se pločica sa slikama onom istom brzinom, koja je bila nužna kod stvaranja tih slika. Dr. M. V. Majer vidio je kinetograf u samoga Edisona i pripovijeda, da je u njemu posve jasno slijedeći prizor vidio: Tri kovačka momka kovahu na nakovnju željeznu šipku koju je jedan od vremena do vremena preokretao i podizao. Pošto je željezo u neki dio jedne minute izvađivano, ostaviše djetići svoje teške čekiće na zemlju i u nekoliko koraka odoše do jednoga stola, na kojem su bile tri čaše piva. Oni ispiše to pivo, obrisaše usta, uzeše čekiće i nastaviše svoj posao. Svo kretanje odijela kao i ine najsitnije pojedinosti koje su se u ovom prizoru zapaziti mogle, vidjele su se i ovdje. Nema sumnje, da će i ova sprava pomoći, da se važni događaji, kao bitke, odlazak i dolazak pobjedonosnih četa, skupštine, itd. kao i iniganutljivi prizori još bolje ovjekovječe, nego što je to do jako moguće bilo; a sam ovaj izum je u nizu mnogih drugih također jedan, koji će ovjekovječiti slavu njegovog velikog izumitelja.

Kinetograph (Cinematograph)

Sarajevski List, 30 October 1892

...But the world has not even become totally familiar with the phonograph yet and they are already reporting about a new invention by the great Edison, which is the kinetograph. It is a device which repeats an event that happened so faithfully in front of us that we can most accurately identify all persons, and even their movements and their voices... Edison on such a photographic machine using rotating sprockets on a sensitive plate recorded 40 pictures of a fast moving object in one second. Compilation of these images into a live scene happens in a small machine, which is not bigger than a cabinet one meter in length and height.

Računarska sprava

Sarajevski List, 05 oktobar 1888.

U Chicagu u Americi pronugjena je računarska sprava koja se zove komptometar i koja može izračunati i najteže račune. Sprava je 14 ¼ palaca duga, 7 ¼ palaca široka, 5 palaca visoka i 8 funti teška. Sprava funkcionira skoro kao i pisača sprava, te su s njom u računarskom uredu učinjeni svi mogući pokušaji. Sprava je računala s najvećom brzinom, te su je nadzornici računa jedva mogli kontrolisati, a račun je uvijek bio posve tačan.

Calculation Device

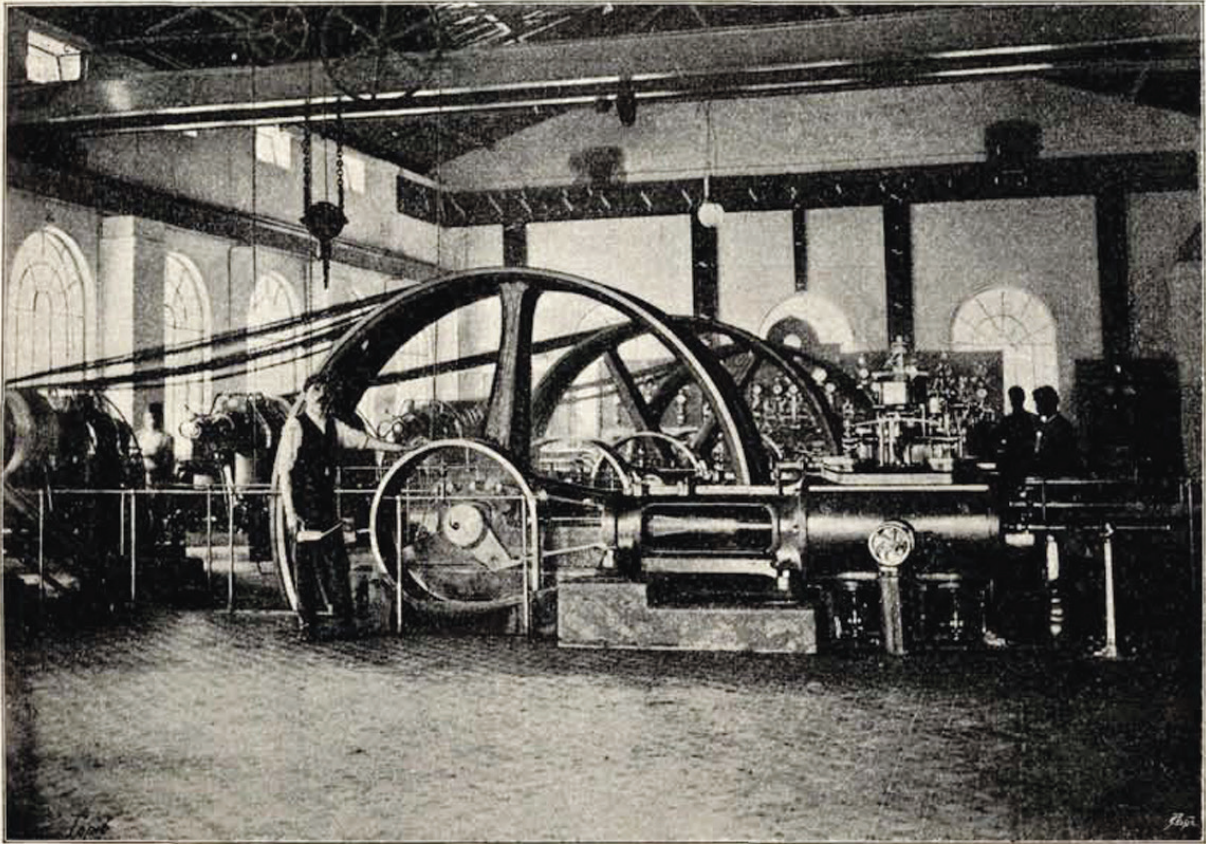
Sarajevski List, 5 October 1888

In Chicago in America, a calculation device called a comptometer was invented, which can calculate even the most difficult calculations. The device is 14 ¼ inches long, 7 ¼ inches wide, 5 inches tall and weighs 8 pounds. The device works almost like a typing machine and all possible trials were made with it in a calculation office. The device calculated with the highest speed and the calculation supervisors could barely check it, while the calculation was always absolutely correct.

Franklinovo mišljenje o Bogu

Kalendar Prosvjeta 1910.

Nikad, na primjer, nijesam sumnjao da ima Boga; da je on stvorio ovaj svijet i da njime vlada po svom promislu da je služba koja je njemu namijenjena, ona, kojom se čini dobro čovjeku; da su duše naše besmrtne i da će sve što je zlo kazniti, a svaku vrlinu nagraditi, bilo ovdje u ovom životu, bilo tamo u drugom životu. To sam smatrao suštinu svake vjere, a počem su sva ta načela u svima vjerama, koje mi imamo u našoj zemlji, ja sam svenjih i poštovao premda s raznom mjerom poštovanja. One sam tim manje poštovao u koliko sam nalazio da njihovi članovi ne zadahnjuju ljude moralnošću, niti ovu unapređuju i u njoj se utvrđuju, nego poglavito-služe da nas cijepaju i da nas zavađaju jedne sa drugima.

Compound-makine u električnoj centrali u Sarajevu.

Franklinova molitva

I zamišljajući da je Bog izvor mudrosti, ja sam, veli Franklin, mislio, da je pravo a i potrebno da mu se molim, da mi pomogne, da je postignem. S tim ciljem sastavih ovu malu molitvu, koju ispisah ispred onih svojih tablica za samoispitivanje i kojom se moljah Bogu svaki dan: O, moćna Dobroto! darežljivi Oče! milostivi Vođo! Povećaj u meni onu mudrost, koja zna da pronade, šta je moj najistinskiji interes. Pojačaj moju odlučnost da vršim ono, što mi mudrost nalaže. Primi moju dragovoljnu službu drugoj tvojoj djeci, kao jedino što ti mogu da ponudim u zahvalnost za tvoju neprekidnu milost prema meni. Po kadkad bih se spužio jednom malom molitvom, koju sam uzeo iz Tomsonovih spjevova, a naime ovom: Oče svjetlosti i života, Ti, koji si najviša dobrota! O, nauči me šta je dobro! Nauči me tome Ti sam! Spasi me od budalaština, sujete i poroka, kao i od svakog niskog zanimanja i ispuni dušu moju znanjem, svjesnim mirom i čistom vrlinom, svetim sušastvenim blaženstvom, koje nikada ne blijedi.

Benjamin Franklin

Kalendar Prosvjeta 1910

I never doubted, for instance, the existence of the Deity; that He made the world, and governed it by His providence; that the most acceptable service of God was the doing good to man; that our souls are immortal; and that all crime will be punished, and virtue rewarded, either here or hereafter. These I esteemed the essentials of every religion; and, being to be found in all the religions we had in our country, I respected them all, tho' with different degrees of respect, as I found them more or less mixed with other articles, which, without any tendency to inspire, promote, or confirm morality, served principally to divide us and make us unfriendly to one another.

Umr' o željeznički kralj

Sarajevski list, 17 oktobar 1897.

U Čikaga je umr' o Gjorgje M. Pullmann predsjednik društva za željezničke spavaće vagone. U Americi su ga obično zvali željezničkim kraljem, jer je on u željeznički osobni promet uveo sve moguće udobnosti za putnike, što se samo zamisliti mogu. On je učinio putovanje željeznicom tako ugodnijem, da se putnici osjećaju u vagonima kao da su kod kuće. On je uveo na američkim željeznicama kod svakog običnog voza salone za spavanje, salon sa gostionicom, salon za pušenje, dvorane za gospogje, za čitanje, za kupanje i za brijanje i muziku. Ljeti dobivaju putnici jeftino svježa pića, voća i ohlagjene u ledu lubenice. U dvorani za čitanje ima prilična biblioteka na raspolaganje putnicima. Po vagonima nalaze se opisi i slike onijeh predjela, kojima voz polazi. To je sve uveo Pullmann. Ime njegovo je vrlo poznato ne samo u Americi, već i u Jevropi. Velike fabrike vagona toga ženijalnog reorganizatora željezničkog prometa zadivljuju same Amerikanke, kod kojijeh su gorostasne gragjevine nešto obično. To je gotovo čitav posebni radnički grad u predragju Čikaga, te se i nazivlje "Pullmann City". Ta radnička naseobi na može svemu svijetu služiti kao uzor te vrste. Tu ima do 1500 kuća, od kojijeh ima svaka lijepo uregjeni vrt. To je posebno pozorište za tu naseobinu, vlastita biblioteka, banka, prodavaonice, škole, crkve, noćište za strance sve vlasništvo "Pullmann Compani". Tu je oko 12.000 ljudi u poslu sa godišnjom plaćom od 10 milijona forinti. Pullmann je dakle tolikijem hiljadama ljudi stekao dobre službe, mnoge članove svog društva učinio milijunarima, a milijunima putnika učinio putovanje u daleke krajeve ugodnijem. To je zaista genije.

Tomas Alva Edison

Sarajevski list, 6 septembar 1889

Prilikom Edisonovog dolaska u Jevropu, jedan strani list donosi o njemu slijedeće bilješke. Karijera ovoga čovjeka je jedna od najsajnijih, ali i jedna od najnevjerovatnijih. Toma Alva Edison, rodio se u Ohiju, grofoviji Eriju,

varoši Milanu u sjedinjenim američkim državama 1847. godine. Kao sin pukog siromaha i sam je bio izložen krajnjoj sirotinji i bivao je cipelar, drvar, agent itd. Kad mu je bilo 11 god. on je u svome šatorčiću na vozu, koji je putovao između Kanade i Mičigena prodavao palidrvca, limune i novine, i prilježno čitao djela Žibonova, Hjumova, Mekolejeva, Frezenijusova i drugih istoričara i prirodnjaka. Tim čitanjem on je dobio vrlo mnogo i ako je čitao ne nauke, koliko radi toga da ma što radi! Od sviju nauka hemija ga je po najviše interesovala, i on u svome vagonskom ćošku udesi čitav hemijski laboratorijum. Nudeći neprestano putnicima svoju robu na prodaju, on je pravio hemiske opite. Jednom mu, prilikom nekog opita, rasprskase se aparati i plamen dohvati ne samo njegov vagon već i cio voz. Za tim je kupio sanduk štamparskih slova, nauči začas slagati i počne u vagonu izdavati novine, koje je u vagonu i slagao i štampao, a na stanicama za vrijeme odmora prodavao. Za te novine on nije spremao rukopise, već čim dobije kakvu novost, on odmah otrči za sanduk i složi je. List mu se zvao "Grand trunk Herlad" i bio je 12 palaca dugačak i 6 palaca širok. I ako je bio liliputanski list, ipak je to bio prvi američki žurnal, koji je doneo izvješće o bitci kod Pitsburga. Za tim je u Port Huronu izdavao drugi list pod naslovom "Raul Prur" u kome je pisao tako bezobzirno, da su ga jednom bacili u vodu odakle se jedva spasao. Dok je bio izdavač novina njemu je palo u oči kako je veoma nužna ustanova telegrafa, a on odmah poče izučavati telegrafiju, premda se u dokolici bavio i cipelarskim zanatom. Pošto je konstruisao nov električni časovnik, on se dade još većma na izučavanje elektriciteta i od tog doba poče zadivljavati svijet sve novijim i čudnovatijim pronalascima. Prvi veliki uspjeh učinio je onoga dana, kad je zapadno-američkom društvu prodao telefon, koji je pronašao, za 500.000 for. Edison ima sad svoju palatu u Levelu blizu Oranije, petnaest milja od Nju-Jorka Palata mu je na vrhu jednog šumovitog brežuljka i najljepša od sviju tamošnjih milijunarskih palata. Cijela palata izgleda kao neka ogromna električna kombinacija: tu su električna dugmad protiv lopova, električni signali za poslugu, za vodu, za osvjetljenje, za kuhinju, prosto za sve. Edison ustaje u četiri sata izjutra doručkuje, hoda a za tim ide u laboratorijum. Kad ima neku novu misao, projekt nekog novog važnijeg pronala-

ska, on se zatvori u svoj kabinet i po tri dana ne izlazi otud. Za to vrijeme niti spava niti što god jede. No to se dešava rijetko, jer ni Edison nije svaki dan genije. Iz laboratorijuma ide u svoje fabrike i tamo nadgleda poslove koje vrše 3000 radnika. Među radnicima ima 250 ženskih, koje rade finije poslove. Radnici rade dnevno po 10 sati a nagrada je s glave na glavu 9 For. Među radnicima nema ni jednog socijaliste, Edisona svi obožavaju. Broj Edisonovih pronalazaka iznosi do sad na 610. Njegovi eksperimenti, koji su ga do sad koštali 1,000.000. For. nagrađeni su sjajnim finansijskim rezultatima. Samo pravo prodavanja fonografa u Americi, koje je prodao Linenkopu, donijelo mu je 3,750.000 For. I pored jake konkurencije Vriša i Vestona, Edison liferuje električnu svjetlost gotovo za sve američke veće varoši i na tome je do sad zaradio na 25,000.000 For. Kad je Edison pričao svojim poznanicima o fonografu, koji je bio izumio i koji on smatra za najveći svoj pronalazak, svi su mislili da je poludio. Sad radi na usavršenju "Talking Dolla", lutke, koja će moći da govori pun sahat. Poslije ovoga rada počeo da radi na električnoj vazdušnoj lopti. Ovaj neumorni čovjek živi prosto. Ne voli mnoge svečanosti ni provađanje; rad je ono čime on živi. Jedina mu je zabava što se u svom ogromnom parku vozi na električnom triciklu, koji je on izumio. On sa svojim radenicima i inžinirima živi kao sa svojom porodicom. Oženjen je po drugi put i ima četvoro djece. Najstarijoj mu je ćeri, Marijoni, sada 19a najmlađoj Margareti 3 godine. Edison je prve glasove i prvi plač Margaretin uhvatio u fonograf i naumio Margaretin fonograf da otvori tek pred Margaretinom djecom. Pariski "Figaro" donio je u čast Edisonovog dolaska u Pariz uvodni članak pod naslovom: "Njegovo Veličanstvo Edison" Parisko izdanje New Herlada donosi također zanimiv razgovor saradnika (New. Herlad) koji je sa Edisonom u njegovu stanu (hotel du Rhin) držao. Razumije se, ponajprije, pitaše saradnik o uticaju, koji je Pariz na velikog Amerikanca učinio. "Po onom, što sam do sad u njem vidio", odgovori Edison, "smatram ga ogromnim. Preduzeo sam prije nego odem, da Pariz skroz upoznam. Jučer sam se s jednim prijateljem kroz ulice grada provozio. Pošto sam se kratko vrijeme vozili, zapita on mene, da li ja znam, gdje se nalazimo. Ja zažmirim, da za trenutak plan grada u sebi promotri i odgovorim, da

moramo sasvim blizu "Palace Vendome biti" "Kako", prekide ga ovaj. "Vi zažmiriste, da plan grada promotrite?" "Dakako?" odgovori Edison pokazujući prstom na svoje čelo, "to ja sve ovdje unutra imade". Ako ja plan koga grada neko vrijeme pažljivo promotrim, kadar sam ga napamet crtu po crtu predstaviti. Isto je tako kod mene i sa makinjalama. Ako hoću mehanizam jedne takove, koju sam vidio, da sebi predstaviti, ja samo zažmirim, pa odmah eto ga posve jasna sa svim svojim pojedinostima predamnom. To je velika prednost, je li? Ali da se izjednači imam vrlo slabo pamćenje za poznavanje lica, koja sam vidio. Može biti da to leži u tome, što se za ista malo brinem. Sad zapita izvjestitelj, da li je istina, da je Edison jednu spravu izumio, pomoću koje je moguće, da n.pr. jedan muž u New-Jorku viditi može, što njegova žena po Parizu radi. Veliki se pronalazatelj nasmiješi. "Ja ne znam" reče "da bi to takova blagodat po čovječanstvo bila, žene bi se tome po svoj prilici protivile. Ali zaista, ja radim na jednom pronalasku koji jednom čovjeku, koji n.pr. u Vall Streetu stanuje ne samo za to služi, da se sa svojim centralnom parku stanujućim prijateljem razgovarati, već da ga u isto vrijeme i vidjeti može. Takav pronalazak bi bio koristan i ja ću se izvedenju toga problema odmah po mom povratku posvetiti. U ostalom sam ja već sa električnim provođenjem slika do 1000 metara daljine posve uspješne rezultate polučio." Izvjestitelj raspita sada, da li je fonograf u svom sadašnjem obliku predpostavljaajući najvišu savršenost postigao. "Skoro", odgovori Edison "baru pošljednjim instrumentima, koji su iz mog laboratorija proizašli. Fonografi u običnom saobraćaju ne mogu se naravno sravniti (mjeriti) sa tačnim spravama moga laboratorija na kojima ja moje opite izvađaju. Istima mogu ja glas proizvrsti, koji je dosta glasan, da se u velikom saboru čuti može. Moji potonji popravci odnose se poglavito na to da se slični glasovi čuju. Kroz sedam mjeseci sam ja 18 do 20 sati radio na jednoj jedincatoj riječi "Specija". Ja govorah u fonograf: Specija, Specija, Specija. On odgovaraše došljedno: Pecija, Pecija. To bijaše da se poludi. Konačno sam do tog dotjerao da možete sada 150 riječi za minutu u spravu izgovoriti ona će Vam ih sve razgovjetno i čvrsto ponoviti. Vi ćete teškoću moga rada pojmiti, kad Vam kažem, da su uplivi na cilindru pri izgovaranju glasa "S" tako neznatni, da se jedva mikroskopom primje-

titi mogu. Ovo Vam daje pojam moga načina, za radnju. Ja nijesam nikakav teoretičar ni naučenjak. Teoretičari i naučenjaci poluču velike uspjehe tim, što izabranim riječima iznose ono, što su drugi učinili. Ali sve njihovo znanje u formulama kad se skupa uzme, nije svijetu još ni tri četiri izuma od kakove vrijednosti dalo. Vrlo je lako svakojakih čudnih stvari izumiti. Ali teškoća leži u tom, da se toliko usavrše, da pravu praktičnu vrijednost u životnom saobraćaju održe. To su stvari kojima se ja zanimam. Na koncu razgovora izrazi se Edison da se nada da će mu poći za rukom te će problem za upravljanje vazdušnih lađa riješiti.

Thomas Alva Edison

Sarajevski list, 6 September 1889

...Of all sciences, chemistry interested him the most and in the corner of a freight car he set up an entire chemical laboratory. While constantly offering passengers his goods for sale, he did chemical experiments. Once, during an experiment, his machines exploded and the flames caught not just his car, but the whole train. Then he bought a case of type, quickly learned to typeset and started publishing a newspaper in the train car, which he set and printed in the car, and sold at train stations during stops... Then in Port Huron he published another newspaper called "Raul Prur" in which he wrote so inconsiderately that he was once thrown into water, from which he barely saved himself. While he was a newspaper publisher, what caught his eye was how necessary was the telegraph institution and he immediately started studying telegraphy, although in his leisure time he also worked in the shoemaking trade. After constructing a new electrical clock, he started studying electricity even harder and since that time started astonishing the world with newer and more amazing inventions... Edison gets up at 4 o'clock in the morning, eats breakfast, walks and then goes into the laboratory. When he has a new thought, a project of a new, more important invention, he shuts himself in his office and does not come out for three days at a time. During that time, he neither sleeps nor eats anything. But that happens rarely, because not even Edison is a genius every day. From the laboratory he goes to

his factories and supervises work performed by 3000 workers. Among the workers are 250 women, who do finer work... When Edison told his acquaintances about the phonograph, which he had invented and which he considers his greatest invention, everyone thought he had gone mad. He is now working on perfecting the "Talking Doll," a doll that will be able to talk for a full hour. After that, he will start working on an electrical air ball.

Walt Witmen

Iz "Pesme o sebi".

Bosanska Vila, 30 septembar 1912.

Ja sam pesnik tela, i ja sam pesnik duše;
Blaženstva neba su kod mene i kod mene su
muke paklene.
Prve oplemenjujem i uveličavam u sebi druge
prevodim u nove jezike.
Ja sam pesnik ženska isto kao i muška
I kažem: Jednako je uzvišeno biti žensko kao
i muško.
I kažem da nema ništa uzvišenije od majke
čovekove.
Ja pevam pesmu nadutosti i oholosti;
Dovoljno smo se pritešnjavali i izvinjavali.
ja uveravam da je veličina samo stadij u
razvoju.
jesi li prestigao druge? jesi li postao
predsednik?
I to je neznatno; svi će oni dotle doterati,
i još dalje.
ja sam onaj, koji putuje s milosnom noći, kad
se diže;
Ja dovikujem zemlji i u noć zavijenom moru:
Stisni se čvrsto golim prsima uza-me, o noći,
stisni se čvrsto magnetična hraniteljice
noći!
Noći južnih vetrova! Noći retkih krupnih
zvezda!
Tiha, lelujava noći! Divlja, gola, letnja
noći!
Nasmej se, o lepa, hladom zahuknuta zemljo!
Zemljo usnulih, rasplnutih stabala!
Zemljo iza sunčeva zalaska! Zemljo maglom
obavitih planina!
Zemljo sa staklenastim sjajem punog meseca,
pokrivena blagim plavim svetlom!
Zemljo svetla i tame, što šaraju površinu
reke.

Zemljo jasnih sivih oblaka, koji su širi i
jasniji rad mene
Sveobimna zemljo! Bogata, jabukovim cvetom
okićena, zemljo!
Osmehni se, jer ti se primiće ljubavnik!
Darežljiva, ti si mi dala ljubav – pa i ja
tebi dajem ljubav!
Ø neizrecivu, strasnu ljubav!
(Svršetak).
Preveo: Ivo Andrić.

High School Student Ivo Andrić Translation of W. Whitman: Song of Myself, Section 21

Bosanska Vila, 30 September 1912

I am the poet of the Body and I am the poet
of the Soul,
The pleasures of heaven are with me and the
pains of hell are with me,
The first I graft and increase upon myself,
the latter I translate into a new
tongue.
I am the poet of the woman the same as the
man,
And I say it is as great to be a woman as to
be a man,
And I say there is nothing greater than the
mother of men.
I chant the chant of dilation or pride,
We have had ducking and deprecating about
enough,
I show that size is only development.
Have you outstript the rest? are you the
President?
It is a trifle, they will more than arrive
there every one, and still pass on.
I am he that walks with the tender and
growing night,
I call to the earth and sea half-held by the
night.
Press close bare-bosom'd night—press close
magnetic nourishing night!
Night of south winds—night of the large few
stars!
Still nodding night—mad naked summer night.
Smile O voluptuous cool-breath'd earth!
Earth of the slumbering and liquid trees!

Earth of departed sunset—earth of the
mountains misty-topt!
Earth of the vitreous pour of the full moon
just tinged with blue!
Earth of shine and dark mottling the tide of
the river!
Earth of the limpid gray of clouds brighter
and clearer for my sake!
Far-swooping elbow'd earth—rich apple-
blossom'd earth!
Smile, for your lover comes.
Prodigal, you have given me love—therefore I
to you give love!
O unspeakable passionate love.

Prvi Loydov parobrod za Ameriku

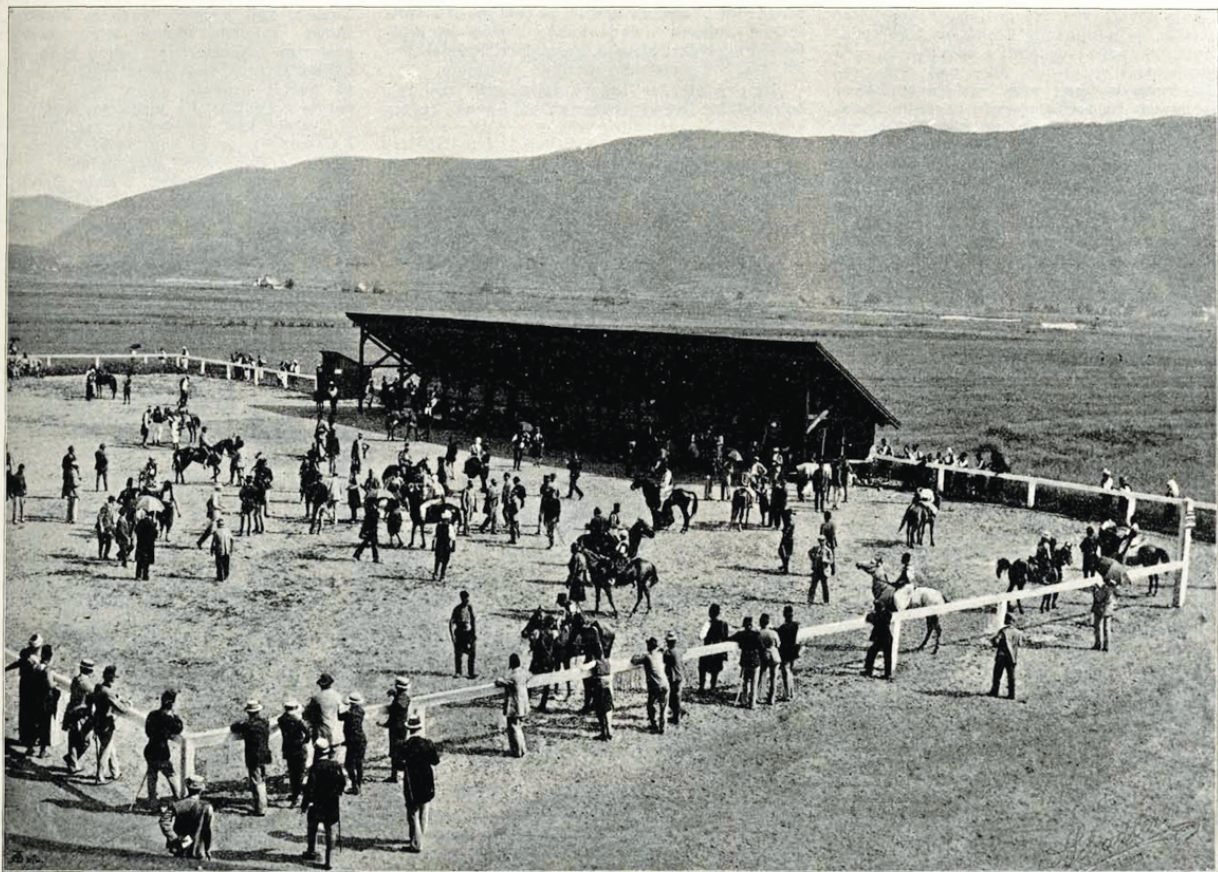
Kalendar Bošnjak 1911.

Kako javismo krenuo se 25. jan. u 4 sah. po p.
prvi Loydov parobrod iz Trsta upravo za Ameriku
i to u New-York. Parobrod će dodirnuti Bari,
Messinu, Balerino, Barcelonu, Malagu, Cadix,
Lissabon. Ako ovaj prvi pokušaj ispadne uspješ-
no onda će voziti odjako Loydovi parobrodi za
sve strane Amerike.

Californija i Amerikanci

Sarajevski list, 16 juli 1893.

Californijsko žiteljstvo najviše zadivlju-
je Jevropljanina onda, kada sa morske strane
dogje u San Francisco. Ko se na brodu kroza
jako utvrgjenu “zlatnu kapiju” pokraj golemih
američkih oklopnjača doveze u pristanište, te
samo jedan sahat proučava množinu svijeta na
obali i samo jedan sahat tumara po unutrašnjo-
sti grada, taj će odmah dobiti sliku o žitelj-
skim odnošajima Californije. U šarenoj mješa-
vini naći će ondje sve sojeve svijeta sa svjema
stepenima kožne boje. Može čuti sve jevropske
jezike, ali i veći dio azijskih jezika. Crnci,
Mulati, Mestici i Zambosi toware i istovari-
vaju brodove; u svakoj ulici tumaraju Kinezi
u svojoj prostranoj narodnoj nošnji, u obučama
sa debelim poplatama i sa dugačkim perčinom. No
bojani ljudi čine samo smjesu; temeljna je boja
žiteljstva bijela. Hiljadama lica koja čovjek

Velike trke u Butmiru godine 1895. Domaći konji, gotovi za trku. (Po fotografiji g. A. Schädlera.)

sreta, pripadaju kaukaskora soju, a stotine onijem drugijem. Ovo je zemlja bijelih ljudi. Ove bijele ljude vidimo, gdje tumaraju u svjema mogućim nošnjama, koje su od četrdeset godina u običaju. Ljudi se obično nose aljkavo kao svi Amerikanci, često se nakićeni kao konjanici po cirkusima. Ženskinju brižljivo pazi na svoju nošnju, u kojoj prevladuje prost kroj američkih istočnih država.

Prave mode nema u Californiji, i ako se svijet većinom "a la franka" nosi. U Americi ne čini kaput čovjeka; na mnogom Amerikancu, koji u rasječenim obučama i ugnječenom šeširu živahno razgovara s jednim prljavim rudničkim radnikom preplanula lica ili sa kakvim zakorjehm mornarem, ne bi čovjek poznao, da je tomilijunaš. Samo Španjolci još često opominju na to, da je prije nekih godina i Californija imala svoju narodnu nošnju. Španjolkinja često nose još "mantillu", to je ukusan veo preko glave i ramena, a pred ponekom malom krčmom vigjevaju se Španjolci, gdje u mexikanskoj nošnji sjede. Na njima je kratak čohani gunjić, široke kožne gaće, na konjaničkim čizmama za funtu teško mamuze, šešir sa širokim rubom, a

oko pasa pojas, u kojemu čuvaju malen arsenal od oružja i fino opleten lasso (uzicu s omčom za hvatanje). Pale cigarete, kartaju se i psuju španski mimoprolazne Amerikance u poslu. No zalud psuju, zaluda otmjeno preziru inleskog Amerikanca, koji tobož krade blago zemlje, koje njima pripada. Amerikanci (Yankee) su pri svem tome gospodari u zemlji; oni su za kratko vrijeme potisli dostojanstveno Španjolstvo i unijeli nov život u Californiju. Oni su kvasac u šarenoj narodnoj mješavini bogato zemlje, i za trideset godina dah su oni zemlji sve javne uredbe, jezik i kulturu. Kraj svega svog golemog prostora od 169.000 četvornih milja, Amerika je ipak zemlja jednakosti. U nas je na pedeset milja velika razlika u kulturnim pojavama. Na pr. ako iz Beča pogjemo u Debrecin ili Innsbruck, ili u Mletke; kakva razlika u nošnji, hrani, stanu, jeziku, u kratko kakva razlika u prosvjeti. Toga nema u Sjedinjenim Državama; ondje hiljade milja ne čine nikakve razlike. Chicago je hiljada milja daleko od New-Yorka, pa ima sa svijem isti karakter kao i New-York. To važi za Saint Louis i za San Francisco. Amerika naime nema nikakve historičke

prošlosti; sva je prosvjeta mlada i dolazi sa istoka. Iseljenici dakle prosto prenose prosvjetu istočnih država u zapadne države. Što u istočnim državama važi kao najbolje, to se unosi u nove ratarske stanove (farmove) i gradove na zapadu. To počinje od vrtlarskog noža i konjske oprave, pa do osnovnog plana za jedan grad, do osnivanja škola i crkava, suviše čak do ustava, koji jedna država tako reći prepisuje od druge, jedino je klima izuzetak od ovoga pravila. Lahko gragjena ratarska kuća u vazda sunčanoj Californiji naravno da se ne može upotrijebiti u krševitim brdima, gdje snijeg navije sedam do deset metara debelo. Opremljen najboljim priborima tehnike Amerikanac sve dublje prodire u pustinje zapada i pretvara ih u kulturna mjesta, koja nalikuju starim istočnim državama na Atlantskom oceanu, kao djeca svojim roditeljima. Ali Amerikanac ne dolazi na zapad, da u sred pradrevne šume živi samotno i odvojeno od ostaloga svijeta, kao Španjolci na svojim stanovima; on dolazi, da stvori nešto, da iz zemlje izvuče novac i novčanu vrijednost; jer njemu je cilj života da steče novaca. Novac je u Americi mjerilo, po kojemu se pojedinac ocjenjuje. Slabo se pita za to kako je neko stekao novaca; ima li pak puno novaca, onda je i puno cijenjen čovjek. S toga su svekolike javne uredbe za trgovinu i promet u Americi izobražene i razvijene kao nigdje ni u kojoj zemlji na svijetu. U koga je dara i mara, izvjesno je, da će do nečega doći. U Americi ne postoji nikakva predrasuda protiv i jednog obrta; svaki je zanat, svaki posao ondje ravno poštovanja vrijedan. Amerikanac radi jer mu je rad prešao u krv, a ne za to, da se u starosti odmara. U osamdesetoj godini on špekulira isto, kao i u dvadesetoj; nerad i danguba prezire se ondje iz dna duše. Svaki je Amerikanac nešto i stvara nešto. Ali je ta energija američke radinosti i stvorila opću imaštinu i materijalno blagostanje u cijeloj zemlji, kojoj nema ravne na svijetu. U Americi nema prosjaka; jer i najgori radnik može ondje dnevno da zaradi sebi jedan do dva dolara, a dobar pet do deset dolara. Kočijaš ili dobra kuharica dobivaju u Californiji osim stana i hrane 60 do 80 dolara na mjesec.

Začudni su uspjesi ovoga rada na svjema granama industrije, na polju praprodukcije i trgovine. Sa toga ima pravi Amerikanac veliko pouzdanje u samog sebe. Sa svijem sama sebi prepušten, vazda radin iz sve snage, neraz-

nježen nikakvim obzirima i udobnostima, svak Amerikanac znade, da je muško od glave do pete, pa hoće kao takav da bude i uvažan. U poslu hoće da uradi toliko, koliko je moguće. Gdje konkurencija ne smeta u poslu, tu se često radi laskavo; ali čim nastupi konkurencija, odmah se pokazuju njezine dobrotvorne pošljodice. Amerikanac osjeća oštar trgovački nagon u sebi; on zna, da je korisno pošteno poslužiti svoje mušterije, u toliko više, što ove mušterije ponajprvo raspituju za solidnost i tek u drugom redu za cijenu. Amerika je zemljište za svakakvu špekulaciju. Ondje nema štedionica u našem smislu, iz kojih pojedinac poteže svake godine svoja tri do četiri na sto. Svak ulaže svoj novac u banku, bogati veliki trgovac isto tako kao njegova sluškinja ili njegov pomoćnik. Na taj način slijevaju se milijuni za svakakva poduzeća, i ovi milijuni daju prilike, da se oživotvore projekti, koje u Jevropi kao neizvedive bacaju na stranu. Glavnice struje neprekidno; lasno ili je nabaviti za kakvu mu drago špekulaciju. Nijedan trgovac na svijetu ne riskira toliko, kao američki. Naspram ovih visoko razvijenih uredaba za sve vrste radinosti daleko zaostaju fini običaji, nauka i umjetnost. Amerikanac se u tome ograničio samo na onoliko, koliko mu je najnužnije. Samo mjernici i tehničari stoje na visini vremena; poduprti glavnicama i odvažnošću Amerikanaca oni su stvorili začudne stvari. Njihovo je školstvo ogromno razvijeno i veoma bogato plaćeno; šesnaesti dio svijeh državnih zemalja, dakle mnogi milijuni lanaca zemlje pripadaju nastavnoj zakladi. Pojedine države takmače se u tome da unaprijede važnu granu nastave. Svaki Amerikanac uči u svojoj osamrazrednoj narodnoj školi toliko, da se može proturiti u životu. Samo megju Crncima i useljenicima imade ljudi, koji ne znaju čitati ni pisati. Napredak u općem obrazovanju podupiru stručne škole svake vrste, predavanja, javne knjižnice i prostrano novinarstvo (preko 6000 listova). Pravi je Amerikanac tvrd na riječi; dosta je, ako daje ruku. On će svagdje i svakad zastupati svoje uvjerenje i riječi, naravno na takav način, koji se ne podudara sa svijem sa jevropskim ukusom. Onaj dječak od 12 godina, koji je sam samcat putovao iz San Francisca u Njemačku i na pitanje zadivljenih Jevropljana: eda li se ne boji, odgovorio; "Ja sam Amerikanac", to je najbolje svjedočanstvo, koliko je svaki pojedinac samostalan. Jevropljanin se čudi njihovom poštenju i istinito-

sti. Nazvati koga lažom, to je u Americi takva smrtna uvreda, da uvrijegjeni može ubiti na mjestu uvreditelja, a da za to ne bude kažnjen. Naravno da ni svi Amerikanci nijesu izvrsni ljudi. Napomenute crte sačinjavaju vidljive glavne i osnovne crte u karakteru naroda. Surovi, divlji, ubojički Zagorac ili kopač zlata tako odudara od fino obrazovanog Amerikanca, kao dan od noći; isto tako i lukavi i besavjesni rudnički advokat Californije od poštenog, vrsnog trgovca i fabričara u New-Yorku ili u San Franciscu.

Još prije deset godina bio je Californi jak obrazac u Americi. Pustolovan, lutrijaški način rada, gdje se jedni tako rekući preko noć obogate, a drugi opet odu u prosjake, ona bezobzirnost, kojom je svaki jagmio za svojim ciljem, to je cijelom narodu dalo vid pustolovstva, surovosti i nasilja. Ali s godine na godinu postaju prilike u Californiji sve bolje i mirnije. Californija je sada na putu, da bude isto uregjena američka država, kao Illinois, Maine, New-York i druge. Sve što s dvora ulazi u zemlju, mora ili da se prilagodi tamošnjim prilikama, ili će biti uništeno. Doseljenici svijeh naroda iskusili su to na sebi samijema. U drugom pojasu postaju već i sami Amerikanci. Napuštaju sve, pa i maternji jezik, kojega često djeca iz Jevrope naseljenih roditelja već ne razumiju.

California and Americans

Sarajevski List, 16 July 1893

...Californian residents amaze Europeans the most when they come to San Francisco from the sea side. Whoever sails into the harbor on a ship through the strongly fortified "golden gate" next to huge American battleships, and just for an hour studies the multitude of people on the shore and just for an hour wanders within the city, will immediately get an idea of relations among people of California. In a colorful mix, they will find there all species of the world with all gradations of skin tone. They are able to hear all European languages, but also the majority of Asian languages. Blacks, Mulattos, Mestizos and Zambos load and unload ships; Chinese wander through every street in their loose costumes, in shoes

with thick soles and with long pigtails... In America, a coat does not make a man; on many an American, who in torn shoes and a flattened hat engages in a lively conversation with a dirty, tanned mining worker or with some hardened sailor, one would not recognize that he is - a millionaire... Despite its huge expanse of 169,000 square miles, America is still a land of equality. Here where we are, within fifty miles there is a big difference in cultural manifestations. For example, if we go from Vienna to Debrecen or Innsbruck, or to Venice; what a difference in clothing, food, housing, language, in short what a difference in education. That is absent in the United States; there, thousands of miles make no difference... Money in America is the standard by which an individual is judged. How someone made money is rarely asked; if, however, one has a lot of money, then one is highly respected. That is why all kinds of public spaces for trade and business in America are developed like nowhere in any country in the world.

Amerika

Sarajevski List, 31 decembra 1882.

Ima preko mjesec dana kako je čuveni naučenjak ingleski Herbert Spenser otišao u Ameriku. Američani su ga odmah počeli ispitivati kako on misli o njihovoj republici. Izvjestilac njujorškoga lista "San-a" imao je prilike da od slavnog mislioca ingleskog čuje opširnije mišljenje o Americi i njenim stanovnicima, koje svojom interesantnošću može zanimati svakoga. Izvjestilac pomenutoga lista upitao je prije svega: Da li vaše lično uviđanje odgovara prečasnijem mišljenju o našoj državi?

Opisi Amerike, odgovorio je Spenser na to, koje sam čitao, ne iznose potpuno ogromno materijalno blagostanje vaše države. Veličanstvenost varoši a naročito sjaj Nju-Jorka jako me je iznenadio. Što se tiče zamjene čovječijih ruku mašinama, u tom su Američani pretekli ove narode. Kad bi materijalnom napretku odgovarao i viši napredak, onda ne bi ste imali ništa više želiti. Kad sam pogledao kako se trgovina živo kreće, kako imate ogromnih zavoda i fabrika, goleme hotele i dvorove, sjetio sam se i nehotice talijanskih republika iz srednjega vijeka tamo je, dok se razvijala trgovina,

dok su cvjetale vještine i gradili se ogromni dvorovi—tako isto narod sve više i više gubio svoju slobodu. Zar mislite da mi idemo istim putem? Da, tako mi se čini. Vi čuvate formu slobode, a među tim ste njezinu suštinu znatno izgubili. Ljudi koji upravljaju ovdje kod vas, obvezni su svojom vlašću ne sili oružja, no oni za to imaju čitavu vojsku ljudi, koji drže u svojim rukama biračke kugle. Ti se ljudi tako isto bez pogovora pokoravaju svojim vođama, kao što su se nekad vojske pokoravale svojim feudalnim starješinama. Na posljetku izlazi to da se samostalni narod pokorava volji nekolicine vođa političkih. Istina, tvorci vašeg ustava nijesu nikad ni slutili da će kadgod 20 hiljada vaših građana ići na biralište pod predvođenjem samo jednog političkog vođe (Bosa). Ma da je čudnovato, tek je Amerika u nekoliko slična despotskim državama. Na primjer, “mikado” u Japanu biva često lutka u rukama svog glavnog ministra; a vaš samostalan narod igra ulogu lutke u rukama političkih vođa. Vi sigurno mislite, da republikanske ustanove nijesu čvrste? Ni najmanje to ne mislim. Ja sam svagda govorio, da su Američani dobili republiku sretnim slučajem, a ne putem normalnog progressa i da prije, nego pođu naprijed moraju se vratiti malo nazad. Može biti, Amerika je najživlja slika koja pokazuje kako se “konstitucije na hartiji” ne ostvaravaju u praktici. Konstitucije kao god i društvo u opšte ne dadu se napraviti, nego rastu. Vještačka vlada vodi k rezultatima koji nijesu predviđeni i koji se nijesu želili. Vaša konstitucija nije stala na put razvijanju izmetnute klase političara, čija egzistencija ne slaže se s vašom konstitucijom. Ali će možda prosvjeta primjeniti ljude za slobodne ustanove? Neće. To ponajviše zavisi od moralnih osobina, a prosvjeta je tek sporedna. Pogledajte baš vaše političare, koji gaze konstituciju, daju se podmićivati i koji u opšte kvare upravu zar su to ljudi neobrazovani? Vi mislite da se naš narod pokazuje suviše nemaran prema društvenim obavezama? O tom se može govoriti samo s upoređenjem. Na primjer: Inglezi ne bi otpili mnoge nepravilnosti od svojih vlasti, a vaši građani trpe ih mirno. Oni kao da nemaju kadni da čuvaju svoja prava, a među timje jedan od vaših državnika rekao: “sloboda se dobiva samo neprekidnim nadvorom”. Vi znate vrlo dobro da banke odmah propadaju čim ostanu bez neprestane stroge kontrole. To isto važi i za vladu a vi joj poklanjate povjerenje bez ikakve kontrole.

Vi ne mislite, da nas čeka sjajna budućnost? Teško je dati precizno mišljenje o vašoj budućnosti. Kod vas rade bezbrojni i neizmjerivi faktori. Ni jedna država nije još pokazala takvih društvenih pojava, kakve viđamo u združenim državama. Društvo zauzumlje sve više i više teritorija, ali ipak čuva političnu zajednicu – to je nova stvar. Pa onda miješanje s tako ogromnim brojem emigranata nije nikad bivalo na svijetu. Nekadašnje goleme carevine postojale su putem osvajanja, a kod vas je ovdje sa svim drukčiji pojav. Česta mreža željeznica i telegrafa veže vaše države tako snažno kako nikad do sad nijesu nikakve zemlje bile tako vezane. Niko ne može proreći kako će svi ovi faktori uticati na vašu državu. Da nijeste osigurani protiv ozbiljnih opasnosti o tom nema sumnje. U ostalom od toga nije osigurana ni jedna država na svijetu. Vi ste već savladali neke opasnosti a po svoj prilici izići ćete na kraj i s ostalima. Vaša država ima ogromnu prostoriju i razne narodnosti, pa će zbog toga ostati još za dugo u procesu pripremanja konačne socijalno politične forme, a ta će forma biti od više kakovće. Ma kakvi prevrati postigli vašu državu, ja ipak mislim, daće ona proizvesti višu civilizaciju, a što valja zahvaliti sretnom uticaju ravnih naroda arijske rase.

America

Sarajevski list, 31 December 1882

It has been more than a month since the famous English scientist Herbert Spenser went to America. Americans immediately started questioning him what he thinks about their republic... It is hard to give a precise opinion on your future. Countless and immeasurable factors are at work here. Not a single state has displayed such social trends as what we have seen in the united states. Society is occupying more and more territory and yet it preserves the political community – that is a new thing. And then also mixing with such a vast number of immigrants has never happened in the world. Former vast empires existed through conquests, but here it is an entirely different phenomenon. A widespread network of railroads and telegraphs binds your states as strongly as no other countries had ever been bound before.

Sjeverna Amerika političko i ekonomno stanje njezino

Sarajevski list, 19 februara 1894.

Politički položaj Sjeverne Amerike počiva na dvema glavnim partijama republikanskoj i demokratskoj obadvije se održavaju u ravnoteži jedna naspram druge i potpuno se može reći da one vladaju zemljom. Godine 1882. pri izborima narodnih predstavnika bila je održala pobjedu demokratska partija; no pri raznim državnim izborima godine 1883. pobjedili su republikanci. Danas se obadvije partije u veliko oružaju za izbor predsjednika ove jeseni, kada će biti i izbori za kongres. Republikanska je partija utvrdila imenovanje predsjedničkih kandidata. Osim dviju glavnih partija ima još i partijskih frakcija kao što su umjerenjačka i radnička partija. Obje te partije imaju jačeg uticaja u izborima pojedinih država, a pri izborima cjeloga saveza neimaju gotovo nikakvoga. Kao što napomenusmo, politička zemlja počiva na dvema glavnim partijama. Demokratska partija ima moćnoga oslonca u petnaest južnih država, koje su većinom vodile pobunjeničke ratove protiv saveza i sjevernih država. Kako je republikanska partija sjevera u saveznome ratu pobjedila jug, a demokratska partija bila naklonjena pobunjenicima, to se još nije ugasila mržnja južnih država naspram republikanske partije i u toliko je simpatija i sveza sa demokratskom partijom jača i intimnija. Od kako je ovladala republikanska partija, južne države pretrpjele su izvjesan preobraćaj jer danas šest do sedam milijuna crnačke rase, koja preovlagjuje u južnim državicama, imaju pravo glasanja. Bijela demokratska partija na jugu zauzima svu državnu vlast; ona je ovladala nad neobrazovanom crnačkom rasom, ma da ova u glavnome ukazuje naklonost republikanskoj partiji kao osloboditeljci svojoj. Republikanska partija nalazi svoga oslonca i potpore na sjeveru u 23 sjeverne države. Sjever je do sada bio najmoćnija potpora republikanske partije, ali i demokratska partija hvata korena u ponekim sjevernim državicama. Sjever će biti bojno polje biračke borbe pri ovogodišnjem izboru predsjednika i poslanika za kongres; borba između te dvije partije biva sve žešća; mnogo je stalo za narodnom vladom koju je rukovodila

republikanska partija od 1861. godine pa do sada. Narodna vlada objema je partijama glavna cijelj; one obje teže da se izvedu važne reforme u državnome životu. Pred izbornom borbom stoje važna javna pitanja, koja će biti i u ovogodišnjim narodnim izborima predmet većih partiskih agitacija, a to su pitanja; o reformi gragjanske službe, carinarskoj tarifi, sistemu narodnih banaka, srebrnome novcu, telegrafima, gragjenju ubojne flote, uspostavljanju i podizanju američkog moreplovstva i pomorske trgovine; sva ta važna pitanja sastavljaju značajan rad aktivne spoljašnje politike. U tako važnim pitanjima partije se ne slažu. Većina republikanske partije za reformu je gragjanske službe, a demokratska je partija tome protivna; republikanska je partija opet za zaštitnu carinu, demokratska je partija protivna – ona je za umerenu finansijsku carinu. Demokratska je partija protivna, da telegrafi budu pod kontrolom savezničke vlade, jer se ona bori protiv svake centralizacije, i traži potpuno nezavisnu samoupravu. Naprotiv republikanska partija hoće da podvrgne telegrafe državnoj kontroli, kako bi se još bolje usavršili, a i zbog toga što privatna telegrafska društva mnogo kinje publiku, pa su već dodijale žalbe s privatne strane. Demokratska partija traži da se izjednjači vrijednost srebra i zlata u saobraćaju, i da se uzakoni odgovornost za kovanje srebrnoga novca, koga se iskuje u svakom mjesecu po dva milijuna srebrnih dolara, tako da je savezna blagajnica prepunjena, pošto usljed manje vrijednosti srebra prema zlatu opada tražnja srebra. Republikanska partija zahtijeva ukidanje zakona o kovanju srebrnoga novca, pa da se kovanje srebra odregjuje prema javnoj potrebi. Demokratska je partija protivna narodnim bankama, koje su osnovane pod republikanskom vladom i osigurane depozitima u saveznoj blagajnici, koja stoji pod neposrednom kontrolom savezne vlade. U ostalim pitanjima više ili manje partije se slažu, ali se u glavnome pitanju, carinskoj tarifi, bitno razmimoilaze. Sva ta pitanja na dnevnom su redu današnjega kongresa; predstavnički je dom u velikoj većini demokratski, dok je senat u neznatnoj većini republikanski. Držanje tih dviju partija u kongresu, pri rješavanju pomenutih pitanja imaće odsudnoga uticaja na ovogodišnji narodni izbor. Što se tiče izbora predsjednika, neće se baš toliko polagati na ličnosti predsjedničkih kandidata, koje su istakle obje partije kao ni

na njihovu popularnost i političku prošlost. Današnjem kongresu podneti su važni predlozi, koji se tiču i nekih jevrejskih država kao Njemačke i Francuske i upućeni su raznim odborima da ih što bolje prouče. Mnogi poslanički predlozi smjeraju na represalije protiv Njemačke i Francuske, zbog zabrane uvoza američkih svinjskih produkata, naročito se misli uvesti represalija na vina i ostala alkoholna pića, bojenu, svilenu i platnenu robu itd. koji se artikli uvoze iz Njemačke i Francuske. Zabrana tih artikala tražće sve dotle, dogod pomenute države ne ukinu zabranu u svoju zemlju na svinjsko meso i mast, koja se izvozi iz Amerike. Zabranu gornjih artikala iz Njemačke i Francuske Amerikanci osnivaju na sanitetskim razlozima, jer su, vele, francuska vina pravljena, a njemačka svilena i vunena roba bojadisana je otrovnim materijama.

Američani navode, kako su svinjsko meso podvrgli ispitivanju stručnih komisija, koje su pokazale, da je ono zdravo, i da nema u njemu trilina, pa pri svem tom vlade, njemačka i francuska, čine se nevješće prema tome tako, da se ni posumnjati ne može, da je zabrana uvoza uzela na sebe prohibitivan karakter, samo da zaštiti svoje domaće proizvode. Svi odbori za saobraćaj, trgovinu i u opšte spoljašnje poslove, saglašuju se o podnesenim predlozima za preduzimanje represivnih mjera protivu jevrejskih država, koje zabranjuju uvoz američkih proizvoda; pa i u kongresu, kao i u savezu, mišljenja su jednoglasna za odsudne mjere protivu zabrane uvoza od strane Njemačke i Francuske. Drugim važnim predlogom, koji je podnesen kongresu, ide se na uregjenje carinskoga saveza izmegju Sjedinjenih država s jedne strane a Meksike, Srednje i Južne Amerike s druge strane; predsjednik se ovlašćuje tim predlogom, da sazove konferenciju punomoćnika tih država u cijelji carinskog udruženja. Takvim carinskim udruženjem ne teži se samo na proširenje izvoza Sjedinjenih država u ostale države carinskoga saveza, kao ni značajno proširenje američke trgovine i ograničenje jevrejske utakmice, no se želi još da se postignu i utvrde dobri i prijateljski odnosi jednih država prema drugima i stvori kontinentalni savez. Predlog je našao toploga odziva u svima krugovima, u toliko više, što je pregjašnji sekretar, Blen, preduzeo izvjesne mjere radi obrazovanja takvoga saveza. Kao pečurke iz vlažnoga zemljišta, poniču milijunari u Americi, veli jedan njemački

list. Vrijeme je da narod bude vrlo pažljiv na opasnosti koje mu prijete od strane novčane oligarhije; kapitali se cijene više nego ljudi; oni kvare državu i prave je svojim orugjem. Ko steče u Americi jedan milijun dolara, još se ne broji u bogate ljude; tek koji steče 10 pa tjera na više do 200 milijuna dolara, smatra se za bogata čovjeka. Najbogatiji milijunari nalaze se u San-Francisku i Nju-Yorku kao i u drugim mjestima. Jedan kalifornijski milijunar priredio je u Parizu svečanost, zbog svoga grdnoga blaga i sjaja, predstavljajući se kao grof od Monte Hrista. Da i ne spominjemo veće varoši, svaka omanja američka varoš broji po nekoliko milijunara. U svima američkim milijunarima može se kazati, da oni nijesu nikakav blagoslov za ljudstvo i republiku. Svaki je zaražen američkom bolešću – čežnjom za dolarima.

North America, Its Political and Economic Situation

Sarajevski List, 19 February 1894

...Ahead of the election battle are important public issues, which in this year's popular elections will be a subject of major partisan agitation, and these issues are: on civil service reform, customs tariff, system of national banks, silver money, telegraphs, building a battle fleet, establishing and developing American seafaring and maritime trade; all these important issues will provide considerable work for the active foreign policy. The parties do not agree on such important issues. The majority of the republican party is for reform of civil service, while the democratic party is opposed to it; the republican party is for protective customs duties, the democratic party is opposed - it is for moderate financial customs duties. The democratic party is against telegraphs being under the control of the federal government because it fights against any kind of centralization and seeks totally independent self-government... Like mushrooms from moist soil, millionaires are sprouting in America, says a German newspaper. It is time for the people to be very cautious about the dangers threatening them from the financial oligarchy; capital is valued more than people; they are

spoiling the state and turning it into their weapon. He who acquires one million dollars in America is not yet considered to be among wealthy people; only he who acquires 10 and keeps going to more than 200 million dollars is considered a wealthy man. The wealthiest millionaires are located in San Francisco and New York, as well as in other places.

Što rade žene u Sjedinjenim državama

Sarajevski List, 02 avgust 1895.

“Westminster Gazette” priopćuje neke zanimljive podatke o tome kako su u Sjedinjenim državama žene u 20 godina proširile svoje djelovanje. Bilo je:

Godine:	1870.	1890.
Glumica	692	3.049
Graditeljica	1	22
Slikarica i učiteljica glasbe	412	10.810
Književnica svake vrste	159	2.725
Svećenica	67	1.235
Zubarica	24	337
Inžinirica i umjetnica	–	127
Novinarica	35	888
Odvjetnica	5	208
Glasbenica i učiteljica glasbe	573	84.518
Državnih i gradskih činovnica	414	3.875
Liječnica	527	4.550
Knjigovogja	–	27.777
Pomoćnica u trgovinama	8.016	64.048
Stenografica	7	21.185

Poslije ove statistike dobro bi bilo da nam još isti žurnal javi, koliko muževa se bavi pletenjem čarapa, vezivom, šijenjem, kuvanjem, pranjem i drugim ženskim poslovima.

What Women Do in United States

Sarajevski List, 2 August 1895

“Westminster Gazette” reports some interesting data on how women in the United States expanded their activities in 20 years. There were:

Year:	1870	1890.
Actresses	692	3,049
Construction workers	1	22
Painters and music teachers	412	10,810

Десетгодишњица котурашког друштва у Сарајеву: Пред kiosком на Илици.

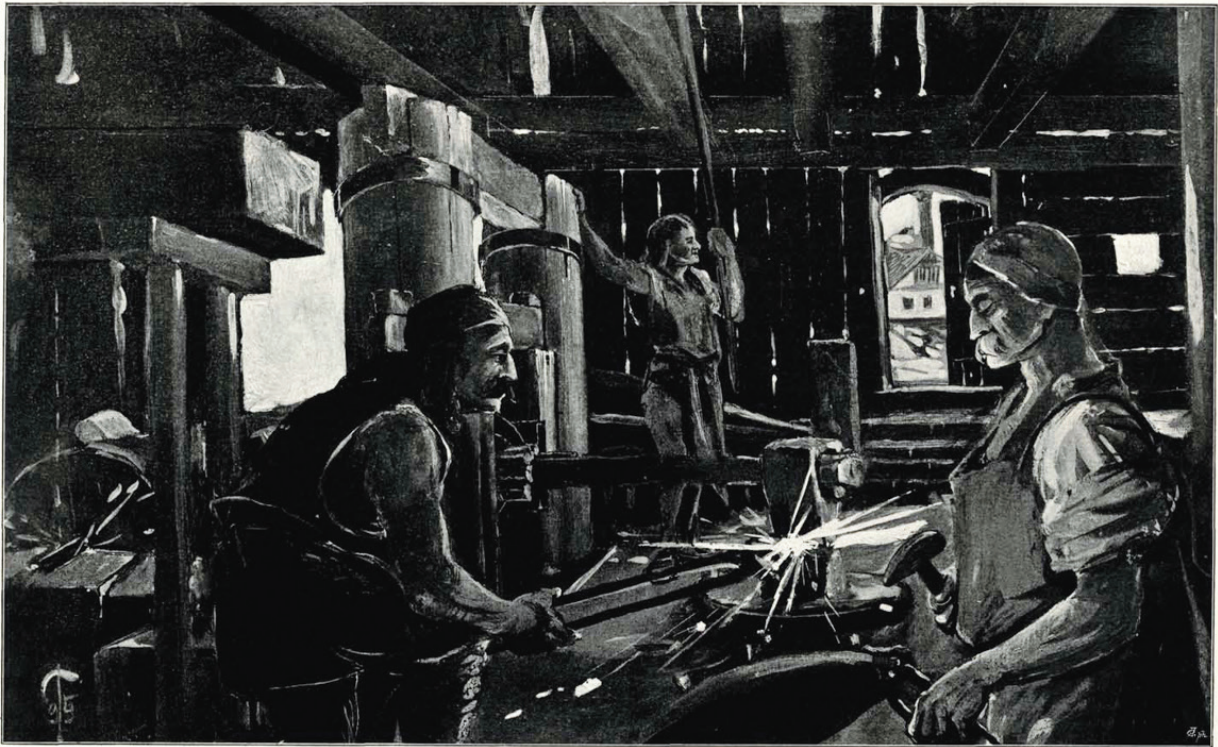
Writers of any kind	159	2,725
Priestesses	67	1,235
Dentists	24	337
Engineers and artists	–	127
Journalists	35	888
Attorneys	5	208
Musicians and music teachers	573	84,518
State and city clerks	414	3,875
Doctors	527	4,550
Bookkeepers	–	27,777
Shop assistants	8,016	64,048
Stenographers	7	21,185

After these statistics, it would also be good if that same journal told us how many husbands knit socks, stich, sew, cook, launder and do other women’s work.

Život u Americi

Sarajevski List, 8 maja 1895.

Paul Bourget jedan od najgenijalnih franceskih pisaca, koga je franceska akademija lanjske godine izabrala za svojega člana, nedavno je izdao kod Lemerra u Parisu dvije debele sveske bilježaka pod naslovom “OutreMer”. Bourgetova radnja spada među najvrednije najzanimljivije studije ove vrste već po tome, što ju je pisao

Stara bosanska metalurgija. Čekić. Slikao Dr. Čiro Truhelka.

pisac Bourgetove veličine, koji se odlikuje rijetkim psihološkim motrenjem, pravom francuskom duhovitošću i plastičnim prikazivanjem. Tako je upotpunio sliku o američkom životu, da nema jedne stranice, koja ne bi budila najveći interes. Već prvo poglavlje Bourgetove knjige majstorska je slika, kako ju može za literarne gourmande staviti samo pravi umjetnik. To je fino i živo izragjena crta o prijevozu iz Jevrope u Ameriku. Na velikom parobrodu od 10.000 tona, koji svaki dan prevali 500 milja, prikazuje se život i ljudi, koji traže u Americi novu domovinu, sreću, zabavu i zaslugu. Prvi dan svog boravka u Newyorku opisuje Bourget klasično. Tu je život drugačiji no u Jevropi, ovdje upravo ulica bježi. Tisuće kola, željeznice nad zemljom i pod zemljom, električni tramwayi, parobrodi itd. sve to juri munjevnom brzinom. Niko nema vremena da stane, svaki ide za svojim poslom. Ako si i zakasnio jedna kola, eto ti već drugih, a sva su puna. Među ta kola skaču i guraju se blijeda djeca i nude novine od danas, ne, od ovog sahata, suviše od ovoga časa. Na tisuće lica juri i progje ovako uz putnika za uvijek; nikada ih više ne će ugledati, čudnovato je, piše Bourget, da se svi ti ljudi ni ne gledaju. Kontrast je velik, kad čovjek prisopdobi "kompletni omnibus u Parisu,

gdje se sve motri i razgovara, te često najugodnije zabavlja. Zanimljivo je, kako opisuje Bourget nedjelju u centralnom parku, gdje se na tisuće radnika i obrtnika šeće, a ulicama prolaze nebrojena kola, u kojima se voze čitave porodice. Nigdje se ne vidi prljavo ili nečisto odijelo. Opis toaletta sadržava pravu maskeradu. Udobnost, koju pružaju američke željeznice i američki hoteli, prelazi sve, što Jevropljani snivaju. U vagonu se čovjek vozi kao u palači. Tu nema drmanja. Čovjek sjedi u velikom salonu, gdje može svaki čas svoju želju ispuniti. Vozovi su putujući hoteli, ali američki hoteli. Ti hoteli prava su čudesa. Dizala funkcioniraju divno. U 14. katu stanuje se isto tako udobno i sjajno, kao i u prvom. U svijem hodnicima namještene su limene kutije, koje su u savezu sa centralnom poštom u ulici, pa tako bude svako pismo svaki čas otpremljeno. U svakoj sobi hotela omogućuje ploča sa 20 tipaka, da se za pet časaka udovolji svakoj želji. Tu se može dobiti u tom razdoblju najsjajniji objed, razne novine, kola, liječnika, brijača, vozne karte za željeznice, ulaznice u pozorišta i koncerte itd. Uz svaku ložnicu nalazi se soba za odijevanje i soba za kupanje, u kojoj se može svakog časa po danu i po noći dobiti mrzle i tople vode. Sobe su sjajno

uregjene, svila, kadifa, skupocjeno drvo, čipke, ćilimi, slike, tapete, veziva itd. Sve su sobe električki osvjetljene, a za nuždu uveden je i plin. Bourget nam dalje opisuje sve ekonomske, trgovačke, industrijalne i narodnosne prilike, te u tom duhovito nadkriljuje svoje prijetke. Imajući preporuka i sredstava, on je i mogao više vidjeti od dragih, a proputovao je sve savezne države. Među najzanimivije partije Bourgetova djela spadaju stadije o američkim ženama, koje on majstorski analizuje. Žena je sebi u Americi doista izvojevala potpunu ravnopravnost s muževima. Ova ravnopravnost tamo je nešto sa svijem naravno i niko se tome ne čudi. Ona dopire od najsitnijih sitnica do vrška svega našeg života. U školama uče i rade dječaci i djevojčice zajedno, podučavaju sad muševi, sad žene, bilo to u matematici, bilo u ženskim radnjama. Stupimo u sveučilišnu laboratorija: mlade djevojke sagnute su nad mikroskopom i motre anatomske preparate u društvu mladih ljudi. Dolazi koji reporter, da zapodjene interview, pa kaže samo svoj list, a ne svoje ime, – taj reporter je žena. Treba nam liječnik, a uputna listina uvjerava nas, da imade toliko ženskih, koliko i muških liječnika. Pogjimo k sudu. Zapisnik vodi žena. One su advokati i propovjednici u crkvama, a novine javljaju svaki dan, gdje one čitaju misu. U kratko, žena je malo ne u svijem službama i funkcijama ravnopravna s mužem, a uza to ona gospoduje socijalnim životom, te je naravno, da u mnogom i nadkriljuje muževe. Djevojke ne razlikuju se ničim od mladih gospogja. One ne samo da dolaze i odlaze same kud ih je volja, već nose i jednake haljine i uživaju jednaku slobodu govora i smijeha, čitaju isto, rade isto i posjećuju u društvu kog “chaperona” kavalira pozorišta, društva i zabave. One se slobodno zabavljaju i znadu vrlo dobro, kakve im dužnosti nameće brak, s toga i hoće da se prije udaje dobro zabavljaju. Djevojke se malo ne sve kasno udaju. Pa ko će onda zamjeriti Bourgetu, kad kaže, da mu se čini, da imade najveće chance sreće onaj mladić, koji je iz dobre ingleske porodice i učio u Oxfordu, i ona američka djevojka, kojoj je otac stekao blaga u rudama, željeznicama i špekulacijama. Mlade djevojke proučavaju i svoje buduće zvanje kao žene, te postupaju s muževima metodički, kao u Jevropi muševi sa ženama. Kad je Bourget razgovarao s jednom mladom Amerikankom o razvodu braka neke poznate Španjolke, rekla mu je ona: “Ona nije

umjela postupati sa suprugom”. I na tomu je pripovijedala, kako je to uradila Španjoljina takmica: “Američka žena”, kliče Bourget, “jest najviša slava narodne energije”!

Life in America

Sarajevski List, 8 May 1895

Already the first chapter of Bourget’s book is a master picture, one that only a true artist can create for literary gourmands. It is a finely and vividly created sketch about travel from Europe to America. On a big, 10,000-ton steamship, which travels 500 miles every day, life and people are portrayed, who seek in America a new homeland, happiness, entertainment and accomplishment. Bourget classically describes the first day of his stay in New York. Life there is different than in Europe, the streets here are endless. Thousands of cars, railroads above the ground and under the ground, electrical trams, steamships, etc. All of that rushes with lightning speed. No one has time to stop, everyone is going about their business... These hotels are true wonders. The elevators work wonderfully. Staying on the 14th floor is just as comfortable and brilliant as on the first. Tin boxes are placed in all halls, which are connected to the central post office on the street, and thus every letter is dispatched right away. In every hotel room, a panel with 20 buttons enables every wish to be indulged in five moments. You can get in that time the most brilliant meal, various newspapers, car, doctor, barber, railroad tickets, tickets for theaters and concerts, etc... A reporter comes to start an interview and just states their newspaper and not their name – that reporter is a woman. We need a doctor and the referral slip assures us that there are as many women doctors as men. Let us go to court. The record is made by a woman. They are attorneys and preachers in churches and newspapers report every day where women read mass. In short, the wife is nearly equal in all services and functions to the husband and on top of that she runs the social life and of course in many ways surpasses husbands... “The American woman,” Bourget hails, “is the greatest celebration of the people’s energy”!

Amerikanska reklama

Sarajevski list, 21 septembar 1887.

Dokle su Amerikanci dotjerali sa reklamama, pokazće slijedeće: Jedan amerikanski list javlja: "Kapetan Viljam Krakzon i inženjer Filip Metrokins pozvao je jedan drugog na mejdan. Posljednji je birao oružje i on je izabrao – dinamit. Odregjenog dana izjutra vrlo rano izašli su mejdandžije na odregjeno mjesto ponijevši sobom po pet dinamijskih patrona. Svjedoci su se popeli na drveće i mejdan je otpočeo. Prva dva patrona ne učiniše ništa; ali eksplozija trećeg bila je strašna, strahovita! Svjedoci brzo sigjoše. Krakzon je prosto bio satrven u kašu a Metrokins je bio sa zemlje iščeznuo. Sve što se još od duelanata

Našlo to su bile njihove čizme, koje su ostale nepovrijegjene čizme su fabrikat firme H i komp. Svjedoci su po tom izjavili da se časti potpuno zadovoljilo.

American Advertisement

Sarajevski list, 21 September 1887

How far Americans have come with advertisements will be shown by the following: An American newspaper reports: "Captain William Crackzone and Engineer Philip Metrokins challenged each other to a duel. The latter picked the weapon and he picked – dynamite. On the determined day, early in the morning the duelers came to the determined spot carrying five dynamite sticks each. Witnesses climbed up into trees and the duel started. The first two sticks did nothing; but the explosion of the third was horrfic, shattering! The witnesses came down quickly. Crackzone was crushed to a pulp and Metrokins disappeared from the face of the earth. All that was found of the duelers were their boots, which remained intact. The boots were manufactured by the company H and comp. The witnesses thereupon stated that honor had been completely satisfied.

Amerika dobiva stalnu vojsku

List Bošnjak, 15 decembar 1898.

Sjedinjenje države sjeverne Amerike kane stvoriti veliku stalnu vojsku. U Waschingtonu je objelodanjen izvještaj ratnog tajnika Algera o španjolsko-amerikanskom ratu. U niemu preporučuje Alger pojačanje redovite vojske na 100.000 momaka. Jedan dijo unovačijo bi se od stanovništva novo zadobivenije otoka; time bi se Amerikanci većim dijelom oslobodili vršenja vojničke službe u troptičkim predjelima. Nadalje preporučuje Alger gradnju željeznice, koja bi presijecala cijelu Kubu. Gradnjom željeznice dobili bi Kubanci rada, ujedno bi gradnja doprinijela mlogo gospodarskom razvitku i pacifikaciju otoka. Pored toga bi trebala još velika svota, da se podupru potrebni Kubanci.

Električna varoš

Sarajevski list, 18 avgust 1893.

Kao neko čudo donijeli su prije nekoliko vremena listovi sa izložbe u Chicagu. Sljedeću vijest o električnom pečenju. U jednoj galeriji čikaškog električnog zdanja, može se vidjeti to najnovije svjetsko čudo. Na jednom stolu stoji jedan crn sanduk, čiji tajanstveni izgled postaje još tajanstveniji zbog mnogih žica, koje u nj ulaze. Sanduk se otvori i kao Minerva iz glave Jupitrove – ispada pečeni ćuran. Stvar je neobično prosta, kako veli jedna ženska, koja stoji kraj toga sanduka. Električni lonac – ili šerpa – razlikuje se od običnog kuhinjskog suda tijekom, što je na dnu njegovu namještena čitava mreža veoma tankih žica, kroz koje ide električna struja i proizvodi toplotu. Kad se hoće što da kuva ili peče, prosto se pusti električna struja. Što više ima žica u toliko je veća toplota. Za jedan minut lonac je vreo, a za pet minuta provri litar vode. Kad je kuvanje gotovo, digne se lonac ili šerpa, izvade se žice i sanduk može da posluži kao ormar ili pisači sto. Dakle opet jedna nova udobnost za buduće sluge, to jest ako pod takvim okolnostima u buduće u opće budu potrebne sluge, što izgleda sve nevjerovatnije, jer kako ženska, koja objašnjuje taj aparat, najozbiljnije uvjerava, domaćice će sad moći kuvati u salonu.

Ali pri tom domaćica ipak ne smije primati posjete, inače će jelo sagorjeti i pored električnosti. Ali još čudnovatija vijest stigla je sad iz Amerike o jednoj električnoj varoši: U Nebraski jednoj od Sjedinjenih država, podigla se nova varoš imenom Gothenburg, koja sada stoji na čelu svjetske civilizacije u pogledu na električnost. Građani te varoš odveli su udaljenu rijeku Nordplatte jednijem nekoliko milja dugačkim kanalom do Gothenburga i tijekom zadobili snagu od ½ milijuna konjskih snaga sa kojom proizvode električnost. U Gothenburgu ne upotrebljuju drvo ni ugljen za gorivo tamo su po svoj varoši i po svijem kućama sprovedene električne struje, koje zimi griju odaje, elektrika osvjetljuje varoš, elektrika je u kuhinji, po fabrikama, radionicama, kolski saobraćaj na ulici izvršuje elektrika, dok u starim sjedištima kulture postoje samo neke početne ustanove, sa kojima se hoće pokazati, da se električnost daje upotrebiti za obične potrebe života mjesto dosadašnjih sredstava.

Electrical City

Sarajevski List, 18 August 1893

In Nebraska, one of the United States, a new city was erected under the name Gothenburg, which now stands at the head of world civilization in terms of electrification. Residents of that city brought the remote Nordplatte River to Gothenburg by a several-mile-long canal and thus got power of half a million horse powers with which they produce electricity. They do not use wood or coal for fuel in Gothenburg, electrical power is installed in the whole city and in all houses, which in winter heats rooms, the electricity lights up the city, electricity is in the kitchen, in factories, workshops.

Kanal za transport žita

List Bosna, 01 juni 1878.

Poznato je da Amerika prema svom prostranstvu vrlo malo naroda ima, no uzrokom velike rodnoći zemlje i rodnoći naroda i trudom vlasti, koja se za Napredak zemljodjelstva zauzima, proizvodi se u Americi mnogo više žita nego što

je potrebno i uzrokom toga vidi se ozbiljan pokret među američkim trgovinama, koji su naumili americko žito u Evropu prenositi.

Ljekovita voda za rast kose

Sarajevski List, 30 juni 1882.

Iz Amerike javljaju, da rudna voda i podnebje u varošici Winnemuri na rijeci Woodu u Newadi imaju čudnovato djelovanje na rasteње kose. Da se ma i najslabiji temelj kose popravi ne treba dugo vremena već samo nekoliko sedmica prebivati u tom predijelu uživati tamošnji vazduh i liječiti se vodom. I na najgolijoj glavi nikne za nekoliko sedmica vrlo divna kosa. Bilo bi samo dobro da se ta vesela vijest obistini u interesu čuvenih stanovnika winnemurskih i da to mjesto postane svjetskim kupalištem prvoga stepena i utjehom onijeh kojim je život omrznuo zbog toga što im slabo kosa i brada raste. Americkanske novine potvrđuju istinitost djelovanja ove vode reproduciranjem likova prije i poslije liječenja. Ako ovi drvorezi ne lažu, to zaista pokazuje taj izvor magično djelovanje na osušena mjesta od kose. Dodješ bez kose, a vratiš se s velikom kosom poput asirskog junakoga kralja. Ove slike naliče sa svim onima, koje u novinama izlaze, gdje se hvale sredstva za kosu, koja i izumiocima neprestano pribavljaju nove žrtve. Šteta samo što se winnemurska voda ne da razasiljati; tko je rad poslužiti se njome, mora doći tamam do izvora njezina. Doklen kemičarima ne podje za rukom; da u njoj pronadju elemenat, koji proizvodi kosu i dok se ne nadje način, da se taj elemenat može razasiljati, dotlen neka se Evropljani, koji kose, brade i brkova žele, tješe time, da tajna toga lijek isto tako kosu slabo oživljuje, kao i naši balsami.

Healing Water for Hair Growth

Sarajevski List, 30 June 1882

They report from America that mineral water and the climate in the town of Winnemour on the Wood River in Nevada have a miraculous effect on hair growth. For even the weakest hair roots to

recover, it does not take a long time, just residing in that area for several weeks, enjoying the local air and treating oneself with water. Very wonderful hair sprouts in a few weeks on even the baldest head. It would be good if this joyful news turned out to be true in the interest of the renowned Winnemour residents and if this place became a world swimming spot of the first degree and consolation to those who have come to hate life because their hair and beard grow poorly. American newspapers confirm the truthfulness of the effect of this water by reproducing images before and after treatment.

Kako su naseljeni veliki gradovi

Sarajevski List, 02 avgust 1895.

Po najnovijim podacima za koje se ne može jamčiti, iznosi broj kuća u svima zemljama Evrope i Amerike 70 milijuna. New-York imade doduše samo 115.000 kuća, ali zato obitava u svakoj popriječno 18 osoba. Philadelphia sa više od 1 milijuna stanovnika imade 187.000 kuća.

Najveće novine na svijetu

Bošnjak, 03 oktobar 1895.

Općenito se misli, da je "Times" najveći list na svijetu, no u istinu ga natkriljuje "Daily Telegraph", koji imade najveću nakladu od svih novina. "Daily Telegraph" (Dnevni brzojav) utemeljen je g. 1855. u Londonu, izlazi svaki dan u ogromnom formatu, zastupa liberalnu stranku englesku i imade nakladu od preko 270.000 primjeraka. Uredništvo se je tako obogatilo, da je moglo s "New-York-Herald" urediti Stanleyevu drugu ekspediciju, na kojoj je on ustanovio tečaj Konga. Pravi utemeljitelj ovog dnevnika bio je neki Lawson, koji ga je kupio za 500 funti št., a kad je umro, ostavio je imetak od 2 mil. funt. št. "Daily Telegraph" ubire svaki dan poprječno od oglasa 50.000 maraka, a tiskara je najsavršenije uređena. Jedan od strojeva može da za jedan sat tiska, složi i odreže 192.000 primjeraka lista. Slagari su tako uvježbani i posao tako podijeljen, da se može članak od 1500 riječi složiti i otisnuti za 15 minuta.

Vlasnici su ustrojili ne samo svoju tvornicu papira. Već su nabavili u Teasu i ogromne poljane, na kojima siju travu, od koje se pravi papir. Potrošak papira je ogroman. Uredništvo lista sačinjava 50 stalnih suradnika, od kojih dobiva glavni urednik 40.000 maraka, ali radi vrlo malo. Napokon posjeduje list svoju vlastitu brzojavnu liniju iz Londona u Pariz, pa može tako istodobno s franceskim listovima donositi sve franceske vijesti i novosti.

Nova ludost mode

Sarajevski List, 16 novembar 1884.

Do nedavna nosile su pariške gospogje na šeširima kolibrije i divlje golubove; no pošto su ovi gotovo iskorijenjeni, došli su sad na red galebi, te se sad obale sjeverne Amerike nemalo pljačkaju u slavu te lude mode, samo da svaka grizetta i svaka služavka može na šeširu nositi svoju pticu. U interesu te modne ludosti, kolju se i ubijaju galebi nemilice naročito blizu Baltimora, koji je od vajakada bio veliko leglo morskih ptica. U tom zalijevu nastanila se je od više hefta sila lovaca, koji nemilice strijeljaju sve, što samo ima perje. Ti lovci rade za neku poduzetnu žensku iz Newyorka, koja je sa nekim berlinskim društvom sklopila ugovor, da će mu pribaviti 40.000 ptičjih koža. Ta ženska plaća za svaku kožu, ako nije oštećena 40 feniga, dobiva pak jednu marku. Perje malih morskih ptica bojadiše se, te se tako prelijeva u svim bojama. Čorava bresposlica!

New Fashion Madness

Sarajevski List, 16 November 1884

Until recently, Parisian ladies carried humming birds and wild pigeons on their hats; but since they have been almost exterminated, the turn has come for seagulls and now the shores of northern America are being ravaged in glory of this mad fashion, just so that every grisette and every servant can carry their own bird on their hat. In the interest of this fashion madness, seagulls are being slaughtered and killed ruthlessly, especially near Baltimore, which has from times immemorial been a major breeding place for sea birds. A throng of hunters has taken up residence in the bay since

Iskapanja u Butmiru pokraj Ilidže.

several weeks ago and is relentlessly shooting everything that has feathers.

Ogromne kuće

Sarajevski list, 02 avgust 1895.

U New-Yorku i Čikagu već od više godina grade kuće na 12–14 spratova. Sad su takvu jednu grdosiju počeli da grade u New-Yorku, koja će da služi kao hotel. Zgrada se diže na kućištu, koje ima u dužinu 62 metra i u širinu 45 metara, a sa svojih 12 spratova imaće visine 503 metra. U zdanju će biti 600 soba. Baš nešto neobično. Biće galerija za svirače, koja je tako sagrađena, da se svirka može čuti u dvornici za muziku, u trpezariji i u bašti za šetnju.

Enormous Houses

Sarajevski list, 2 August 1895

In New York and Chicago, houses on 12-14 floors have been built for several years now. Now they have started building one such giant in New York, which will serve as a hotel. The house is being erected on a foundation which has 62 meters in length and 45 meters in width and with its 12 floors will have a height of 503 meters. There will be 600 rooms in the edifice.

Otvaranje Kipa slobode

Sarajevski list, 13 juli 1884.

U predprošli petak bijaše svečano predavanje ogromnog spomenika "Slobode", koji je francuski narod poklonio Sjedinjenim državama, u prisustvu predsjednika odbora Lessepsa, kao i zastupnika predsjednika francuske republike Julesa Ferry-a zatim američkog poslani-

ka Mortona. Spomenik, koji će se postaviti na ostrovu kod ulaza u luku New-Yorka, ima visinu od 46 metara.

Opening of Statue of Liberty

Sarajevski List, 13 July 1884

Two Fridays ago was the formal handover of the enormous monument to "Freedom," gifted by the French people to the United States, in the presence of Union President Lesseps, as well as a representative of the French republic, Jules Ferry, and also American Ambassador Morton. The monument, which will be raised on an island next to the entrance of New York Harbor, has a height of 46 meters.

Amerika poklanja Francuskoj kopiju Kipa Slobode

Paris, 13. maja.

Sarajevski List, 17 maj 1884.

Danas je ovd. američka naseobina uručila gradu Parisu poklonjen spomenik slobode kano uzdarje za ogroman spomenik slobode, što ga je Pariš poklonio američkoj republici. Američko uzdarje je reprodukcija pariškog poklona za 10 metara manje veličine. Američki poklonik Morton, min. predsjednik Brissou i Lesseps izgovoriše kratke besjede, izražujući prijateljstvo između Francuske i Sjedinjenih Država. Agen. Hav. javlja iz Londona, da Rusija tijekom, što ustupa Zulfkarliniju kano važnu stratešku tačku te tako odsijeca sebi put u Derat, zahtjeva od Ingleske, da joj ova dade ekonomne odštete, odstupajući Rusiji mnoge pašnjake, koje sada Turkomani upotrebljuju za se.

America Gives France Copy of Statue of Liberty

Sarajevski List, 17 May 1885

Today, the local American colony gave the city of Paris a statue of liberty as a return gift for the huge monument to freedom that Paris had given to the American republic. The American gift is a reproduction of the Parisian gift smaller by 10 meters in size. American Ambassador Morton, min. president Brissou and Lesseps made short speeches, expressing friendship between France and the United States.

Novi kanal u Americi

List Bosna, 01 juni 1878.

U Americi preduzelo je jedno društvo da prekopu panamski zemljouž, kojim su sjeverna i južna Amerika jedva za drugu svežaše. Društvo je dobilo privilegiju, da od dana, kad se kanal otvori, računajući upotrebljava ga kroz 99 godina.

Panama Canal

List Bosna, 1 June 1878

In America, a company took over digging the Panama canal, by which northern and southern America are bound together. The company got the privilege to use the canal, starting from the day the canal opens, for 99 years.

Prvi Loydov parobrod za Ameriku

Sarajevski List, 01 februar 1882.

Kako javismo krenuo je 25. jan. u 4 sah. po p. prvi Loydov parobrod iz Trsta upravo za Ameriku i to u New-York. Parobrod će dodirnuti Bari, Messinu, Balerino, Barcelonu, Malagu, Cadix, Lissabon. Ako ovaj prvi pokušaj ispadne uspješno onda će voziti odjako Loydovi parobrodi za sve strane Amerike.

32 oceanska parobroda. 32 oceanska parobroda.

AUSTRO-AMERICANA, TRST

Redovni osobni i teretni promet u: Grčku, Italiju, Spaniju, Sjevernu i Južnu Ameriku.

I. Osobni putni pravci: **Trst—New-York** preko Patrasa, Palerma, Algira, Almeria, tamo vožnja; Azori, Gibraltar, Napulj, Patras, Venecija; nazad vožnja. Nedjeljni odlasci.

II. Osobni putni pravci: **Trst—Buenos-Aires** preko Almeria, Las Palmas, Rio de Janeiro, Santos, Montevideo, tamošnja vožnja; te kraj ovih luka takogjer Napulj, prema nazad. (Odlasci svake treće nedjelje fakultativno.)

Vožnje po Sredozemnom moru na velikim brodovima, dvostrukim tjeranjem transatlanske linije.

Na pojedinim osobnim pravcima plove novosagrađeni veliki brodovi sa dvostrukim tjeranjem, te provogjeni sa Marconijevim aparatima za telegrafiju bez žica.

Izvešće kod upravitelja u Trstu, Via Molin Picolo br. 2, telegrafična adresa: Cosulich, Trst. Kod glavnog agenta gosp. Schenker & Co., Beč I., Neuthorgasse 17; kod putničkog ureda, Beč II., Kaiser-Josefstraße 36 i kod svih ostalih zastupnika. Cb. 99.

LII

First Loyd Steamship for America

Sarajevski list, 1 February 1882

As we reported, the first Loyd steamship sailed on 25 January at 4 o'clock from Trieste straight to America, specifically to New York. The steamship will make stops in Bari, Messina, Balerino, Barcelona, Malaga, Cadix, Lisbon. If this first attempt is successful, Loyd steamships will sail to all sides of America.

Razvitak novinstva u Sjedinjenim državama

List Bošnjak, 16 april 1896.

Godine 1704. počele su u Sjedinjenim državama sjevero-amerikanskim izlaziti prve i jedine novine "Boston NewsLetter". Godine 1754. bilo ih je istom 9; 1776. u svemu 37 (isključivo samo nedjeljni listovi); 1800. već 200 (od tog 17 dnevnik); 1828. 852, i 1852. već 2.526 sa 426 milijuna primjeraka; 1880. iznosio je broj novina 9.723, od kojih 825 dnevnik, – i napokon 1893. ogroman broj od 20.395 novina, od kojih

1.050 dnevnika. Njemačka, koja je sto godina prije imala prve novine u Strassburgu (1609.), irade danas blizu 6.000 raznih novina.

Development of Journalism in America

List Bošnjak, 16 April 1896

In the year 1704, in the north-American United States, the first and only newspaper, "Boston NewsLetter," started coming out. In the year 1754, there were a total of 9; in 1776 all in all 37 (exclusively weekly newspapers); in 1800 already 200 (17 of them dailies); in 1828 there were 852, and in 1852 already 2,526 with 426 million copies; in 1880 the number of newspapers was 9,723, out of which 825 were dailies – and finally in 1893 the tremendous number of 20,395 newspapers, out of which 1,050 were dailies. Germany, which one hundred years ago had the first newspaper in Strassburg (1609), today has close to 6,000 various newspapers.

Samoubijstva u Americi

Sarajevski list, 22 mart 1897.

Kao god što marljiv trgovac iznese na kraju godine tačan bilans o primanjima i izdacima, tako isto Amerikanci svake godine iznose tačan račun o gubicima i priraštajima u ljudima. Tako izmegju ostaloga vidimo, da je broj samoubijstava za 1898. godinu u Sjed. državama dostigao priličnu visinu od 5920 lica. I od ovoga broja 4286 su ljudi, a 1634 žene. Megju ostalijema bilo je 44 doktora, 13 bankara, 8 sveštenika, 7 žurnalista, 6 advokata, 2 glumca i 2 vještaka. I to oduzelo je sebi život; 2526 otrovom, 2037 vatrenim oružjem, 787 vješanjem, 354 davljenjem, 75 nožem, a 26 su se ugušili. Novčana vrijednost kragja počinjenih za prošlu godinu iznosi 5,751.2153 dolara ili 30,000.000 Franaka.

Suicide in America

Sarajevski list, 22 March 1897

Like a hardworking salesman who presents a precise balance sheet of revenues and expenditures at the end of the year, Americans every year present a precise calculation of losses and increases in people. Thus, among other things, we see that the number of suicides for the year 1898 in the United States reached the rather high figure of 5,920 people. Of that number, 4286 are men and 1634 are women. Among others, there were 44 doctors, 13 bankers, 8 priests, 7 journalists, 6 lawyers, 2 actors and 2 experts. They took their life: 2526 by poison, 2037 by firearms, 787 by hanging, 354 by drowning, 75 by knife and 26 suffocated.

Statistika straha

List Bošnjak, 16 decembar 1897.

Bududi da ima mlogo ljudi, koji neprestano živu u stanovitoj vrsti straha, to je američki profesor Gr. Stanley želijo od ti je samije ljudi čuti uzroke njihovog straha. U tu svrhu obratio se je putem novina na takove ljude, da mu opišu strah u kojemu živu. Do sada je dobijo 1800 odgovora. Iz tije odgovora razabire, da se ljudi većinom boje one nesreće, koju su ili

već proživjeli ili su blizu nje bili. Jedan mu piše, da od onda, počevši, kad je u njegovom susjedstvu kuća gorjela, ne more spavati, jer se neprestano boji da će izgorjeti s kućom. Drugi se je jednom zgodom malo ne utopijo u moru, te od onda prolaze ga srsi, kad samo čuje spomenuti riječ more. Treći živi u fijoj ideji, da će ga jednoć pogaziti preplašeni konj. Tko god je proživijo kakovu nesreću na željeznici, taj se ničega toliko ne boji, koliko sukoba vlakova ili silaza vlaka sa šinja. Jednomu je prijatelja ugrizao bijesan pas, uslijed čega je taj umro. Od onda ne more dotični više vidjeti pasa, te him se ugiblje na sve strane. Zanimivo je čuti, da najviše njih trpi od straha pred holujom i gromom.

Fear Statistics

List Bošnjak, 16 December 1897

As there are many people who constantly live in some kind of fear, American professor Mr. Stanley wanted to hear from these people themselves the causes of their fear. For that purpose, he asked these people through newspapers to describe to him the fear they live in. So far he has gotten 1800 responses. From these responses he discovered that people are mostly afraid of an accident they had already been in or were close to. One writes to him that, starting from a time when a house was on fire in his neighborhood, he cannot sleep because he is constantly afraid that he will burn with the house. Another one once almost drowned in the sea and since then shivers when he even hears the word sea mentioned. A third lives with a fixation that a spooked horse will one day trample him. Whoever survived a railroad accident is not afraid of anything as much as of trains crashing into each other or derailling. One had a friend bitten by a rabid dog, due to which he died. He cannot even see a dog since then and runs away from them. It is interesting to hear that most of them have a fear of storms and thunder.

Po fotografiji Franje Topića.

Polazak iz Gabele.

Šta mogu da zarade američki književnici

Sarajevski list, 05 maj 1889.

Najveći finansijski uspjeh, koji je ikada jedna knjiga u Sjedinjenim Državama dostigla, imaju da zabilježe "Memoiri generala Granta". Nasljednici generalovi izvukli su iz toga djela prihod od 414.855 dolara, što u našem novcu iznosi preko dva milijona (2,074.275) franaka, razumije se, u zlatu. Generalu Seins Wallace-u donio je njegov roman "Ben Hur" jedan na svoj način vanredno lijep umotvor – u okrugloj sumi 500.000 franaka. Isto toliko dobio je državni sekretar Blaine za svoju knjigu; "Dvadeset godina u kongresu", a bruklinskome besjedniku Talmedu donijelo je njegovo djelo "Životni niti" još veću sumu. Ovo su nešto malo veći književnički prihodi nego u nas, pa čisto čovjek dobije volju da postane američki književnik.

Profits of American Writers

Sarajevski list, 5 May 1889

The biggest financial success a book has ever achieved in the United States will be marked by "Memoirs of General Grant." The general's heirs extracted from that work a profit of 414,855 dollars, which in our money amounts to more than two million (2,074,275) francs, it goes without saying in gold. General Seins Wallace got from his novel "Ben Hur," an extremely lovely creation in its own way – a round sum of 500,000 francs. Secretary of State Blaine got the same amount for his book, "Twenty Years in Congress," while the Brooklyn speaker Talmage got an even bigger amount for his work "Life Lines". These are somewhat higher literature profits than in our region and one gets the desire to become an American writer.

INFOBIRO digitalni arhiv

INFOBIRO postoji da prošlost i sadašnjost učini dostupnijom za buduće generacije. Mi smo online arhiv u kojem možete pretraživati publikacije u periodu od 1850.godine pa do danas. Digitalni arhiv INFOBIRO nastavio je kontinuitet printanog novinskog arhiva Mediacentara koji je osnovan tokom 1995.godine. Digitalni arhiv INFOBIRO (www.infobiro.ba) predstavlja jedinstvenu inicijativu u BiH. Sadržaj INFOBIRO čine dnevne novine, sedmične, petnaestodnevni i specijalizovani magazini iz cijele BiH u periodu od 1850 pa do danas. Trenutno je pretraživo preko 1.000.000 tekstova. Korisnici naše digitalne arhive su istraživači, akademici, medijske kuće i novinari. Poseban segment arhiva INFOBIRO čini sekcija historijski arhiv u kojem su pretražive publikacije iz bh.historije. Pristup, pretraživanje i download svih članka iz sekcije „historijski arhiv“ je besplatan za korisnike sa područija Bosne i Hercegovine, što je u skladu sa trendovima i Preporukama EU - o online i besplatnom pristupu građana njihovoj kulturno-historijskoj baštini.

INFOBIRO digital archive

INFOBIRO exists to make the past and present more accessible to future generations. We are an online archive where you can search publications from 1850 to the present. The Digital Archive INFOBIRO builds on the continuity of the printed media archive of Mediacentar, which was established in 1995. The Digital Archive INFOBIRO (www.infobiro.ba) is a unique initiative in Bosnia and Herzegovina. The INFOBIRO content consists of daily newspapers, weekly, bi-weekly and specialized magazines from all over BiH in the period from 1850 until today. Currently over 1,000,000 texts are searchable through the database. The users of our digital archive are researchers, academics, media outlets and journalists. A special segment of the INFOBIRO archive is the historical archive in which historical publications from Bosnia and Herzegovina may be researched. Access, search and download of all articles in the "Historical Archive" section is free of charge for users from the territory of Bosnia and Herzegovina, which is in line with the trends and the EU Recommendation on online and free access of citizens to their cultural and historical heritage.

